

Mr. Roosevelt

Максим Рильський. 1956.

АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНСЬКОЇ РСР

*

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ
ім. Т. Г. ШЕВЧЕНКА

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ

*

*Зібрання
творів
у двадцяти
томах*

*Художні твори
Томи 1—11*

НАУКОВА ДУМКА

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ

*

*Том одинадцятий
Поетичні переклади*

КИЇВ • 1985

У2
Р95

Редакційна колегія

Л. М. НОВИЧЕНКО
(голова)

В. А. БУРБЕЛА
(секретар)

Г. Д. ВЕРВЕС

М. М. ГОРДІЙЧУК
(заступник голови)

О. І. ДЕЙ

І. О. ДЗЕВЕРІН

Д. В. ЗАТОНСЬКИЙ

С. Д. ЗУБКОВ

С. А. КРИЖАНІВСЬКИЙ
(заступник голови)

Н. Є. КРУТИКОВА

Б. М. РИЛЬСЬКИЙ

В. М. РУСАНІВСЬКИЙ

А. А. ТРОСТАНЕНЦЬКИЙ

Упорядкування та примітки

В. А. БУРБЕЛИ

С. П. ШМАГЛІЙ

Редактор тому

Д. В. ЗАТОНСЬКИЙ

Редакція художньої літератури

р 4702590200-349 — передплатне
М221(04)-85

© Видавництво «Наукова думка», 1985,
упорядкування, примітки

**ПЕРЕКЛАДИ
З АНГЛІЙСЬКОЇ
ДРАМАТУРГІЇ**

Уїльям Шекспір

ДВАНАДЦЯТА НІЧ, АБО ЯК ВАМ ПОДОБАЄТЬСЯ

ДІЙОВІ ОСОБИ

Орсіно — герцог Іллірійський.
Себастіан — молодий шляхтич.
Антоніо — капітан корабля, друг Себастіана.
Капітан корабля — друг Віоли.
Валентин } придворні герцога.
Куріо }
Сер Тобі Белч — дядько Олівії.
Сер Ендрю Егчік.
Мальволіо — управитель Олівії.
Фабіан } слуги Олівії.
Фест — блазень }
Олівія.
Віола — сестра Себастіана.
Марія — служниця Олівії.
Придворні, священик, моряки,
офіцери, музиканти і слуги.

Місце дії — місто в Іллірії і морський берег поблизу.

ДІЯ ПЕРША

СЦЕНА 1

Палац герцога.
Входить герцог, придворні і Куріо.
Музиканти супроводять їх.

Герцог

Як музика — це пристрасті пожива,
То грайте! Хай від бурі чистих звуків
Моя жага засохне і помре.
Ще раз цей наспів! Як він завмирає!

Він пестить ухо, ніби вітерець,
Що лине над фіалками рясними
І пахощі для нас у них краде.
Спиніться! Годі! Відлетіли чари...
О дух любові, свіжий і нестримний!
Як море, ти в глибінь свою приймаеш
Усе, що падає тобі на хвилі,—
І враз воно, хоч дороге й високе,
Знижається і втрачує ціну.
О, стільки дивних образів в уяві,
Що і сама уява — ніби сон!

Куріо

Чи хочете піти на влови, герцог?

Герцог

Кого ловити?

Куріо

Лань.

Герцог

Та я ж ловлю
Найблагороднішу на світі здобич.
Уперше я Олівію побачив —
І мовби все очистилося навкруг
Од чумної зарази. З того дня
Я ніби олень. Наче люті пси,
Палкі за мною гоняться бажання.

Входить Валентин.

Ну-ну! Які відомості від неї?

Валентин

Мене не прийнято, ласкавий пане,
Але сказала так її служниця:
Сім років навіть і самі стихії
Її лиця не вбачать без покрова.
Черницею, під вічним запиналом
Вона в кімнаті житиме свой
І плакатиме ревними слізами
Щодня — на згадку про своєго брата,
Про кого пам'ять хоче зберегти
Нетлінною в печалі непорушній.

Г е р ц о г

У кого серде створене так ніжно,
Що й братові цей борг любові платить,—
О, як вона любитиме, коли
Убито буде списом золотим
Всі інші почуття у неї в грудях;
І трони три — печінку, серце й мозок —
І всю красу один владар посяде!
Тож до квіток, у тінь садів полинем;
Найкращі мрії — вкриті балдахіном!

Виходять.

СЦЕНА 2

Берег моря.
Входять Віола, капітан і моряки.

Віола

Як ця земля зоветься, любі друзі?

Капітан

Іллірія, ласкова пані.

Віола

Що ж
Робить мені в Іллірії? Мій брат
В Елізіумі темному блукає.
А може, де втонув він, моряки?

Капітан

Самі ви врятувались випадково.

Віола

Мій бідний брат!.. Проте надія єсть,
Що випадково й він урятувався.

Капітан

Це правда. Розкажу вам на утіху,
Що в час, коли наш корабель розбився,
А він і всі, хто врятувався з нами,
До нашого хапалися човна,
Я бачив брата вашого. Розважний
І сміливий в великій небезпеці,

Себе до щогли міцно він в'язав.
Як Аріон на спині у дельфіна,
Додержував із хвилями він ладу,
Аж поки міг я бачити.

В і о л а

Спасибі!

Це не слова, це — золото! Коли
Рятунок мій — підстава для надії,
То ці слова — міцна підпора їй.
Ти знаєш цю країну?

К а п і т а н

Добре знаю:

Родився я за три години ходу
Від цього місця.

В і о л а

Хто тут владарює?

К а п і т а н

Шляхетний вдачею та іменням герцог.

В і о л а

Як звуть його?

К а п і т а н

Орсіно.

В і о л а

А, я чула
Від батенька своєого це ім'я.
Він нежонатий був.

К а п і т а н

Такий і досі,
Якщо за місяць, доки плавав я,
Не одружився. Знаєте — малі
Охоче плещуть про діла великих.
Отож були чутки, що прагне герцог
З Олівією красною з'єднатись.

В і о л а

А хто вона?

К а п і т а н

Це панна чеснотлива,
Кохана доня графа, що помер,
Її на брата старшого лишивши.
Недавно вмер і брат. Вона в печалі
Людського товариства відреклась.

В і о л а

О, як би я хотіла їй служити,
Свое ім'я від світу потайвши,
Аж поки слушна не настане мить!

К а п і т а н

Річ нелегка: Олівія нікого
У себе не приймає. Навіть герцог
Даремно тратить заходи і час.

В і о л а

Розумний ти і ченний, капітане.
Я знаю — іноді тайть природа
Негідну душу в оболоні красній.
Та хочу вірити — твоя душа
В гармонії з поставою твоєю.
Прошу тебе — я щедро заплачу —
Нікому не кажи, хто я. Одежу
Добудь мені, для справи відповідну;
Я хочу герцогові прислужитись.
Представ мене йому ти як кастрата
І вір, що труд твій марно не мине.
Співати я умію і в музіці
Чуття свої передавати людям,
Тож герцогові чесно послужу.
Що буде далі — час мені покаже,
Лише мовчи про задуми мої.

К а п і т а н

Що ж, будьте синухом, а я німим,
Або нехай мої осліпнуть очі!

В і о л а

Спасибі, друже. Ну, ходім же далі.

Виходять.

СЦЕНА 3

Дім Олівії.

Входять сер Тобі Белч і Марія.

Сер Тобі Белч

Якого біса моїй небозі Олівії спало на думку так тужити за братом? Я певен, що журба — ворог життя.

Марія

Ій-богу, пане, вам слід би раніше приходити додому: ваша небога, моя господиня, дуже обурена вашими нічними походеньками.

Сер Тобі Белч

Хай собі обурюється, поки проти неї не обурились.

Марія

Але ж вам більше було б до лиця додержувати пристойності.

Сер Тобі Белч

До лица? Та в мене й думки нема одягатись краще, ніж тепер. Моя одежда цілком годиться, щоб у ній пити, і чоботи теж,— а коли ні, хай вони повісяться на власних своїх ушках!

Марія

Це пияцтво й гультайство погублять вас: я чула, як моя панночка вчора говорила про це, та ще про того йолона-рицаря, що ви привели якось уночі до неї свататись.

Сер Тобі Белч

Хто це? Сер Ендрю Егчік?

Марія

Та він же!

Сер Тобі Белч

Він не нижчий за кого-будь в Іллірії.

Марія

Ну й що ж по тому?

Сер Тобі Белч

Він має три тисячі дукатів на рік.

Марія

Так, але всіх цих дукатів йому тільки на рік і вистачить: він дурень і марнотратець.

Сер Тобі Белч

Фі, що ти мелеш! Він грає на віолі да гамба і розмовляє трьома чи чотирма мовами слово в слово, без книги; він обдарований усіма дарами природи.

Марія

Та вже звісної породи: дурень, та ще й забіяка. Ко-ли б не дар полохливості, що приборкує потяг до сварок, то — розумні голови думають — він скоро дістав би в дар могилу.

Сер Тобі Белч

Клянусь оцією рукою, негідники і брехуни ті, хто каже так про нього! Хто вони?

Марія

Це ті, хто додають до цього, що він пиячить щоночі у вашому товаристві.

Сер Тобі Белч

Випиває за здоров'я моєї племінниці. Я питиму за неї, доки в горло ллеться і доки є напої в Іллірії. Хто не п'є на честь моєї небоги, поки йому мозок не піде шкере-берть, той боягуз і негідник. Ну, красунечко! Castiliano vulgo *, сюди йде пан Ендрю Егчік!

Входить сер Ендрю Егчік.

Сер Ендрю

Пан Тобі Белч! Як поживаєш, пане Тобі Белч?

Сер Тобі Белч

Любий мій пан Ендрю!

* Невідомий вислів; найвірогідніше він означає: «розмовною іспанською мовою» (*исп. споговор.*). — Ред.

Сер Ендрю

Будь благословенна, сувора красуне!

Марія

Доброго здоров'я, пане!

Сер Тобі Белч

Приступай, сер Ендрю, приступай!

Сер Ендрю

Хто це?

Сер Тобі Белч

Покоївка моєї небоги.

Сер Ендрю

Люба панно Приступай, мені хочеться з вами ближче
познайомитись.

Марія

Мое ім'я — Марія, пане.

Сер Ендрю

Ласкава панно Марія Приступай!

Сер Тобі Белч

Ви помилились, лицарю, приступай — це значить
атакуй її, штурмуй її, добивайся її, нападай на неї.

Сер Ендрю

Клянусь честю, я не вчинив би цього в такім товари-
стві. Он воно що означає приступай!

Марія

Прощавайте, панове!

Сер Тобі Белч

І ти дозволиш їй так піти, друже Ендрю? Щоб же тобі
ніколи не виймати шпаги!

Сер Ендрю

І ви, панно, йдете звідси так, щоб мені ніколи не ви-
ймати шпаги? Красуне, невже ви думаете, що в ваших ру-
ках дурні?

Марія

Пане, я не держу вас у руках.

Сер Ендрю

Виходьте заміж і держатимете. От вам моя рука.

Марія

Ну, пане, думати вільно все! Простягніть свою руку до шинквасу і дайте їй пити.

Сер Ендрю

Навіщо, кохана моя? Що означає ваша метафора?

Марія

Вона суха, пане.

Сер Ендрю

Ну, гадаю, що так: я не такий осел, щоб не держати свою руку сухою. Але що означає ваш жарт?

Марія

Сухий жарт, пане.

Сер Ендрю

Ви ними повні?

Марія

Так, пане, вони в мене навіть на кінчиках пальців. Женітесь, а тим часом я відпускаю вашу руку. От я й вийшла сухою з води.

Сер Тобі Белч

О рицарю, тобі бракув келиха канарського: я в житті не бачив, щоб ти падав так низько!

Сер Ендрю

Ніколи не бачили в житті, крім тих випадків, коли канарське валило мене з ніг. Мені здається, що іноді в мені не більше дотепності, як у звичайній людині. Я ім багато яловичини, це шкодить моїй дотепності.

Сер Тобі Белч

Безперечно.

Сер Ендрю

Коли б я так думав, я зарікся б їсти її. Я завтра поїду додому, сер Тобі.

Сер Тобі Белч

Pourquoи*, любий мій рицарю?

Сер Ендрю

Що таке «пуркуа»? Їхати чи не їхати? Шкода, що я не присвятив мовам того часу, який витрачав на фехтування, танці і влови. О, коли б я тільки взявся до мистецтв!

Сер Тобі Белч

Тоді у тебе була б чудесна голова з волоссям.

Сер Ендрю

Як, це поліпшило б мені волосся?

Сер Тобі Белч

Звичайно! Адже бачиш, воно саме не хоче кучерявитись.

Сер Ендрю

Але воно таки до лиця мені, правда?

Сер Тобі Белч

Чудове волосся! Воно висить, як льон на прядці, і я сподіваюсь побачити, як яка-небудь хазяєчка візьме тебе між ноги і почне його присті.

Сер Ендрю

Їй-богу, я поїду завтра додому, сер Тобі! Ваша племінниця не хоче показуватись; а коли вона й покажеться, то держу чотири проти одного, що не захоче мене! Сам герцог її домагається.

Сер Тобі Белч

Вона не хоче герцога, вона не хоче шлюбу з людиною, яка переважає її чи то багатством, чи розумом. Я чув, як вона присягалася в цьому. Тож єсть надія, другяко!

---

* Чому? (франц.).— Ред.

Сер Ендрю

Я залишусь іще на місяць. Я людина дуже чудної вдачі — іноді я цілком удовольняюсь маскарадами та бенкетами.

Сер Тобі Белч

А сам ти годен для цих пустощів?

Сер Ендрю

Так само, як і кожен чоловік в Іллірії, аби не значніший за мене родом. Я не хочу рівняти себе з дворянами.

Сер Тобі Белч

Ти сильніший у гальярді, рицарю?

Сер Ендрю

Їй же богу, я так умію врізати танець, як ніхто!

Сер Тобі Белч

А я вмію зарізати барана.

Сер Ендрю

Я певен, що стрибаю не гірше, ніж будь-хто в Іллірії.

Сер Тобі Белч

Чому ж усе те заховане? Чому ці дари закриті завісою? Хіба вони можуть укритись порохом, як портрет місіс Молл? Чому ти не ходиш до церкви, танцюючи гальярду, і не вертаєшся додому, танцюючи галоп? Я на твоєму місці тільки й ходив би джигою; я б навіть за малою потребою ходив танцюючи. Що ти собі думаєш? Хіба жходиться тайти свої таланти? Я думаю, глянувши на твою прекрасну ногу, що вона створена була під зіркою гальяди.

Сер Ендрю

Так, вона дужа і в панчосі вогняного кольору має непоганий вигляд. Чи не випити нам?

Сер Тобі Белч

А що ж нам іще робити? Хіба ми не родились під сузір'ям Тельця?

С е р Е н д р ю

Телець? Що знаменує груди й серце?

С е р Т о б і Б е л ч

Ні, друже, це стрибки і стегенця. Покажи-но, як ти
стрибаеш.

Сер Ендрю танцює.

Га! Вище! Га-га-га! Чудово!

Виходять.

СЦЕНА 4

Палац герцога.

Входять Валентин і Віола в чоловічому вбраниі.

В а л е н т и н

Коли герцог буде й надалі такий ласкавий до вас, Цезаріо, то ви, очевидно, далеко сягнете: він знає вас усього три дні, і ви вже не чужий йому.

В і о л а

Ви боїтесь або його примхливості, або моєї неуважності, коли не певні, чи буде він ласкавий до мене. Хіба він мінливий у своїй ласці, пане?

В а л е н т и н

Ні, вірте мені.

В і о л а

Спасибі вам. От іде й герцог.

Входить герцог, Куріо й почет.

Г е р ц о г

Гей, хто бачив Цезаріо?

В і о л а

До ваших послуг, милостивий герцог.

Г е р ц о г

Ви стійте там. Цезаріо, ти знаєш
Усе не менш за мене. Я тобі
Відкрив усі сердечні таємниці.

До неї йди, юначе добрий мій,
Відмов пе слухай, стань біля дверей,
Скажи, що в землю ти вростеш ногами,
А все-таки побачення доб'єшся.

Віола

Я певен, герцог,— як своїй печалі
Вона і справді ревно так далася,
То не погодиться мене прийнятий.

Герцог

Шуми, нахабним будь, на бешкет зважся —
Лиш виконай доручення мое.

Віола

Гаразд, доб'юсь до неї,— що ж тоді?

Герцог

О! Весь мій пал відкрий моїй богині
І про незламну вірність повісти.
Моїм послом тобі годиться бути:
Вона скоріше стане до розмови
Із юнаком, ніж з посланцем в літах.

Віола

Не думаю, владарю мій ласкавий.

Герцог

Мій хлопчику, повір мені: це правда.
Хто, бачиш, мужем назове тебе —
Твій юний вік окріє клеветою.
Уста Діани — чи вони ніжніші
І рум'яніші? А дівочий голос!
Ти женщину нагадуеш усім.
Родивсь ти, знаю, під таким сузір'ям,
Щоб помогти мені. Ви з ним ідіть —
Чотири, п'ять, а то і всі, байдуже!
На самоті я легше поччуваюсь.
Тож виконай доручення мое,—
І будеш вільно жити, як твій володар,
І назовеш майно його своїм.

Віола

Зроблю я все, щоб тільки полонити
Вам даму серця.

(Набік.)

Як незмірно тяжко!
Сама б хотіла з ним я взяти шлюб!
Виходять.

СЦЕНА 5

Дім Олівії.

Входять Марія й Блазень.

Марія

Ну, або скажи мені, де ти був, або я рота не розкрию для твого виправдання. Пані моя звелить повісити тебе за те, що тебе довго не було.

Блазень

Хай повісите! Хто на цьому світі добре повішений, тому лоба не забриють.

Марія

Чому?

Блазень

Йому бритва вже не потрібна.

Марія

Пісна відповідь. Можу сказати тобі, де взявся цей вислів: забриють лоб.

Блазень

Де, добра моя панно Маріє?

Марія

У війську. Можеш сміливо говорити це в своїй дурості!

Блазень

Еге, дай боже мудрість тим, у кого вона є, а дурні хай користуються своїми талантами.

Марія

Тебе все-таки повісять за те, що тебе довго не було.
А може, виженуть геть — хіба це не те саме, що бути по-
вішеним?

Блазень

Бути добре повішеним — це рятує від нещасливого од-
ружження. А щодо того, що мене виженуть, то тепер же
літо.

Марія

Отже, ти непохитний!

Блазень

Так, обійдусь без підмоги.

Марія

Дивись тільки під ноги, а то спіткнешся!

Блазень

Їй же богу, можливо! Ну, іди своєю дорогою. Коли сер
Тобі покине пiti, то ти будеш найрозумнішою з Євініх
дочок на всю Іллрію.

Марія

Тихо, шахраю! Ні слова більш! От іде моя господиня:
буде краще, коли ти отяминишся й попросиш пробачення.

(Виходить.)

Блазень

Розуме, коли на те твоя воля, поможи як слід уdatи
дурня! Мудрагелі, які вважають, що мають тебе, раз у раз
опиняються в дурнях, а я певний, що не маю тебе, можу
вславитись мудрим, бо, як говорить Квінапал, «мудрий
дурень ліпший за дурного мудреця».

Входять панна Олівія й Мальволіо.

Блазень

Хай благословить вас бог, пані!

Олівія

Виведіть дурну істоту!

Б л а з е н ь

Гей, чусте люди! Виведіть пані.

О л і в і я

Забираїся геть, сухий дурню! Я тебе більше знати не хочу; опріч усього, ти ще став безчесним.

Б л а з е н ь

Мої вади, пані, можна знищити випивкою й доброю порадою. Дайте сухому дурневі напитись, і він буде мокрий; порадьте безчесному чоловікові виправитись, і коли він виправиться, то це вже не безчесний чоловік; а не може виправиться — нехай кравець його залатає. Адже всяка річ коли не полагоджена, то залатаана: звихнена чеснота латана гріхом; виправлений гріх латаний чеснотою. Годиться цей простий силогізм — гаразд; а коли ні — так і буде. Нема рогоносця без нещастя, а краса — це квітка. Пані веліла вивести дурну істоту, а тому я знову кажу: виведіть пані.

О л і в і я

Добродію, я казала вивести вас.

Б л а з е н ь

Прикра помилка! Пані моя, *cucullus non facit monachum* *, тобто: мій мозок не одягнений у блазенське убрання. Добра мадонно, дозвольте мені довести, що ви дурні.

О л і в і я

Ти можеш це зробити?

Б л а з е н ь

Ще й як, добра мадонно!

О л і в і я

Доводь.

Б л а з е н ь

Я повинен висповідати вас для цього, мадонно. Чеснотлива мадонно, відповідай мені.

---

* Плаття (клобук) не робить монахом (*лат.*). — Ред.

Олівія

Гаразд, добродію, за браком іншої розваги я буду сповідатись перед вами.

Блазень

Добра мадонно, об чім ви журитеся?

Олівія

Добрий блазню, об смерті моого брата.

Блазень

Я гадаю, душа його в пеклі, мадонно.

Олівія

Я знаю, блазню, що душа його на небесах.

Блазень

То чи не безглаздо ж, мадонно, журитися, що душа вашого брата на небесах? Гей, виведіть дурну істоту геть!

Олівія

Що ти думаєш про цього дурня, Мальволіо? Чи не вдосконалюється він?

Мальволіо

Так, і він буде вдосконалюватись аж до смертельних корчів: старість призводить мудреця до занепаду, а дурнія вдосконалює.

Блазень

Хай же бог вам пошле, пане, ранню старість, щоб дурість ваша пишніше розцвіла! Сер Тобі присягнеться, що я не лисиця, але не поставить і двох пенні, що ви не дурень.

Олівія

Що ти на це скажеш, Мальволіо?

Мальволіо

Я дивуюсь, як ваша світлість може мати розвагу з такого бездарного негідника! Я бачив недавно, як звичайний дурень, у якого не більше мозку, ніж у каменя,

примусив його змовкнути. Бачите, він уже сам не свій: ви от смієтесь, не подаєте йому приводу для жартів, і він мовчить. Слово честі, розумні люди, що регочутться, слухаючи оцих нарочитих дурнів, самі стають для них блазнями.

Олівія

О, в тебе хворе самолюбство, Мальволіо, і зіпсований смак. Хто благородний, невинний і вільно мислити, той вважає ті речі, які тобі здаються гарматними ядрами, за дрібний пташиний шріт. Визнаний дурень не лихословить, хоч і насміхається щохвилини, а людини, відома за розумну, не насміхається, а тільки й робить, що засуджує.

Блазень

Нехай пошле тобі Меркурій свої дари за те, що ти так мудро говориш про дурнів!

Входить Марія.

Марія

Панночко, там, біля брами, молодий чоловік, він дуже хоче з вами поговорити.

Олівія

Він од герцога Орсіно, правда?

Марія

Не знаю, панночко. Це красивий юнак з належним почтом.

Олівія

Хто з моїх людей затримує його?

Марія

Сер Тобі, панно, ваш родич.

Олівія

Будь ласка, забери його звідти: він завжди говорить як божевільний. Фі!

Марія виходить.

Іди, Мальволіо. Коли це посланець від герцога, то я хвора чи мене нема вдома. Скажи, що хочеш, аби його позбавитись.

Мальволіо виходить.

Бачите, добродію, як ваші дуроші старіються і набридають людям?

Б л а з е н ъ

Ти говорила за нас, мадонно, ніби твоєму старшому синові бути блазнем. Хай начинить Юпітер його череп мозком, бо он іде один з твоєї родини, в якого дуже квола ріа mater *.

Входить с е р Т о б і.

О л і в і я

Клянусь честю, він напідпитку. Хто там біля брами, дядечку?

С е р Т о б і

Добродій.

О л і в і я

Добродій? Який добродій?

С е р Т о б і

Це добродій — чорт би забрав ті оселедці! Ну що, п'янюго?

Б л а з е н ъ

Шановний пане Тобі!

О л і в і я

Дядечку, дядечку, як ви так зарання дійшли до такого градуса?

С е р Т о б і

Розпуста! Я викликаю на бій розпусту. Там хтось біля брами.

О л і в і я

І справді. Хто ж то?

С е р Т о б і

Хоч би й сам дідько, мені що до того? Повірте мені, кажу я! Ет, одно на одне виходить!

(Йде до дверей.)

---

* М'яка оболонка мозку (лат.). — Ред.

Олівія

На що схожа п'яна людина, блазню?

Блазень

На втопленика, дурня й скаженого: перший зайдій ковток робить його дурнем, другий — скаженим, третій — топить його.

Олівія

Іди ж по слідчого, хай нагляне за дядечком, бо він у третьій стадії пияцтва — утопився. Іди слідкуй за ним.

Блазень

Він іще тільки скажений, мадонно. Дурень доглядати-
ме скаженого.

(Виходить.)

Повертається Мальволіо.

Мальволіо

Панно, той юнак присягається, що буде говорити з вами. Я сказав йому, що ви хворі, він запевняє, що знає про це і тому прийшов поговорити з вами. Я сказав, що ви спите. Він, очевидчаки, знав і це поперед, бо саме тому прийшов поговорити з вами. Що сказати йому, панно? Він озброєний проти всякої відмови.

Олівія

Скажи йому, що він не говоритиме зо мною.

Мальволіо

Це йому сказано, а він одповів, що буде стояти біля ваших воріт, як стовп біля дверей шерифа, а таки з вами говоритиме.

Олівія

Якого ж то роду людина?

Мальволіо

Чоловічого.

Олівія

Якого ж роду той чоловік?

М а л ь в о л і о

Щонайгіршого. Він розмовлятиме з вами хоч волею,
хоч неволею.

О л і в і я

Який він на вигляд і якого віку?

М а л ь в о л і о

Не досить старий як на мужчину і не досить молодий
як на хлопчика. Ні риба ні м'ясо, так — на межі хлопчи-
ка й мужчини. Він досить гарненький і говорить дуже
зухвало. Можна подумати, що в нього ще не обсохло мо-
локо на губах.

О л і в і я

Хай іде сюди. Поклич мені служницю.

М а л ь в о л і о

Служнице, панночка кличе!

(Виходить.)

Входить М а р і я.

О л і в і я

Дай мені мое покривало. Іди накинь мені його на об-
личчя. Вислухаємо ще раз посольство Орсіно.

Входить В і о л а.

В і о л а

Хто із вас шановна господиня цього дому?

О л і в і я

Говоріть зо мною, я буду відповідати за неї. Чого ви
бажаєте?

В і о л а

Світосяйна, чудова й незрівнянна красо, прошу вас,
скажіть мені, чи це господиня дому, бо я ніколи не ба-
чив її. Мені не хотілось би, щоб промова моя пішла мар-
но, тому що вона знаменито написана, а мені нелегко
було вивчити її напам'ять. Добре мої красуні, не смійтесь
з мене, я дуже чутливий до найменшої неповаги.

Олівія

Звідки ви прибули, пане?

Віола

На це я можу дуже мало сказати, і цього питання нема в моїй ролі. Панно ласкава, дайте мені скромно впевнитись, що ви хазяйка цієї господи, щоб я міг далі вести річ.

Олівія

Ви автор?

Віола

Ні, потасмне мое серце. А проте, клянусь пазурами хитроців, я не те, чим здаєся. Ви господиня дому?

Олівія

Коли я не забагато беру на себе, то я.

Віола

Справді, коли це ви, то багато на себе берете. Що в вашій волі дати, в тому відмовити пе ваша сила. Та це не стосується того, що мені доручено. Я поведу далі мову свою на хвалу вам, а потім відкрию вам суть даного мені доручення.

Олівія

Перейдіть до головного; я звільняю вас од похвали.

Віола

Шкода, я приклав багато праці, щоб її вивчити, і вона поетична.

Олівія

Тим більше схожа вона на вигадку. Прошу вас, залиште її при собі. Я чула, ви говорили нахабно біля моїх брам, і я дозволила вам зайти не так для того, щоб вас слухати, як на те, щоб подивуватись вам. Коли ви безумні, йдіть, коли ви при своїм розумі, говоріть коротко. Мені нема часу брати участь у такому химерному діалозі.

Мальволіо

Чи не час вам розпустити паруси, добродію? Ваша путь пролягає туди.

Віола

Ні, славний юнго. Я ще поплаваю тут. Приборкайте вашого велетня, принцесо. Скажіть мені ваше слово: я посланий.

Олівія

Напевно, ви принесли мені жахливу вість, коли робите такий страшний вступ. Виконуйте своє доручення.

Віола

Воно призначене тільки для вашого слуху. Я прийшов не з оголошенням війни і не з вимогою данини. Я маю в руці оливкову гілку, і миром сповнені мої слова, як і розважністю.

Олівія

Однак згадайте — почали ви досить пічемно. Хто ви? Чого ви хочете?

Віола

Нічесноті, що я проявив, навчився я у тих, хто зустрів мене. Хто я і чого я хочу — це тасмпиче, як дівоча честь; для вашого слуху — святыня, для кожного іншого — святоокрадство.

Олівія

Залишіть нас самих. Послухаємо ту свячиню.

Марія виходить.

Ну, пане, який же ваш текст?

Віола

Чарівна панно...

Олівія

Потішлива наука, і чимало можна про неї сказати. Де ж міститься ваш текст?

Віола

У грудях Орсіно.

Олівія

В його грудях? А в якому розділі його грудей?

Віола

Кажучи методично, в першому розділі його серця.

Олівія

О, я читала: то ересь. Більше не маєте чого сказати?

Віола

Панно ласкава, дозвольте мені глянути на ваше обличчя.

Олівія

Маєте якесь доручення від герцога до моого обличчя? Ви збилися з тексту. Та гаразд — ми підіймемо завісу й покажемо вам картину.

(Скидає вуаль.)

Гляньте, пане, де змальовано мій образ. Добре зроблено?

Віола

Чудово зроблено, якщо не підроблено!

Олівія

Hi! Не боїться ні дощу, ні вітру!

Віола

У цій красі сама рука природи
Змішала тонко барви найніжніші.
Жорстокість явите нелюдську ви,
Як заберете вроду цю в могилу,
Для світу копії не залишивши.

Олівія

О пане, я не буду така жорстокосерда. Я видам каталоги своєї краси; вона буде інвентаризована, і кожна частка її, кожен куточок будуть прикладені до моего заповіту; приміром, параграф перший — уста досить малинового кольору, параграф другий — пара сірих очей з повіками на додаток, параграф третій — одна шия, одне підборіддя й таке інше. Ви послані сюди вихвалюти мене?

Віола

Я бачу, панно,— горді ви надміру.
Та будьте ви й дияволом — проте

Прекрасні ви, і пан мій любить вас.
Таку любов лишить без нагороди
Не можна, хоч би ви носили навіть
Коропу незрівнянної краси!

Олівія

Як любить він?

Віола

З мольбою і сльозами,
З зітханнями і палом вогняним!

Олівія

Він знає — я любить його не можу,
Мені відомо: чесний він, шляхетний,
Багатий, юності не сплямував,
Хорошу має славу, вчений, смілий,
На вроду красень. А проте мені
Його не вільно покохати. Він
Давно вже міг би відповідь цю мати.

Віола

Коли б я вас кохав, як мій владар,
З такою мукою, з таким жаданням,—
Відмови вашої я б пе збагнув,
Не зрозумів.

Олівія

І що ж би ви вчили?

Віола

Поставив би при вашому порозі
Вербову хатку, кликав би щодень,
Писав би вам поеми молитовні
І навіть серед ночі їх співав би.
Тоді ім'я лунало б ваше скрізь,
Струмочком серед пагорбів дзвеніло:
«Олівія!» О, не було б спокою
Серед стихій небесних і земних,
І жалоці вам полонили б душу!

Олівія

Зробили б ви чимало. Хто ви родом?

Віола

Значніший, ніж багатий. А проте
Я дворянин.

Олівія

Ідіть же до Орсіно,—
Не можу я кохать його. Нехай
Послів не посилає, може, тільки
Ви принесете відповідь од нього.
Прощайте. От за працю вам дарунок.

Віола

Ця праця не за плату. Заховайте
Свій гаманець. Не я,— володар мій
Солодкої жадає нагороди.
Нехай у того, хто коханий вам,
Камінне буде серце! Хай зневагу
Любов зустріне ваша, горда панно!
Іду звідсіль! Прощайте!

(Виходить.)

Олівія

«Хто ж ви родом?»
«Значніший, ніж багатий. А проте
Я дворянин». Клянуся, правда цьому!
Твое обличчя, мова, стан гнучкий,
І вчинки, й розум — твій шляхетський герб.
О, тихше, тихше... Що, коли б слуга
Був паном?.. Та певже так скоро
Можливо заразитися? Я бачу,
Що цей юнак лукаво й невидимо
Мені запав у серце. Що ж, хай так!
Мальволіо!

Входить Мальволіо.

Мальволіо

До послуг, ясна пані.

Олівія

Наздоженіть зухвалого посла
Від герцога: він персня тут лишив
Проти моєї волі. Я не хочу
Цього дарунку, не бажаю я,

Щоб герцога надіями він пестив!
Коли до мене прийде цей юнак,—
Йому я все це поясню. Іди ж,
Мальволіо.

М а л ь в о л і о

Іду, ласкова пані.
(Виходить.)

О л і в і я

Що я чиню, сама гаразд не знаю.
Боюся — зір мій серце обманув.
Що ж, доле! Всі ми ходим під тобою,
І що судилось — буде те зо мною.

(Виходить.)

ДІЯ ДРУГА

СЦЕНА 1

Берег моря.
Входять Антоніо й Себастіан.

А н т о н і о

Ти не хочеш залишатись довше й не хочеш, щоб я
йшов з тобою?

С е б а с т і а н

З ласки твоєї — ні. Зорі мої темно світять надо мною.
Лукавство моєї долі може, чого доброго, заразити і твою.
Тож дозволь мені нести мое горе самому: лиха була б
нагорода за твою любов, коли б я склав його тобі на плечі.

А н т о н і о

Скажи принаймні, куди ти простуєш?

С е б а с т і а н

Hi, пробач, моя гадана мандрівка — тільки примха.
Але я бачу в тобі таку прекрасну рису скромності, що
певен — ти не будеш вимагати в мене відкрити мою та-
ємницю; тому саме охоче признаюсь тобі в ній. Маєш
знати, Антоніо, що ім'я мое Себастіан, хоч я й зову себе
Родріго. Батько мій був той Себастіан із Мессаліна, про

якого, я знаю, ти чув. Він залишив після себе мене й сестру,— ми вродились одночасно. О, коли б небесна воля судила нам одночасно і вмерти! Але ти, друже, став цьому на перешкоді, бо, може, за годину перед тим, як ти урятував мене з морської безодні, сестра моя потонула.

Антоніо

Боже мій!

Себастіан

Хоча й говорили люди, що вона дуже на мене схожа, не один, проте, звав її красунею. Та я, хоч і не міг по-діляти з ними їхнього захоплення, сміливо скажу: сама тільки заздрість не могла назвати душу її прекрасною. Вона втонула, друже мій, у солоній воді, а я топлю її пам'ять у солоних слізах.

Антоніо

Пробач, друже, за лиху гостинність.

Себастіан

О добрий Антоніо, пробач мені за всі турботи!

Антоніо

Коли ти не хочеш убити мене за мою любов — дозволь мені бути твоїм слугою.

Себастіан

Коли ти не можеш знищити того, що зробив, тобто вбити того, кому врятував життя, то не вимагай цього. Прощай навіки! Серце мое таке сповнене чутливості, я так успадкував натуру своєї матері, що з найменшого приводу очі мої зраджують мене. Я йду до двору графа Орсіно. Прощай!

(Виходить.)

Антоніо

Усіх богів тобі благословення!
Навкруг Орсіно вороги мої,
А то б тебе зустрів я скоро знову.
Проте дарма! Не зважу на біду,
Услід тобі я, мов на гру, піду!

СЦЕНА 2

Вулиця.

Входить Віола; Мальволіо йде слідом за нею.

Мальволіо

Це ви були щойно у графині Олівії?

Віола

Так, добродію. Я йшов поволі і дійшов тільки до цього місця.

Мальволіо

Вона вертає вам цього персня; ви могли б звільнити мене від турботи, забравши його самі. Крім того, вона просить вас рішуче запевнити свого герцога, що вона не хоче його. І ще одно: щоб ви не сміли більше приходити сюди з його дорученням, хіба лише на те, щоб сказати, як ваш герцог прийняв її слова. Беріть же!

Віола

Вона не взяла у мене персня — і я не прийму його.

Мальволіо

Слухайте, пане: ви його зухвало кинули їй, і її воля — повернути його вам. Коли він вартий того, щоб напнутись, — ось він лежить у вас перед очима; а коли ні — хай належить цей перстень тому, хто найде його.

(Виходить.)

Віола

Я не лишила жодного їй персня!
Невже її я зчарувала, доле?
Вона на мене пильно так дивилась,
Аж ніби очі мову її скували:
Уривчасті були її слова.
Так, закохалась в мене, безперечно,
І ніжні хитрощі свого кохання
Послава з тим суворим посланцем.
Не посылав їй персня герцог мій —
Я в ній буджу солодкий пал бажання!
Нещасна! Краще б покохала сновид!
О ти, людська одеже! Як лукаво
Людські ти очі можеш одурити!

Як легко може лицемір відбити
Свій образ у восковім серці жінки!
Не ми цьому причина — наша кволість:
Не винні ми, що створено нас так!
Чим це кінчиться? Любить владар мій —
Графиню палко,— ох, а я, нещасна,
Його люблю гарячим почуттям!
Вона ж, Олівія, мене кохає,
Ошукана цим одягом. Що буде?
Коли юнак я — не мені шукати
Взаємності Орсіно; а коли
Я дівчина — зітхатиме даремно
Олівія прекрасна. Розв'яжи
Цей вузол, часе: я не маю сили
Розплутати клубок незрозумілій!

(Виходить.)

СЦЕНА 3

Дім Олівії.

Входять сер Тобі і сер Ендрю.

Сер Тобі

Іди сюди, пане Ендрю! Не бути після півночі в постелі — це значить рано вставати, а *diluculo surgere**, ти знаєш...

Сер Ендрю

Ні, клянусь, не знаю. Але я знаю, що пізно не спати — це значить пізно не спати.

Сер Тобі

Невірний висновок, гідкий, як порожній кухоль. Присидіти довго після півночі, а потім лягти спати — це значить лягти рано. Хіба ж наше життя не складається з чотирьох елементів?

Сер Ендрю

Кажуть, що так; але я думаю, що воно складається з їжі й пиття.

Сер Тобі

Та ти вчений! Отож пиймо і їжмо! Гей, Маріс! Вина!

* Найкорисніше для здоров'я (*лат.*). — Ред.

Сер Ендрю

Іде дурень, їй-богу!

Входить **блазень.**

Блазень

А, серденятка мої! Чи ви коли бачили вивіску трьох дурнів?

Сер Тобі

Здоров, осле! Отепер піде в нас діло на лад!

Сер Ендрю

Клянусь, у дурня чудесне горло. Я дав би сорок шилінгів, щоб мати такі поги й такий славний голос для співу, як цей дурень. Їй же богу, ти хороше вчора молов нісенітниці, коли розповідав про Пігрогромітуса і про вапіапів, що пройшли за квебуську лінію. Далебі, ще було дуже хороше! Я послав тобі шість пенні для твоєї коханки — одержав ти їх?

Блазень

Я сковав твій подарунок, бо ніс пана Мальволіо — не хлист; моя коханка білоручка, а мірмідонці — не пивниця.

Сер Ендрю

Знаменито! Найкращі жарти, кінець кінцем! Ну, тепер пісню!

Сер Тобі

Заспівай! Ось тобі шість пенні — утни якої-небудь.

Сер Ендрю

Ось маєш і від мене; коли один рицар дає...

Блазень

Яку вам пісню — про любов чи про моральність?

Сер Тобі

Про любов, про любов!

Сер Ендрю

Так, так! Що там мені моральність!

Б л а з е н ь

(*співає*)

Де ти, люба, де ти бродиш,
 Чом до мене не приходиш
     Слухатъ пісні звук?
 По розлуці йде кохання —
 Цеє добре без вагання
     Знають дід і внук.

С е р Е н д р ю

Ій-богу, чудесно!

С е р Т о б і

Чудесно, чудесно!

Б л а з е н ь

(*співає*)

Що таке любов, чи знаєш?
 Ти даремно утікаєш,
     Як прийшла вона.
 Що там буде — не вгадати;
 Треба швидше цілувати —
     Молодість мина!

С е р Е н д р ю

Медовий голос — присягаюся своїм рицарством!

С е р Т о б і

Спокусливий!

С е р Е н д р ю

Медовий і спокусливий.

С е р Т о б і

Коли вдихати його носом, затхнутися можна. А чи не віскварити нам так, щоб саме небо затанцювало? Чи не злякати сову таким хором, що витяг би з одного ткача три душі? Зробимо це?

С е р Е н д р ю

Коли ви мене любите — зробимо. Найкраще в світі — хор.

Б л а з е н ь

Клянусь вашою дамою, пане, найкраще в світі — хорт!

Сер Ендрю

То-то ж. Починаймо: «Мовчи, шахрай...»

Блазень

«Мовчи, шахрай»? Але ж тоді я буду змушений називати вас, добродію, шахраєм!

Сер Ендрю

Я уже не вперше змушую людей називати мене шахраєм. Починаймо, дурню. Це починається так: «Мовчи...»

Блазень

Я ніколи не почну, коли буду мовчати.

Сер Ендрю

Славно! Йи-богу! Ну, починаймо!

Співають хором. Входить Марія.

Марія

Що це за котячий концерт? Коли моя пані не покличе свого управителя Мальволіо, щоб він виштовхав вас за двері, то не вірте тоді жодному моєму слову.

Сер Тобі

Ваша пані — китаянка, ми — політики. Мальволіо — опудало, а «ми — три веселі молодці!» Хіба я їй не родич? Не одпої з нею крові?

(*Співає.*)

Тра-ля-ля-ля, тра-ля-ля-ля...

Колись у Вавилоні

Вже, люба панночко моя...

Блазень

Йи-богу, пан рицар чудесно клейтъ дурня!

Сер Ендрю

Так, він робить це непогано, коли в добрім настрої, і я теж. У нього це виходить майстерніше, зате в мене природніше,

Сер Тобі

(*співає*)

Як день дванадцятий настав

У січні того року,
Зійшлися...

Марія

Ради бога, тихо...

Входить Мальволіо.

Мальволіо

Збожеволіли ви, панове, чи що? Що у вас — ні стида, ні сорому, щоб горлати серед ночі, як п'яні мідники? Ви, певно, хочете обернути дім моєї господині на корчму, що ревете на все горло свої пісні, нітрохи не стишуючи голову? Чи ви не шануєте ні місця, ані осіб, ні часу?

Сер Тобі

Ми співали одночасно, добродію. Забирайтесь геть!

Мальволіо

Пане Тобі, я повинен поговорити з вами щиро. Пані моя веліла сказати вам, що хоч вона й дала вам притулок як родичеві, але не хоче мати ніякого діла з вашим гультяйством. Коли не можете розлучитися з негідною своєю поведінкою, то пані охоче розлучиться з вами.

Сер Тобі

(співає)

Прощай, красунечко моя...

Марія

Гаразд, добрий пане...

Блазень

(співає)

Розлуки час настав...

Мальволіо

Невже цьому правда?

Сер Тобі

(співає)

Та не умру ніколи я!

Блазень

(співає)

Оде то вже збрехав!

М а л ь в о л і о

Це не робить вам честі.

С е р Т о б і

(співає)

Чи не прогнати його мені?

Б л а з е н ъ

(співає)

Не проженете, ні, ні, ні!

С е р Т о б і

(співає)

За двері виштовхати вмить!

Б л а з е н ъ

(співає)

Ану, попробуйте, зробіть!

С е р Т о б і

Ви збилися з илигу, мосьпане! Ви казна-що городите!
Ти ж дворецький — та й годі! По-твоєму, коли ти чеснотливий, то не бувати на світі ні пирогам, ні пиву?

Б л а з е н ъ

Правда, клянусь святою Анною! Та й гарячий імбир
не минатиме рота!

С е р Т о б і

Вірно! Ідіть, мосьпане, забирайтесь, поки цілі! Вина,
Маріє!

М а л ь в о л і о

Коли б ви, Маріє, хоч трохи дорожили ласкою вашої
пані, то не потурали б цій розпусті. Вона знатиме про
це, вірте моєму слову.

(Виходить.)

М а р і я

Іди, йди, каплоухий!

С е р Е н д р ю

А було б так само добре, як випити натщесерце,— викликати його на поединок, а потім не з'явитись і пошити його в дурні!

Сер Тобі

Зроби так, рицарю! Я напишу для тебе виклик чи на словах перекажу йому про твій гнів.

Марія

Любий пане Тобі, потерпіть цю ніч. Відколи той юнак від герцога був сьогодні у пані, пропав її спокій. А з мосьє Мальволіо я впораюсь сама. Коли я не зроблю з нього посміховища, то можете вважати, що в мене не вистачить розуму лежати рівно в постелі. Я знаю, що можу це зробити.

Сер Тобі

Гаразд, гаразд. Розкажи, що ти знаєш про нього.

Марія

Мені часом здається, що він щось па взірець пуритана.

Сер Ендрю

О, коли б я так думав, то побив би його, як собаку.

Сер Тобі

Що? За те, що він пуританин? Які ж твої підстави, дорогий рицарю?

Сер Ендрю

Ті підстави, що я хотів би підставити йому погу.

Марія

Який там у біса пуританин — підлабузник — та й годі, осел, що вивчився пишної мови та й розсипає її пригорщами. Він страшенно самовпевнений і гадає, що він набитий чеснотами, і вірить свято, що хто тільки гляне на нього, так і закохається. От па цій саме ваді я збудую свою помсту.

Сер Тобі

Що ж ти думаєш зробити?

Марія

Підкину йому туманні любовні листи. В них матиме він опис своєї борідки, ніг, ходи, виразу очей; буде там і про лоб, і про колір обличчя. Я вмію писати дуже схо-

же на руку графині, вашої племінниці. Коли нам трапиться часом забута записка, то ми ледве можемо розпізнати, хто з нас її писав — я чи пані.

Сер Тобі

Знаменито! Я чую славний жарт!

Сер Ендрю

І мій ніс теж його унюхав.

Сер Тобі

Він подумає, що листи, які ти йому підкинеш, од моєї небоги і що вона в нього залибилася.

Марія

От-от, ви вгадали, якої масті мій коник!

Сер Тобі

І ти на цьому конику обернеш його на осла.

Марія

На осла, я певна.

Сер Ендрю

О, це буде пречудесно!

Марія

Розкішна витівка, запевняю вас. Я знаю, мов зілля вплине на нього. Я поставлю вас двох, а блазня третього там, де він матиме найти листа. Пильнуйте, як він його буде тлумачити. На сьогодні досить,— добраніч, і хай вам присниться наш жарт. Прощайте!

(*Vixoditъ.*)

Сер Тобі

Добраніч, амазонко Пентезілев!

Сер Ендрю

Як на мене, славна вона дівка!

Сер Тобі

Добре вивчена гонча і обожкує мене. Та що в цім дивного?

Сер Ендрю

Мене теж якось обожували.

Сер Тобі

Ходімо спати, рицарю. Треба б, щоб тобі ще прислали грошай.

Сер Ендрю

Коли мені не пощастило одружитися з твоєю племінницею, то я сильно схібив у розрахунках.

Сер Тобі

Пиши тільки, щоб тобі прислали грошай. Коли ж вона не буде твоєю, то пазви мене безголовим.

Сер Ендрю

Коли я цього не зроблю, то не вір мені ніколи. Розумій, як хочеш.

Сер Тобі

Ходімо, ходімо! Я зготую грому. Пізно вже лягати спати. Ходім, рицарю, ходім, рицарю!

Виходять.

СЦЕНА 4

Палац герцога.

Входять герцог, Віола, Куріо та інші.

Герцог

Хай грас музика! Привіт вам, друзі!
Ну, любий мій Цезаріо, ту пісню,
Ту пісню давню ще й стару, що вчора!
Вона немовби зм'якшує мій пал
І пестить ухо краще, як мінливі
І пустотливі арії сучасні.
Один куплет лиш!

Куріо

Жаль — нема того,
Хто міг її, владарю, проспівати!

Герцог

Кого саме?

Куріо

Феста, жартівника, пане мій, блазня, що не раз вельми тішив батька пані Олівії. Він десь недалеко.

Герцог

Найти негайно Феста, а тим часом заграйте цей мотив.

Куріо вийшов. Музика.

Мій любий хлопче,

Як доведеться покохати тобі,
Згадай мене в солодкому стражданні,
Я ж бо такий, як всі ті, хто кохає,—
Мінливий і зрадливий. Так, у всім,
Опріч одного в серці почуття,
Одного образу. Що, гарний наспів?

Віола

Чудесний! Він бринить, немов луна
В чертозі, де кохання владарює.

Герцог

Прекрасно сказано! Ручусь життям,
Що хоч і юний ти, а вже твій погляд
Не раз спиняється на коханій. Правда ж?

Віола

Так, володарю.

Герцог

Ну, яка ж вона?

Віола

До вас подібна.

Герцог

Коли справді так,
Тебе вона не гідна. Скільки літ їй?

Віола

Вона у вашім віці.

Герцог

Не гаразд,
Клянуся небом! Женшині годиться

Виходити за старшого літами,
Щоб повновладно в серці панувать.
Адже, мій хлопче, хоч і як себе
Ми хвалимо, а визнати належить,
Що ми мінливіші в своїх чуттях,
Ніж внучки Єви.

Віола

— Суша правда, пане.

Герцог

Отож нехай твоя кохана буде
Молодша, аніж ти, бо всі жінки —
Троянди, що, роззвівши, одцвітають.

Віола

Ох, вірно це! І як же це боляче —
Зів'януть, лиш розквіту дійшовши!

Вертається Куріо з блазнем.

Герцог

Вчорашию пісню заспівай нам, друже.
Цезаріо, запам'ятай її.
Це стародавня, проста, люба пісня,
Її співають вечорами прялі,
Вона коханням грається невинно,
Як давнина.

Блазень

Співати, володарю?

Герцог

Пропуши, співай.

Музика.

Блазень

Смерте, смерте, скоріш прибувай!
Кипариси отінять могилу.
Ти, дихання, скоріш вилітай!
Це ж кохана рука мене вбила.
Оповійті зеленим плющем
Саван білій.
Всі чуття, що палали вогнем,

Відлетіли.

Хай не буде квіток дорогих
На труні моїй чорній,
Хай ніхто мене з друзів моїх
До грудей не пригорне!
Поховайте без слів і розмов
Прах мій тлінний,
Щоб довіку ніхто не знайшов
Домовини!

Г е р д о г

Ось тобі за твою працю.

Б л а з е н ь

Яка ж це праця, мій пане? Мені самому, пане, спів
дає насолоду.

Г е р д о г

Коли так — плачу тобі за твою насолоду.

Б л а з е н ь

Гаразд! За насолоду рано чи пізно треба платити.

Г е р д о г

Тепер дозволь мені тебе звільнити.

Б л а з е н ь

Хай зласкавиться над тобою бог меланхолії, і хай кра-
вець пошиє тобі одежку з тафти мінливого кольору! Твоя
душа — справжній опал! Я посылав би людей з такою рів-
ністю вдачею, як у тебе, на море: хай би вони плавали собі
всюди, невідомо куди й для чого. Прощай!

(Виходить.)

Г е р д о г

Нехай усі, крім Цезаріо, вийдуть!

Куріо й почет виходять.

Ще раз, Цезаріо, піди до неї,
До царственно-жорстокої красуні,
Скажи: пляхетніша моя любов
За цілий світ, у ній немає бруду.
Багатства всі, усі дари фортуни —
Зрадливе це, як і сама фортуна,

Але її краси алмаз прекрасний
Мені навіки душу полонив.

Віола

А як вона вас, пане, не кохає?

Герцог

Не жду такої відповіді я.

Віола

Ви уявіть — є дівчина на світі,
Що любить вас із мукою такою,
Як ви Олівію, а ви її
Не любите. Що слід чинити їй?

Герцог

Такої пристрасті жіноче серце
Вмістити не може, як мое вмістило.
Любов жіноча — це лише жага,
Це порив плоті, а не серця пал,
Тому ця пристрасть скоро так минає.
Моя любов голодна, ніби море,
Тож не рівняй кохання, що до мене
Примхливі можуть відчувати жінки,
З моїм коханням.

Віола

А проте я знаю...

Герцог

Що знаєш ти?

Віола

Жіночу марну пристрасть!
Вони і справді зрадливіші серцем.
Була у батенька моого дочка,
Яка могла б вас полюбити, герцог.

Герцог

Життя її?

Віола

Листок порожній, пане.
Чуттів своїх вона не виявляла,

А таємниця, як гробак у квітці,
В'ялила їй лице її рожеве,
І, повна туги чорної й тяжкої,
Вона, немовби статуя терпіння,
До горя усміхалася. Така була
Любов її — любов жіноча, справжня.

Г е р д о г

Твоя сестра умерла від любові?

В і о л а

Я — дочки всі, сини всі у родині,
Проте не знаю... Що ж, іти мені
До тої дами?

Г е р д о г

Так, мій милив хлопче.
Біжи, лети, дай цей дарунок їй:
Любов моя терпіти більш не може.

СЦЕНА 5

Сад Олівії.

Входять сер Тобі, сер Ендрю й Фабіан.

С е р Т об і

А йди-но сюди, пане Фабіан.

Ф а б і а н

А звісно, йду: коли я втрачу хоч краплю цього жарту,
то хай мене зварят у казані з меланхолією.

С е р Т об і

Ти будеш радий, коли та шельма пошиється в дурні?

Ф а б і а н

Буду найщасливіший з людей! Ти знаєш, одного разу
він позбавив мене ласки графині з приводу ведмежих
ловів.

С е р Т об і

На зло йому ми спустимо ведмедя ще раз і посмімо-
ся з нього так, що на ньому живого місця не лишиться.
Правда, пане Ендрю?

Сер Ендрю

Коли ми цього не зробимо, то й жити не варт.

Сер Тобі

Он іде наше чортеня.

Входить Марія.

Ну як там індійське мое золото?

Марія

Сховайтесь всі троє за те дерево: йде Мальволіо. Він був там, на сонці, півгодини вивчаючи манери перед власною своею тінню. Дивіться пильно,— ручуся, що цей лист оберне його в премудрого йолопа. Тихше, ради нашої витівки! Лежи тут!

(*Кидас на землю листа.*)

Он іде рибка, яку пам треба зловити на вудку.

Входить Мальволіо.

Мальволіо

Це тільки щастя; все — щастя. Марія якось сказала мені, що графиня любить мене, і я чув сам, як вона виразно натякала, що коли б у когось закохалась, то був би то чоловік, подібний до мене. Крім того, вона поводиться зо мною з більшою поліаною, ніж із будь-ким, хто їй услуговує. Що ж тут роздумувати?

Сер Тобі

Яка самовпевнена тварюка!

Фабіан

О, тихше! Ці мудрування обертають його на знамени-того індика. Ач як надулося пір'я!

Сер Ендрю

От, їй-богу, відлупцював би я цього мерзотника!

Сер Тобі

Що?..

Мальволіо

Бути графом Мальволіо...

С е р Т о б і

Ах, негідник!

С е р Е н д р ю

Пристукнути його! Пристукнути його!

С е р Т о б і

Тихо, тихо!..

М а л ь в о л і о

Є такі приклади. Леді Стрейчі вийшла заміж за камердинера.

С е р Е н д р ю

А, пропав би ти, розпуснику!

Ф а б і а н

Ох, тихше! Тепер він поринув по самі уші. Дивіться, як його надимає уява.

М а л ь в о л і о

Три місяці мишупло, як я з нею одружений; я сиджу в своєму маєтку...

С е р Т о б і

О, коли б у мене був лук, щоб попасті йому в око!

М а л ь в о л і о

Скликаю своїх підданців, сиджу в своїй оксамитовій мережаній одежі; тільки-но встав з постелі після денного відпочинку, залишивши в сні Олівію...

С е р Т о б і

Грім та блискавка!

Ф а б і а н

О тихше, тихше!..

М а л ь в о л і о

А потім надходить на мене панська примха, і, глянувши на них удавано скромним поглядом, я кажу їм, що знаю своє місце так, як я хотів би, щоб вони знали своє,— і прошу покликати моого родича Тобі.

С е р Т о б і

Тисяча проклять!

Ф а б і а н

О тихше, тихше, тихше... Ну-ну...

М а л ь в о л і о

Семеро моїх слуг слухняно біжать за ним. Я тим часом нахмурюю лоб, заводжу, можливо, годинника чи там граюся з якоюсь дорогою річчю. Тобі наближається; він уклоняється мені...

С е р Т о б і

Невже залишити цього молодця живим?

Ф а б і а н

Хоч би кіньми тебе топтали — мовчи.

М а л ь в о л і о

Я так от простягаю йому руку й ховаю мою дружню усмішку під суворим поглядом.

С е р Т о б і

Невже Тобі не вдарить тоді тебе по пиці?

М а л ь в о л і о

І кажу: родичу мій Тобі, доля з'єднала мене з твоею племінницею, і де дає мені право говорити...

С е р Т о б і

Що, що?..

М а л ь в о л і о

Ти повинен залишити своє пияцтво...

С е р Т о б і

Ах ти шолудивий!

Ф а б і а н

Потерпіть, а то пропаде наш задум.

М а л ь в о л і о

Крім того, ти тратиш свій час із бовдуром.

Сер Ендрю

Це про мене!

Мальволіо

Із таким собі паном Ендрю...

Сер Ендрю

Я зінав, що це про мене, бо не раз уже мене називали бовдуром.

Мальволіо

А це що таке?

(Підіймає листа.)

Фабіан

Попався на принаду!

Сер Тобі

Ах, мовчіть! Нехай навіс йому дух жарту читати вголос.

Мальволіо

Клянусь життям, це почерк моєї господині: ось її «п», її «у» і її «т». Саме так вона пише велике «Т». Це, безперечно, її рука.

Сер Ендрю

Її «п», її «у», її «т». Що воно?

Мальволіо

(читає)

«Невідомому коханому цей лист і найкращі мої побажання»,— безперечно, її фраза. Стривай, печатка! Цсс! І печатка її — Лукреція, якою вона звичайно запечатує свої листи. Так, це моя пані. Хто ж інший?

Фабіан

Загруз по саме тім'я!

Мальволіо

(читає)

«Юпітер знає, що люблю,
Одну плекаю мрію,

Але назвать любов мою
Нікому я не смію».
Назвати не смію. О, коли б це був ти, Мальволіо!

Сер Тобі
Повісив би тебе, тварюко!

Мальволіо
(читає)

«Усім закон слова мої,
Але з коханням криюсь.
Це «M», це «O», це «A», це «I» —
Назвати не надіюсь».

Фабіан
Премудра загадка!

Сер Тобі
Чудесне дівчатко, кажу я вам!

Мальволіо

М, О, А, І — стривай, подумаймо, подумаймо, подумаймо.

Фабіан
Ну ѿ піднесла ж вона йому!

Сер Тобі
І як же воно йому до смаку!

Мальволіо

«Усім закон слова мої»... Ну, її слова можуть бути мені законом: я служу їй; вона моя пані. Це ясно всякому; тут нема чого роздумувати... А кінець! Що міг би значити цей список літер? Коли б я міг зробити так, щоб це було схоже на щось у мені... Стривай! М, О, А, І...

Сер Тобі
Так, так, думай. Потрапив на слід!

Фабіан
Пес загавкав, ніби почув лисицю.

Мальволіо
«M» — Мальволіо, ну, так починається мое ім'я.

Фабіан

Хіба я не казав, що так він це ѹ зрозуміє? У цього песика прекрасний нюх.

Мальволіо

«М». Але тоді нема погодження з наступним. Повинно було б далі йти «А», а йде «О».

Фабіан

На цьому «О», сподіваюсь, усе ѿ кінчиться.

Сер Тобі

Або закінчиться, або я відлупцюю його так, що він закричить «О»!

Мальволіо

А далі йде «І».

Фабіан

Коли б він ще заверещав --- «І»!..

Мальволіо

М, О, А, І... Це не так зрозуміло, як здавалось; а проте, коли трошки переставити, то якраз вийде на мене, бо кожна літера єсть у моєму імені... Страйвай, іде проза.

(Читає.)

«Коли це потрапить у твої руки, обміркуй. Зоря моя вища за твою, але пе бійся величі: одні родяться великими, інші здобувають велич, іншим її кидають. Доля твоя розкриває тобі обійми; хай твоя кров і твоя душа охоплять їх. І, щоб привчити себе до того, чим ти станеш, скинь свою смиренну оболонку і явись іншим. Не перемонься з моїм родичем, будь суворий із челяддю; хай уста твої виголошують промови державного значення; поводься не як усі; це радить тобі та, що по тобі зітхає. Згадай, хто хвалив твої жовті панчохи і бажав бачити тебе у підв'язках навхрест,— запам'ятай це! Вперед, твоя доля в твоїх руках! Коли ж, то нехай я і далі буду бачити тебе дворецьким, товаришем слуг, негідним торкнутися перстів фортуни. Прощай! Та, що хотіла б помінятися з тобою послугами. Щаслива нещасливиця!..— Це ясно, як божий день. Я буду гордий, я читатиму про державні справи, я скину геть пана Тобі, я змію з себе негідні знайомства,

я буду таким, як треба. Я не обманю себе, і уява не може мене ошукати. Усе говорить за те, що моя господиця кохає мене. Недавно вона хвалила мої жовті панчохи і те, що мої підв'язки перехрещені; в цих словах вона освідчує своє кохання і тонким натяком змушує мене одягатись під її смак. Спасибі моїй зорі, я щасливий. Я буду чудним, гордим, носитиму жовті панчохи і перехрещені підв'язки. Хвила Юпітеру й моїй зорі! Однаке єсть іще постскриптум.

(Читає.)

«Ти не можеш не догадатись, хто я. Коли ти відповідаєш на мою любов, вияви це своєю посмішкою — твої посмішки тобі дуже до лиця. Тому завжди посміхайся в моїй присутності, любий мій, коханий, благаю тебе!» Хвила тобі, Юпітере! Я буду посміхатися, я буду робити все, що ти хочеш від мене!

(Виходить.)

Фабіан

Моєї участі в цій розвазі я не віддав би ні за які дукати.

Сер Тобі

Я ладен одружитись із цим дівчатком за такий жарт!

Сер Ендрю

І я теж.

Сер Тобі

І не просив би іншого посагу, крім такого самого жарту.

Сер Ендрю

І я теж.

Фабіан

Он іде наша мила рибалонька.

Входить Марія.

Сер Тобі

Хочеш, я підставлю тобі потилицю під твою ніжку?

Сер Ендрю

Або я?

Сер Тобі

Хочеш, я програю свою волю і стану твоїм рабом?

Сер Ендрю

Або я.

Сер Тобі

Ти навіяла йому такий сон, що, коли його примари покинуть його, він збожеволіє.

Марія

Ні, скажіть правду, це вплинуло на нього?

Сер Тобі

Як горілка на стару бабу.

Марія

Коли ви хочете побачити наслідки нашого жарту, зверніть увагу на першу його появу при моїй господині: він прийде до неї в жовтих панчоахах, а це колір, який вона ненавидить, і в перехрещених підв'язках — мода, якої вона терпіти не може; і він буде посміхатись, дивлячись на неї, а це якраз не пасує до її настрою, бо вона запала в меланхолію, і це викличе тільки презирство до нього. Коли ви хочете це побачити, ходім зо мною.

Сер Тобі

До воріт самого пекла, незрівнянний дияволе дотепності!

Сер Ендрю

І я теж.

Виходять.

ДІЯ ТРЕТЬЯ

СЦЕНА 1

Сад Олівії.

Входять Віола й блазень з барабаном.

Віола

Здоров будь, друже, із своєю музикою! Ти живеш при барабані?

Б л а з е н ь

Ні, пане, я живу при церкві.

В і о л а

Хіба ти церковнослужитель?

Б л а з е н ь

Ні, пане, я біляцерквижитель, бо живу в себе у домі,
а дім наш стойть біля церкви.

В і о л а

Ти ще скажеш, чого доброго, що король живе коло
жебрака, бо жебрак крутиться коло королівського двору;
або що церква міститься при барабаші, якщо барабап стоїть
біля неї.

Б л а з е н ь

Ваша правда, паночку. Подумати тільки, що за часи
настали! Усяке речення для розумної голови — тільки
замшева рукавичка. Узяв та й вивернув!

В і о л а

Безперечно. Хто вміло грається словами, у того вони
легко робляться грайливими.

Б л а з е н ь

Тому я й хотів би, паночку, щоб у моєї сестри не було імені.

В і о л а

Через що?

Б л а з е н ь

Через те, що ім'я — це слово; а коли почати гратися з ним, то вийде, що граються з моєю сестрою. Це до добра не приводить. Слова, бачите, стали продажними, як їх зганьбили законами.

В і о л а

З'ясуй мені це.

Б л а з е н ь

Ій-богу, паничу, не можу цього зробити без слів; а слова поробилися такими брехливими, що мені неприємно до них удаватись.

Віола

Ручусь, ти хороший хлоп'яга, і до всього тобі байдуже!

Блазень

Ні, пане, це не так. До дечого мені не байдуже; а до вас, по щирості, таки байдужісінько. Хоч би ви й невидимі стали — про мене.

Віола

Чи ти не дуренъ графині Олівії?

Блазень

Аж ніяк, паночку; у графині Олівії нема ніяких дурошів; вона не держатиме в себе дурня аж доти, поки не вийде заміж. Дурні, бачите, так подібні до чоловіків, як сардинки до оселедців,— чоловіки більші. Я не її дуренъ, я її перекручувач слів.

Віола

Я недавно бачив тебе у графа Орсіно.

Блазень

Дурість ходить, як сощце, навкруг світу і світить усюди. Мені було б жаль, пане, коли б дуренъ так часто бував з вашим господарем, як із моєю господиною: мені здається, я бачив там вашу премудрість.

Віола

Коли ти береш на глум мене, то я більше не хочу говорити з тобою. Ось маєш на чарку.

Блазень

Нехай попле тобі Юпітер бороду, як тільки матиме запас волосся.

Віола

Присягаюсь, я майже сам не свій від однієї бороди, хоч і не хотів би, щоб вона росла на моєму підборідді. Пані твоя вдома?

Блазень

(розглядаючи монету)

Чи могла б пара таких-от мати дітей, паночку?

Віола

Так, коли їх держати вкупі і пустити в оборот.

Блазень

Я охоче зіграв би роль добродія Пандара Фрігійського, пане, щоб посннати Крессіду з цим Троїлом.

Віола

Бачу, ти вміло жебрасп.

Блазень

Не велика штука жебрати з жебрачкою. Крессіда була жебрачка. Моя пані дома, прошу вас. Я скажу їй, відкіля ви, а от хто ви і чого хочете — це вже поза моїм обрієм; я міг би сказати «стихію», але це надто утерте слово.

(Виходить.)

Віола

Розумний досить він, щоб грати дурня,
Чималий розум справді тут потрібен:
Він мусить добре знати вдачу, й стап,
І настрій тих, кого бере на посміх,
А не як сокіл неучéний бити
Усе, що бачить. Це не легша річ,
Ніж бути мудрецем. Адже та дурість,
Що удає він хитро до кінця,
Могла б лиш зіпсувати мудреця.

Входять сер Тобі і сер Ендрю.

Сер Тобі

Привіт вам, пане!

Віола

І вам, добродію!

Сер Ендрю

Dieu vous garde, monsieur *.

Віола

Et vous aussi; votre serviteur *

* Два ці французькі рядки майже без змін повторюють слова двох попередніх рядків.— Ред.

Сер Ендрю

Сподіваюсь, що так, і я до послуг ваших.

Сер Тобі

Ви хочете увійти в дім? Моя племінниця бажає, щоб ви увійшли, якщо маєте до неї справу.

Віола

Я зворушений нею... Тобто я хотів сказати: рушаю до неї.

Сер Тобі

Тоді ноги на плечі — і марш.

Віола

Мої ноги краще розуміють мене, ніж я розумію ваш вислів. Що ви хочете сказати?

Сер Тобі

Хочу сказати, щоб ви йшли, щоб ви увійшли.

Віола

Я їй зроблю те, чого ви хочете. Але пас попередили.

Входять Олівія й Марія.

Чарівна, незрівнянна пані, хай ниспошле на вас небо дощ благоухань!

Сер Ендрю

(набік)

Цей юнак — умілий придворець. «Дощ благоухань» — чудесно!

Віола

Моя справа, пані, не має голосу ні для кого, опріч вашого доброзичливого й ласкового слуху.

Сер Ендрю

(набік)

«Благоухання», «доброзичливий» і «ласкавий» — запам'ятаю всі три вислови.

Олівія

Зачиніть садові двері і лишіть нас — я хочу вислухати його.

Сер Тобі, сер Ендрю й Марія виходять.

Вашу руку, пане.

Віола

Мій обов'язок, пані, вам коритись.

Олівія

Як вас зовуть?

Віола

Цезаріо, графиня,—
Таке ім'я у вашого слуги.

Олівія

Мого слуги? О, радості такої
Ще світ не зазнавав від того дня,
Як лестощі назвали компліментом!
Юначе, ви — слуга Орсіно.

Віола

Він

Є ваш слуга, то я й повинен бути
Слугою вашим.

Олівія

Зовсім я про цього
Не думаю,— його ж думки хай ліпше
Лишаться незаписаним листком,
Ніж мають завжди мною наповнитись.

Віола

Графиня, я прийшов, щоб нахилити
До цього мислі ваші.

Олівія

О, пробачте,
Про цього я заборонила вам
Заводити мову. Та коли б почула
Від вас я іншу річ — вона мені
Була б миліша за музику сфер.

Віола

Прекрасна пані...

Олівія

Зрозуміть мене
Я вас благаю. Я послала вам
Навздобгін персня, дар зачарування.
Я обманила і себе, й слугу —
Боюсь, що й вас. Судіть мене суворо —
Я цього варта, нав'язавши вам
З лукавством недостойним річ не вашу,
Як це ви знаєте. Що ви могли
Подумати про честь мою? Якими
Ті разили вбивчими думками,
Властивими тирановій душі?
Для розуму проникливого досить
Явила я, і все ви зрозуміли.
Не груди криють, а легкий серпанок
Мое нещасне серце. Що ж, тепер —
За вами слово.

Віола

Я жалію вас.

Олівія

Крок до любові!

Віола

Анітрохи, пані:
І ворогів бувас часом жаль.

Олівія

Що ж, бачу, знов для сміху час настав!
Як легко жебракові запишатись!
Проте дарма! Як здобиччю упасті,
То краще перед левом, аніж вовком!

(Б'є годинник.)

Годинник каже: марно трачу час!
Юпаче, знай: тебе я не бажаю.
Та як доспіють розум твій і серце —
Хороший муж в твоєї жінки буде.
Твій шлях — на захід,

Віола

Що ж, нехай і так!
Хай щастя й радість небо вам пошле!
Що герцогу переказати я маю?

Олівія

Стривай. Скажи, що думаєш про мене.

Віола

Що інша ви, аніж здаєтесь, пані.

Олівія

От саме це я думаю про вас.

Віола

Це правда: я не те, чим я здаюсь.

Олівія

А як жадала б я, щоб ви були
Тим, що я хочу!

Віола

Певно, це і справді
Було б на краще. А тим часом я
Ваш блазень, пані.

Олівія

О, які прекрасні
Презирство й гнів у нього на устах!
Любові не сковаєш у грудях...
Цезаріо, клянуся я весною,
Невинністю і серця чистотою,—
Люблю тебе, і розум став німий,
Любові підкоривши мояй.
О милий! Як збегнути мені причину,
Чому мовчиш ти у таку хвилину?
Кохання, друже, солодко благать,
Іще солодше — враз його дістать.

Віола

Заприсягнуся молодістю сміло:
Єдині в мене серце, дух і тіло,
Та жінці ні одній, як світ стоїть,
Крім мене, цим добром не володіть!

Прощайте ж, пані люба й поважана,
Ні слова більше про страждання пана.

Олівія

Приходь, одначе, будь у мене знов,—
Я, може, полюблю його любов.

СЦЕНА 2

Дім Олівії.

Входять сер Тобі, сер Ендрю й Фабіан.

Сер Ендрю

Ні, далебі, я більш не залишусь.

Сер Тобі

Твої причини, дорогое мое шаленство? Назови свої причини!

Фабіан

Я хочу знати причини, чому сер Ендрю так чинить.

Сер Ендрю

Ну, я бачив, як твоя племінниця була далеко ласка-
віша із герцогським слугою, ніж із твоїм другом. Я ба-
чив їх у саду.

Сер Тобі

Вона в той час бачила тебе, друже мій?

Сер Ендрю

Не гірше, ніж я тебе зараз бачу.

Фабіан

Це був великий доказ її любові до вас.

Сер Ендрю

Чорт забирай! Ви хочете зробити з мене осла?

Фабіан

Я доведу вам це, пане мій, законним порядком. Умі
ї розум присягнуться в цьому.

Сер Тобі

А вони були присяжними ще до того, як Ной став мореплавцем.

Фабіан

Вона виявила ласку до юнака на ваших очах тільки для того, щоб роздражнити вас, пробудити вашу заснулу мужність, влити огонь у ваше серце і полум'я у вашу печінку. Тож ви мали підсипатися до неї з такими свіженськими жартами, щоб отою юнак язика проковтнув. Цього від вас сподівались — і дістали розчарування: ви дозволили часові змити подвійну позолоту цього випадку, і тепер ви, на гадку графині, попліли на північ, де будете висіти, як крижинка на бороді голландця, поки не поправите цього діла якимось мужнім вчинком або достойною політикою.

Сер Ендрю

Коли вже так, то краще мужність, бо я ненавиджу політику. По-моєму, що пуританин, що політик — однаково.

Сер Тобі

Гаразд, будуй своє щастя на мужності. Виклич графського юнака на поединок, порань його в одинадцятьох місцях, моя племінниця як почус про це, то будь певен: жодна звідниця в світі не зможе відрекомендувати тебе жінщині так, як слава мужності.

Фабіан

Іншого способу нема, пане Ендрю.

Сер Ендрю

Згоден хто-небудь із вас віднести йому мій виклик?

Сер Тобі

Піди напиши йому воявничою рукою; висловлюйся гостро й коротко; дарма, чи буде воно дотепно, аби красномовно й вигадливо. Чорни його, скільки чорнила вистачить. Коли «тикнеш» йому разів зо три — це не завадить; і хоч скільки брехні вмістить твій лист, хоч би він був завбільшки з уерське ліжко, пиши не вагаючись. Нехай у твоїм чорнилі буде досить жовчі, хоч ти й пишеш гусячим пером. Ну, до діла!

Сер Ендрю

Де я найду вас?

Сер Тобі

Ми прийдемо до тебе в cubiculo *. Іди.

Сер Ендрю виходить.

Фабіан

Дорогий це для тебе чоловічок, сер Тобі!

Сер Тобі

Хе, я обійшовся йому дорогенько, друже мій,— тисяч, мабуть, зо дві.

Фабіан

Будемо мати від нього неабиякого листа, але ж ти його не передаси?

Сер Тобі

Коли так, то не вір мені більше ніколи. Я буду всіма засобами підбивати юнака вийти на його виклик. Я думаю, їх волами не стягнеш в одне місце. Що ж до Ендрю, то коли в його печінці знайдеться стільки крові, щоб викупати блоху, то я ладен з'їсти всю решту його.

Фабіан

Та й його супротивник, отой юнак, здається мені, не дуже-то лютий.

Сер Тобі

Диви, он іде пташечка наша!

Входить Марія.

Марія

Коли ви хочете посміятися до сліз, то йдіть за мною. Той йолоп Мальволіо зробився ідолопоклонцем, справжнім віровідступником, бо ні один християнин, що хоче мати спасіння, істинно віруючи, не може вірити в таку безліч неможливих речей. Він у жовтих панчохах.

Сер Тобі

І з підв'язками навхрест?

---

* В спальню (*лат.*). — Ред.

Марія

Так, і як же це бридко! Достоту вчитель, що веде школярів до церкви! Я потай ішла за ним, як убивець. Він виконує кожен пункт листа, що я йому підкинула: усміхається так, аж на обличчі його утворюється більше ліній, ніж на новій карті з обома Індіями. Ви не бачили нічого подібного. Я ледве могла стриматись, щоб не кинути в нього чим-небудь. Я певна, пані моя вдарить його; а коли вона це зробить, він усміхатиметься знову, вважаючи це за велику ласку.

Сер Тобі

Ходімо, веди нас туди, де він.

СЦЕНА 3

Вулиця.

Входять Себастіа́к і Антоніо.

Себастіа́н

Тебе я турбувати не хотів,
Та як турбота ця тобі присмна,
То я й не дорікатиму тобі.

Антоніо

Ніяк не міг я кинути тебе,
А воля в мене і за сталъ міцніша.
Бажання лиш зустрітися з тобою —
І це була б причина для мандрівки.
Але тривога, що з тобою буде
У цім тобі не знаному краю,
Де ти не маєш друзів ані кревних,—
Моя любов і приязнь незрадлива
Мене погнали, щоб тебе найти.

Себастіа́н

Антоніо, спасибі щиро сердец!
За послуги негідно часом платити,—
Проте коли б я мав чим заплатити,
То ти найвищу мав би нагороду.
Ну що ж, підем оглянемо це місто?

Антоніо

Приміщення для вас огляньмо спершу.

Себастіан

Я не втомивсь, до ночі ще далеко.
Пропшу тебе, мій друже, подивись
На пам'ятники незабутніх діл,
Якими це прославилося місто.

Антоніо

На жаль, ходить мені тут небезпечно:
В морському бої з кораблем Орсіно
Одного разу так я прислужився,
Що вже не знаю, чим і відслужитъ.

Себастіан

Ти, певно, вбив людей його багато?

Антоніо

Ні, не такий кривавий злочин мій,
Хоч і могло дійтися там до крові.
Могли б, звичайно, заплатити ми
За те, що взято. Та моя натура,
Мій друже, не дозволила цього.

Себастіан

Так, небезпечно вам ходить одверто.

Антоніо

От, пане, маєте мій гаманець.
На півдні міста, у готелі «Слон»
Приміщення найкращі. Там замовлю
Вечерю добру я, допоки будеш
Ти старовини міста оглядатъ.

Себастіан

Нашо ж мені твій гаманець?

Антоніо

На те,
Що як побачиш ти якусь дрібничку,
То б міг її купити без вагання,—
А в тебе не для цього гаманець.

Себастіан

Прощай. Твоїм я буду скарбником.
Під вивіскою «Слон» тебе чекаю.

(Виходить.)

СЦЕНА 4

Сад Олівії.

Входять Олівія й Марія.

Олівія

Послала я по нього. Прийде він —
Чим пригостить його? Чим надарити?
Купити, знаю, молодоці легше,
Ніж ублагати чи позичитъ... Де ж
Мальволіо? Він чемний і поважний
І як слуга для цеї годен справи.
Де він?

Марія

Він скоро буде тут, графиня.
Чудний якийсь він, наче збожеволів.

Олівія

Чом, що таке? У маячню запав?

Марія

Ні, пані моя, він тільки усміхається; краще було б,
коли б при вас була яка охорона, як він прийде, бо цей
чоловік, безперечно, з глузду з'їхав.

Олівія

Поклич його.

Марія виходить.

Як він, безумна й я,
Коли печальне божевілля можна
З веселим божевіллям порівняти.

Входять Марія й Мальволіо.

Олівія

Як поживаеш, Мальволіо?

М а л ь в о л і о

Прекрасно, графіня, хе-хе...

(Усміхається мрійно.)

О л і в і я

Ти усміхаєшся, а я тебе

Якраз покликала в сумному ділі.

М а л ь в о л і о

Сумному, графіня? Я міг би бути сумним: ці підв'язки навхрест зупиняють кров, та що з того? Коли це тішить око одній, то зо мною виходить так, як сказано в сонеті: «Що до смаку одній — усім те до вподоби».

О л і в і я

Що тобі таке, Мальволіо? Що сталося?

М а л ь в о л і о

У мене не чорно на душі, хоч і жовто на ногах. Лист потрапив до належних рук, і накази будуть виконані. Я думаю, ми таки знаємо цей прекрасний латинський почерк?

О л і в і я

Чи не лягти тобі в постіль, Мальволіо?

М а л ь в о л і о

У постіль? Так, кохана, я прийду до тебе.

О л і в і я

Господь з тобою! Чому ти так усміхаєшся і так часто цілуєш собі руку?

М а р і я

Як твоє здоров'я, Мальволіо?

М а л ь в о л і о

З вашого дозволу, хіба солов'ї відповідають галкам?

М а р і я

Як ви смієте з'являтись до моєї пані з такою смішною безсоромністю?

Мальволіо

«Не бійся величі», — це прекрасно написано.

Олівія

Що ти хочеш сказати цим, Мальволіо?

Мальволіо

«Одні родяться великими...»

Олівія

Ну?

Мальволіо

«Інші досягають величі...»

Олівія

Що ти говориш?

Мальволіо

«А іншим її кидають...»

Олівія

Хай порятув тебе бог!

Мальволіо

«Згадай, хто хвалив твої жовті панчохи...»

Олівія

Твої жовті панчохи!

Мальволіо

«...і бажав бачити тебе у підв'язках навхрест...»

Олівія

У підв'язках навхрест!

Мальволіо

«Вперед! Твоя доля в твоїх руках!»

Олівія

В твоїх руках!

Мальволіо

«Коли ні, то нехай я і далі буду бачити тебе дворецьким, товаришем слуг, негідним торкнутися перстів фортуни».

Олівія

Та це справжнє божевілля!

Входить слуга.

Слуга

Пані, молодий кавалер від графа Орсіно вернувся; я ледве затримав його. Він жде наказів од графині.

Олівія

Я вийду до нього.

Слуга виходить.

Люба Маріє, нехай подбають про цього чоловіка. Де мій кузен Тобі? Хай двоє з моїх людей ретельно опікуються ним: я не хотіла б і за половину свого посагу, щоб з ним сталося щось недобре.

Олівія й Марія виходять.

Мальволіо

Ого! Ану, підійдіть-но хто тепер до мене! Сам сер Тобі повинен дбати про мене! Це цілковито збігається з листом: вона зумисне посилає його на те, щоб я міг бути з ним нечесний, вона ж сама підбиває мене в листі: «...Скинь свою смиренну оболонку і явись іншим. Не церемонься з моїм родичем, будь суворий із челяддю, хай уста твої виголошують промови державного значення; поводься не як усі». Я впіймав її, але це діло рук Юпітера, і я дякую Юпітерові! А тепер, коли вона відходила: «Нехай подбають про цього чоловіка». Чоловік! Не Мальволіо й не дворецький, а чоловік! Ну, все виходить на одне, і нема ні скрупула, ні грана сумніву, жодної перешкоди, не може бути ніякої несподіванки чи чогось непевного! Що можна сказати? Нічого не стоїть тепер між мною й повним здійсненням моїх надій! Юпітер, а не я, творець цього, і йому треба складати дяку!

Входять Марія, сер Тобі, Фабіан.

Сер Тобі

Де він, в ім'я всього святого? Коли всі дияволи з пекла вселилися в нього, коли цілий легіон їх заволодів ним, я, проте, з ним говоритиму.

Фабіан

Ось він, ось він. Що вам таке, пане? Що вам, чоловіче?

Мальволіо

Ідіть. Я відпускаю вас. Залишіть мене на солодкій самоті. Ідіть!

Марія

Чуєте, як глухо говорить у ньому лукавий! Хіба я не казала вам? Пане Тобі, графиня просить, щоб ви подбали про нього.

Мальволіо

Ага! Вона справді просила?

Сер Тобі

Іди, йди! Тихо, тихо! Нам треба поводитись із ним лагідно: здай це вже на мене. Як поживаєш, Мальволіо? Що тобі таке? Друже мій, борися з дияволом; подумай, ще ж ворог людського роду!

Мальволіо

Чи розумієте ви, що говорите?

Марія

Бачите, як він бере до серця, коли ви гудите диявола! Коли б то, господи, не був він зачаклований!

Фабіан

Занеси його сечу до ворожки.

Марія

Узвітра вранці неодмінно, як тільки жива буду. Моя пані не хоче втратити його нізащо на світі.

Мальволіо

Отож-то!

Марія

О боже!

Сер Тобі

Прошу тебе, мовчи. Це негодячий спосіб: бачиш, ти тільки дратуєш його! Залиши мене з ним самого.

Фабіан

Не інакше, як треба вдатись до ласки! Лагідно, лагідно! Лукавий сам грубіян і не хоче, щоб з ним по-грубіянськи поводились.

Сер Тобі

Ну, півнику мій! Як поживаєш, курчатонько?

Мальволіо

Добродію!

Сер Тобі

Ціп-ціп-ціп! Ні, пане мій, поважній людині не до лиця
трати в піжмурки з сатаною! Згинь, нечиста сило!

Марія

Змусьте його прочитати молитву! Добрий пане Тобі,
змусьте його молитись!

Мальволіо

Молитись, пустушечко?

Марія

Ні, ручусь вам, він і слухати не хоче про божественне!

Мальволіо

Забирайтесь геть! Повісьтеся усі! Ви нікчемні, жалюгідні створіння! Я не належу до вашого кола! Ви ще почуєте про мене!

(Виходить.)

Сер Тобі

Чи ж можливо це?

Фабіан

Коли б це показали на сцені, то я засудив би таку виставу як неправдоподібну.

С е р Т о б і

Самий дух його заразила наша вигадка.

М а р і я

Ні на крок тепер од нього, щоб наша вигадка не ви-
вітрилась і не зіпсувалась!

Ф а б і а н

Їй-богу, ми доведемо його до божевілля!

М а р і я

Що ж, буде спокійніше в домі.

С е р Т о б і

Ходім замкнемо його в темній кімнаті і зв'яжемо. Моя
племінниця вже певна, що він збожеволів. Можемо далі
вести цю гру собі на розвагу, а йому на покару, поки сам
жарт наш не видихнеться і не примусить нас над ним
змилуватись. А тим часом провадьмо справу судовим по-
рядком, і Марія матиме нагороду за чесні свідчення.
О, дивіться!

Ф а б і а н

Маєте ще одну прояву!

Входить с е р Е н д р ю.

С е р Е н д р ю

От виклик, почитайте; ручусь — тут є досить і оцту,
і перцю.

Ф а б і а н

Такий він гострий?

С е р Е н д р ю

Так, так, ручусь. Читайте-бо!

С е р Т о б і

Давай мені.

(Читає.)

«Юначе, дарма, хто ти такий,— ти однаково підла лю-
дина».

Ф а б і а н

Ловко й сміливо!

Сер Тобі
(читає)

«Не дивуйся й не питай себе, чому я так тебе називаю, бо я не хочу сказати тобі причину».

Фабіан

До діла сказано; тут і суд не причепиться!

Сер Тобі
(читає)

«Ти приходиш до пані Олівії, і перед очима у мене вона поводиться з тобою ласково. Але брешеш: не з цієї причини я викликаю тебе».

Фабіан

Дуже коротко й вельми безглаздо!

Сер Тобі
(читає)

«Я буду супроводити тебе, як ти йтимеш додому, і коли тобі пощастиТЬ мене вбити...»

Фабіан

Чудесно!

Сер Тобі
(читає)

«...То ти уб'еш мене, як мерзотник і падлюка».

Фабіан

Ви весь час ухиляєтесь від ударів закону. Прекрасно!

Сер Тобі
(читає)

«Прощай! I хай помилує господь одну з наших душ! Він може помилувати мою душу, але я сподіваюсь на краще, а тому бережись! Твій друг, зважаючи на те, як ти мене зустрінеш, або твій заклятий ворог Ендрю Егчик». Коли цей лист не зрушить його з місця, то цього не зможуть зробити і ноги його. Я віддам йому листа,

Марія

У вас є зараз нагода: він розмовляє з мосю пані і не забаром піде.

Сер Тобі

Іди, пане Ендрю; чатуй на нього за садом. Скоро побачиш його — вихопи шпагу. І закидай його найстрашнішою лайкою. Буває ж не раз, що жахливі прокльони, промовлені голосно й грубо, дають більший успіх мужності, ніж коли б людина доводила її ділом. Марш!

Сер Ендрю

Ну що-що, а лаятись я зумію!

(Виходить.)

Сер Тобі

Листа я не віддам, бо поведінка того молодого чоловіка свідчить, що він розумний і добре вихований; цього доказом є його посередництво між паном його і мосю племінницею; отож цей напрочуд безглувдий лист не злякає юпака: він зрозуміє, що написав його йолоц. Але я передам виклик на словах; наговорю хлопцеві про мужність Егчіка і запевню — молодь-бо така довірлива! — що Ендрю страшенно лютий, спритний, завзятий і гнівливий. Це так налякає обох, що вони уб'ють один одного поглядами, як василіски.

Фабіан

Он він іде з вашою племінницею. Залиште їх, поки він попрощається, а тоді — вперед!

Сер Тобі

Я тим часом вигадаю найстрашніші слова для виклику. Сер Тобі, Фабіан і Марія виходять. Входять Олівія та Віола.

Олівія

Сказала все я серцю кам'яному,
Піддавши небезпеці власну честь.
Щось у душі засуджує мій вчинок,
Та він такий нестримний і свавільний,
Що з осуду цього лише сміється!

Віола

Як ваше серце пристрасть паленить,
Так паленить вона й моєго пана.

Олівія

Ось маєте дарунок — мій портрет.
Не бійтесь, він німий, вас не образить.
Благаю вас, приходьте завтра знов!
Яке мені прохання вволить ваше,
На честь мою тавра не кладучи?

Віола

Прошу одного: полюбіть моого
Велителя.

Олівія

Як можу я йому
Віддати те, що тільки вам належить?

Віола

Для цього я найду вам оправдання.

Олівія

Гаразд — приходь лише, тебе я бачить мушу!
Лукавий, довести до пекла можеш душу!

(Виходить.)

Входять с е р Тобі і Фабіан.

Сер Тобі

Привіт тобі, кавалере!

Віола

І вам привіт, пане!

Сер Тобі

Хоч би яка була при тобі зброя, берись за неї; я не знаю, чим саме ти його образив, але твій супротивник, повний злоби, кровожадний, як мисливець, жде тебе в кінці саду. Приготуйся не гаючись, бо супротивник твій спритний, умілий, і смертоносний.

Віола

Ви помиляєтесь, пане; я певен, що ні з ким не сварився. Я не пригадую, щоб завдав будь-кому образу.

Сер Тобі

Ви переконастесь у протилежнім, запевняю вас. Отож коли вам хоч трошки дороге життя, будьте обережні. На боці вашого супротивника все, що може дати людині молодість, сила, спритність і лютъ.

Віола

Пропу вас, скажіть, хто він?

Сер Тобі

Він рицар, висвячений дотиком непощербленої рапіри; але це сущий диявол у поєдинках; він тричі вже розлучив душу з тілом, і гнів його під цю хвилину такий нестримний, що вгамувати його можуть тільки смерть і могила. Такий уже він удався: або все взяв, або все програв!

Віола

Я вернусь до палацу й попрошу графиню дати мені провожатих. Я не забіяка! Чував я, що є люди, які наочно викликають інших на сварку, щоб довести свою хоробрість. Мабуть, цей чоловік саме з таких.

Сер Тобі

Ні, пане. Його обурення випливає з неабиякої образи. Тому йдіть і виконайте його волю. До палацу ви не вернетесь, не ставши на бій зо мною, а це так само небезпечно, як і з ним. Отже — вперед, або вихоплюйте зараз же шпагу, бо ви повинні або битись, або відмовитись навіки від права носити зброю!

Віола

Це і нечемно, і дивно. Будьте ласкаві, довідайтесь у того рицаря, чим я образив його; коли це й справді так, то сталось воно без намислу, а просто через неуважність.

Сер Тобі

Гаразд. Пане Фабіан, зостаньтеся з цим кавалером, доки я вернусь.

(*Виходить.*)

Віола

Ви, мосьпане, знасте, в чому тут річ?

Фабіан

Я знаю, що той рицар дуже лихий на вас — до поєдинку на життя чи смерть. А більш нічого мені не відомо.

Віола

Скажіть, будьте ласкаві, що воно за людина?

Фабіан

Так, зверху — нічого особливого, але ви дістанете докази його мужності. По правді, це найспритніший, найкровожадніший і найстрашніший супротивник у всій Іллірії. Бажаєте піти йому назустріч? Я постараюсь помирити вас, як зумію.

Віола

Я буду вельми вдячний вам за це: я більш охоче мав би діло із священиком, ніж із рицарем. Мені байдуже, чи зватимуть мене мужнім.

Виходять. Входять сер Тобі і сер Ендрю.

Сер Тобі

Ну, друже мій, це сам чорт! Я ще не бачив такого рубаки. Я пробував із ним битись на рапірах у піхвах, але він робить випади так блискавично швидко, що не можна ухилитись. А коли він одіб'є удар, то сам разить так вірно, як нога ваша торкається землі. Кажуть, він був майстром фехтування у султана.

Сер Ендрю

А, чорт, я не хочу з ним битись!

Сер Тобі

Та тепер його вже не вгамуєш: Фабіан насилиу стримує його там.

Сер Ендрю

Прокляття! Коли б я знав, що він такий сміливий і такий митець до фехтування, то скоріше диявол узяв би його, ніж би я викликав. Умов його облишити цю справу, і я дам йому коня, моого сірого Капулета.

Сер Тобі

Я запропоную йому це. Стій тут та бадьорись, друже.
Це кінчиться без погибелі душі.

(*Набік.*)

Ну а на твоїм коні я буду їздити верхи не гірше, як
їжджу на тобі.

Входять Фабіан і Віола.

Сер Тобі

(*до Фабіана*)

Він дає свого коня, щоб припинити сварку. Я переко-
нав його, що цей юнак — сам диявол.

Фабіан

А цей страшенно високої думки про Ендрю, зблід і
трусицься, ніби за ним женеться ведмідь.

Сер Тобі

(*до Віоли*)

Нема рятунку, пане. Він хоче битися з вами, бо запри-
сягся в цьому. Він передумав щодо сварки і гадає, що
про це не варто говорити; отже, шпагу наголо, щоб дати
йому змогу виконати присягу. Він запевняє, що не пора-
нить вас.

Віола

(*набік*)

Спаси мене, господи! Ще хвилина — і я сказала б їм,
чого бракус мені, щоб бути мужчиною!

Фабіан

Відступайте, коли побачите, що він розлютився.

Сер Тобі

Ну, пане Ендрю, рятунку нема; цей кавалер хоче за-
ради честі битися з тобою. Поєдинку не минути, але він
обіцяв мені як рицар і вояк, що не поранить тебе. Ну,
починай!

Сер Ендрю

Дай боже, щоб він додержав слова!

(*Вихоплює шпагу.*)

Віола

Запевняю, ще проти моєї волі.

(*Вихоплює шпагу.*)

Входить Аntonіо.

Аntonіо

Сховайте шпаги! Коли цей юнак
Образив вас — беру вину на себе.
Коли образник — ви, за нього буду
Я битися.

Сер Тобі

Ви, пане? Хто ж ви є?

Аntonіо

(*вихоплює шпагу*)

Я той, хто більше задля дружби зробить,
Ніж говорити хоче він про це.

Сер Тобі

Коли ви самі рветесь до бою, то я до ваших послуг.

(*Вихоплює шпагу.*)

Фабіан

Любий Тобі, стривайте! Он ідуть поліцай.

Сер Тобі

(до *Аntonіо*)

Ми ще поговоримо з вами!

Віола

(до *сера Ендрю*)

Прошу вас, пане, вкладіть вашу шпагу в піхви, коли
ви згодні.

Сер Ендрю

Їй же богу, згоден! А щодо того, що я вам обіцяв, то
я додержу слова: він добре виїжджений і має легку ходу.

Входять поліцай.

Перший поліцай

Ось той чоловік; виконуй свій обов'язок.

Другий поліцай

Антоніо, я арештую тебе з наказу герцога Орсіно.

Антоніо

Ви помилились, пане.

Перший поліцай

Ні, пане. Добре вас я упізнав,
Хоч ви тепер і не в моряцькій шапці.
Берім його. Він знає, що я знаю.

Антоніо

Корюсь.

(до Віоли.)

Це через те, що вас шукав я.
Моя вина, то я і відповім.
Та ви що будете робить тепер,
Як мушу я свій гаманець забрати?
Про це страшніше здумати мені,
Аніж про те, що стерпіти я маю.
Та не смутіться...

Другий поліцай

Годі вже, ходімо.

Антоніо

Частину грошей поверніть мені,
Прощу вас.

Віола

Гроші? Я не розумію!
За співчуття, що ви мені явили,
Та ще й тому, що ви в тяжкій біді,
Ладен я з вами, пане, поділитись,
І з небагатої казни своєї
Я половину грошей вам віддам.
Ось, маєте.

Антоніо

Ви хочете зректися?

Невже того, що я зробив для вас,
Іще не досить вам? Не спокушайте
Мене в хвилину горя, щоб не став я

Вас недостойно попрікати всім,
Що доброго вчинив для вас я, пане!

Віола

На жаль, я тих не пам'ятаю вчинків,
А вас ні з мови, ні з лиця не знаю.
Невдячність я ненавиджу і сам
Гірш, як брехню, пияцтво і розпусту,
Як всі пороки, що своїм диханням
Отруюють гріховну нашу кров.

Антоніо

О небеса!

Другий поліцай

Ходімо, пане, годі!

Антоніо

Стривай, два слова тільки я скажу.
Колись я вирвав цього юнака
Із кігтів смерті, доглядав, беріг,
Клонився перед образом прекрасним,
Прекрасну душу мріючи знайти!

Перший поліцай

Нам що до цього? Пропшу вас, ходімо!

Антоніо

І божество мое — мерзенний ідол!
Ти, Себастяне, оганьбив себе,
Ти гарний зовні, а в душі — потвора,
Бо найпотворніше на світі — зло,
А доброчинність — от краса найвища!
Прекрасне зло — шкатула це порожня,
Яку диявол сам розмалював.

Перший поліцай

Він божеволіє: веди його,
Ходім, ходімо, пане.

Антоніо

Я готовий.

Виходить з поліцаями.

Віола

Мені здається, що слова його
Родила пристрасть, у яку він вірить.
О серце! Як би я хотіла віру мати,
Що він мене вважав за дорогого брата!

Сер Тобі

Ми ж, Ендрю й Фабіан, ходімо до корчми,
Там, може, віршики які складемо ми.

Віола

Він називав мене Себастіапом.
Я знаю: брату я подоба повна,
Якраз таким мій брат коханий був,
Носив таку точнісінько одяжу,—
Взяла взірець я з нього. О, коли б
Це прапрою було, то бурі чорні хвили!
Всміхалися б мені, як давні друзі милі!

Сер Тобі

Безчесний, пікчемний хлопчисько, полохливіший від
зайця! Його безчесність видно з того, що він покинув
свого друга в біді і відрікся від нього. А щодо полохли-
вості, то спитай у Фабіана.

Фабіан

Боягуз! Смирений і побожний боягуз!

Сер Ендрю

А, чорт! Я дожену й відлупцю його!

Сер Тобі

А так, так; відлупцю його, але не виймай шпаги.

Сер Ендрю

Ще б таки не відлушувати!..

(Виходить.)

Фабіан

Ходімо глянемо, що то буде.

Сер Тобі

Б'юсь об заклад на що хочеш, що нічого з цього не
вийде.

Виходять.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

СЦЕНА 4

Перед будинком Олівії.
Входять Себастіан і блазень.

Блазень

Ви запевняєте, що мене послано не по вас?

Себастіан

Іди від мене, голово дурна!
Кажу тобі — залиш мене в спокої!

Блазень

Оде ловко, далебі! Так я не знаю вас і пані моя не посилала вас просити, щоб ви прийшли з нею поговорить; і вас не зовуть пан Цезаріо; і це не мій ніс. Все, що так,— не так.

Себастіан

Десь інде розсипай своє безумство,
Мені ж це зайве: ти мене не знаєш.

Блазень

Розсипати своє безумство! Він чув цей вислів про якусь велику людину і прикладає тепер його до дурня: розсипати своє безумство! Я боюсь, що цей бовдур, званій світом, геть зледаціє. Покинь, будь ласка, свої химери і скажи, що мені тепер розсипати перед свою пані: може, звістку про те, що ти йдеш до неї?

Себастіан

Нахабний зводнику, облиш мене!
Ось маєш гроші,— а коли не підеш,
Я гіршого тобі гостинця дам!

Блазень

Клянусь честю, у тебе щедра рука. Мудреці, що дають гроші дурням, заживають собі великої слави після того, як років з п'ятнадцять купують її.

Входить с е р Е н д р ю.

Сер Ендрю
О пане, попались! Ось вам!
(Ударяє Себастіана.)

Себастіан
А ось тобі! І ще! І ще!
(Б'є сера Ендрю.)
Що, всі вони тут показились?
Входять сер Тобі і Фабіан.

Сер Тобі
Годі, або ваша шпага полетить через будинок!

Блазень

Скажу зараз про це пані. Ні за які гроші я не хотів би
бути в шкурі одного з вас!

Сер Тобі
Годі, кажу, перестаньте!

Сер Ендрю

Облиш його; я поквитаюся з ним інакше; я подам на
нього скаргу за вчинену образу, якщо в Іллірії ще існує
закон. Хоч я вдариш його перший, але то байдуже.

Себастіан
Геть руки!

Сер Тобі

Ні, пане, я не пущу вас. Ну, мій юний вояче, заховай
свою шпагу. Ти любиш кров пускати, а проте покинь
це діло.

Себастіан
Пусти мене, кажу! Чого ти хочеш?
Не спокушай — або берись до зброй!
(Виривається, вихоплює шпагу.)

Сер Тобі
А, то ти так! Страйвай же, наточу
Я з тебе крові унцію чи дві!

(Вихоплює шпагу.)

Входить Олівія.

Олівія

Спинися, Тобі, як своє життя
Хоч трохи ти шануеш!

Сер Тобі

Люба пані...

Олівія

Невже ніколи вдачі ти не зміниш?
Невдячний, підлій, ти родився жити,
Де ченості не знають! Геть з очей!
Цезаріо, коханий, не хвилюйся...
Геть, грубіяне!

Сер Тобі, сер Ендрю й Фабіап виходять.

Я прошу, мій друже,
Хай переможе розум, а не пал,
Забудь про замах цей несправедливий
На спокій твій. Ходім до мене, любий,
І я тобі багато розкажу
Про жарти й фіглі того неотеси,—
Ти сам сміяєшся будеш. Не вагайся,
Іди зо мною. Хай він буде проклят!
Тобі образа — біль тяжкий мені.

Себастіан

Що це? Відкіль такий шалений вихор?
Безумний я, чи все це тільки сон?
Нехай же в Леті тонуть почуття!
Коли це сон — не хочу прокидатись!

Олівія

Ходімо, милий,— я тебе веду!

Себастіан

Охоче, пані.

Олівія

Слово стане ділом!

СЦЕНА 2

Дім Олівії.

Входять Марія й Блазень.

Марія

Надінь цю одежду і причепи бороду; запевни його, що ти панотець Топас. Та швидше! Я тим часом покличу пана Тобі.

(Виходить.)

Блазень

Гаразд, надіну, переміню личину. Хотів би я бути першим, хто лицемірствує в такому одязі! Я не досить високий на зрист, щоб зробити честь моєму санові, і не такий худий, щоб здобути славу вченого. Однаке здобути ім'я чесної людини і хорошого господаря — це не гірше, як придбати репутацію хитруна й великого вченого. Та он ідути мої товариши.

Входять сер Тобі і Марія.

Сер Тобі

Хай благословить тебе Юпітер, панотче!

Блазень

Bonos dies *, сер Тобі! Колись-то старий празький священик, що ніколи не бачив пера й чорнила, мудро сказав племінниці короля Горбодука: «Те, що є,— є». Отож коли я панотець — то я панотець. Бо коли — це коли, а то — це то...

Сер Тобі

Поговори з ним, панотче Топас!

Блазень

Гей, хто там! Хай буде мир цій темниці!

Сер Тобі

Ах, бестія, як ловко удає! Молодець, бестія!

Мальволіо

(за сценою)

Хто кличе мене?

* Перекрученій іспанський вислів «buenas días» — «добрій день» (*icn. спогвор.*). — Ред.

Б л а з е н ь

Топас, священик, що прийшов одвідати безумного
Мальволіо.

М а л ь в о л і о

Отче Топас, отче Топас, змилуйтесь, підіть до моєї
пані!

Б л а з е н ь

Геть іди, окаянний! Навіщо ти терзаєш мужа чесного
і пі об чім, тільки про жен земних, речі заводиш?

С е р Т о б і

До діла сказано, панотче!

М а л ь в о л і о

Отче Топас, ніколи ще нікого так не кривдили! Добрий
отче Топас, не думайте, що я збожеволів: це вони
засадили мене в цю прокляту тьму!

Б л а з е н ь

Пріч, сатано нечистий! Я зву тебе найпоміркованішим
із імен твоїх, бо я один із найлагідніших людей, що на-
віть із самим дияволом поводяться ввічливо. Ти кажеш,
у кімнаті темно?

М а л ь в о л і о

Як у пеклі, отче Топас.

Б л а з е н ь

Одначе у ній є вікна — прозорі, як віконниці, і вікон-
ниці на південну північ такі ясні, як чорне дерево. А ти,
проте, скаржишся на темряву.

М а л ь в о л і о

Я не божевільний, отче Топас. Кажу вам, що тут
темно.

Б л а з е н ь

Безумний, ти помиляєшся. Речу тобі: нема більшої
темряви, як неосвіченість, і ти блукаєш в ній, мов єгиптя-
нин у тьмі.

Мальволіо

Я кажу — цей дім темний, як неосвіченість, а неосвіченість темна, як пекло. І я кажу — ніколи ще не було людини, яку б так жорстоко скривдили. Я не безумніший за вас; перевірте це, спитавши мене про що хочете.

Блазень

Що гадає Піфагор про дику птицю?

Мальволіо

Він вважає, що душа нашої бабусі може жити в птиці.

Блазень

Як на твою думку, правдиве це вчення?

Мальволіо

Я вважаю душу благородною і аж ніяк його вчення не поділяю.

Блазень

Прощай. Зоставайся у тьмі. Ти мусиш визнати вчення Піфагора, щоб я визнав, що ти при своїм розумі, і повинен боятись убити тетерю, щоб не погубити душі своєї бабусі. Прощай!

Мальволіо

Отче Топас, отче Топас!..

Сер Тобі

От так отець Топас!

Блазень

А правда ж, я на всі руки майстер?

Марія

Ти міг зробити це без бороди і без ряси: він же не бачить тебе.

Сер Тобі

Заговори з ним власним своїм голосом і прийди скласти мені, що з ним, на твою думку. Хотілося б мені вже покласти край цьому жартові. Коли його можна випустити, то хай би собі йшов, бо в мене тепер такі лихі стоти.

сунки з племінницею, що я не можу безпечно довести цю штуку до кіцця. Прихід потім до мене в кімнату.

Сер Тобі і Марія виходять.

Б л а з е н ь
(співає)

Славний Робін, славний Робін,
Як там пані поживає?

М а л ь в о л і о

Дурню!

Б л а з е н ь
(співає)

Ой, чому ж воно так сталося?

М а л ь в о л і о

Дурню, кажу я!

Б л а з е н ь
(співає)

Пані іншого кохає!..
Агов, хто там гукає?

М а л ь в о л і о

Сердце мое, дурню, коли ти хочеш добре прислужитись мені, добудь свічку, перо, чорнило й папір. Як благородна людина, я все життя буду тобі вдячний за це.

Б л а з е н ь

Пане Мальволіо!

М а л ь в о л і о

Що, дурнику мій?

Б л а з е н ь

Ой паночку, як же це позбавились ви своїх п'яти почуттів.

М а л ь в о л і о

Дурню! Нікого ще не кривдили так жорстоко! Я так само добре володію своїми почуттями, як і ти, дурню.

Б л а з е н ь

Тільки так? Отже, ви, безперечно, божевільні, коли володієте своїми почуттями так, як дурень.

М а л ь в о л і о

Вони замкнули мене тут, держать мене в темряві, посилають до мене попів, ослів і все роблять, що тільки можуть, щоб звести мене з ума.

Б л а з е н ь

Подумайте тільки, що ви говорите: священик тут. «Мальволіо, Мальволіо, хай небеса повернуть тобі розум! Постараїся заснути і покинь верзти нісенітниці».

М а л ь в о л і о

Отче Топас!..

Б л а з е н ь

«Не говори з ним і слова, чоловіче добрий». — Хто я, панотче? Це не я, панотче. Господь з вами, панотче Топас! — «Амінь!» — Най буде так, панотче.

М а л ь в о л і о

Дурню, дурню, дурню, чи чуєш ти!..

Б л а з е н ь

Будьте терпеливі, пане. Що ви кажете, пане? Мені дорікають, що я говорю з вами.

М а л ь в о л і о

Добрий мій дурню, добудь мені свічку й папір. Кажу тобі, я не безумніший за кого-небудь в Іллірії.

Б л а з е н ь

Коли б цьому правда, господи!

М а л ь в о л і о

Слово честі, правда! Дістань мені, милив блазню, чорнило, свічку й папір і передай графині те, що я напишу. Тобі дадуть більше, ніж будь-коли давали листоноші.

Б л а з е н ь

Гаразд, я добуду. Але, скажіть по правді, ви не божевільні? Чи ви тільки вдаєте?

М а л ь в о л і о

Повір мені, я не божевільний, кажу тобі правду.

Б л а з е н ь

Ніколи я не повірю безумцеві, поки не побачу його мозку. Зараз принесу вам свічку, папір і чорнило.

М а л ь в о л і о

Блазню, я щедро нагороджу тебе! Іди ж, благаю!

Б л а з е н ь

(співає)

Іду, пане,
Іду, пане,
І скоро вернуся.
Вам у горі
У тяжкому
Чесно прислужуся!
Я вернусь,
Як мужній клоун,
Що страху не знає,
Що самого чорта в пекло
Сміло проганяє!

СЦЕНА 3

Сад Олівії.

Входить С е б а с т і а н .

С е б а с т і а н

От сонце, от повітря, от земля,
От перстень, що вона подарувала.
Його я відчуваю. Так, це чари,
Але це не безумство. Тільки де ж
Антоніо? Під вивіскою «Слон»
Його нема. Однаке там він був —
І кажуть, що мене пішов шукати.
Була б його порада дорога,
Як золото у дивній цій пригоді.
Мій розум сперечастся із серцем
І каже, що тут помилка якась,—
Та незбагнений цей приплив фортуни
Остільки все можливе переважив,

Що я ладен очам своїм не вірить
І з власним сперечатися умом.
Безумний я? Ні, я цьому не вірю!
Вона безумна, дама ця? Однаке
Вона керує челяддю і домом,
Дає накази, посланців приймає
Так мудро, тонко, тихо і спокійно,
Як не могла б ніколи божевільна.
Омана тут якась... Та ось вона!

Входить Олівія з священиком.

Олівія

Прости, що так спішу. Коли добра
Мені ти хочеш, то ходімо, друже,
З отцем святым до близньої каплиці.
Там ти мені на вірність присягнешся,
Щоб заспокоїти в моїй душі
Всі сумніви і ревнощів тривогу.
Для всіх людей це буде таємниця,
Аж поки сам ти шлюб цей оголосиш,—
Тоді весільний справимо бенкет.
Як це годиться родові моєму.
Що скажеш ти?

Себастіан

Гаразд, піду з тобою
І знай: у вірності поклявши тобі,
Лишуся вірним я і в щасті, і в журбі.

Олівія

Веди ж, пацотче, пас. Так небо нині сяє,
Неначе вчинок мій воно благословляє!

Виходять.

ДІЯ П'ЯТА

СЦЕНА 1

Перед будинком Олівії.
Входять блазень і Фабіан.

Фабіан

Ну, коли ти любиш мене, то покажи його листа.

Максим Рильський і Назим Хікмет. 1954.

Максим Рильський і Борис Тін. 1960.

Б л а з е н ь

Любий пане Фабіан, обіцяйте мені виконати і мое прохання.

Ф а б і а н

Все, що хочеш.

Б л а з е н ь

Не бажайте побачити цього листа.

Ф а б і а н

Це так, якби ти подарував собаку, а в нагороду пропишіш її назад.

Входять гердог, Віола, Куріо й почет.

Г е р д о г

Ви — люди пані Олівії?

Б л а з е н ь

Так, пане, ми — частина її домашнього майна.

Г е р д о г

Тебе я добре знаю; як поживаєш, молодче?

Б л а з е н ь

Їй-богу, пане, з ворогами краще, як з друзями.

Г е р д о г

Якраз навпаки: з друзьями краще.

Б л а з е н ь

Ні, пане, гірше.

Г е р д о г

Як же це може бути?

Б л а з е н ь

А так, пане: друзі хвалять мене і роблять з мене осла, а вороги прямо кажуть мені, що я осел. Таким чином, у ворогів навчаюсь я самопізнання, а друзі ображают мене. А розумові висновки схожі на поцілунки, і якщо ваші чотири заперечення становлять два твердження, то тим гірше для моїх друзів і тим лішче для моїх ворогів.

Г е р д о г

Чудово!

Б л а з е н ь

Присягаюсь честю, пане, що, хоч ви й належите, з ласки вашої, до моїх друзів.

Г е р д о г

Від моєї дружби тобі не буде гірше: ось маєш золото.

Б л а з е н ь

Коли б це не схоже було на дволичність, пане, то я б не від того, щоб ви подвоїли.

Г е р д о г

О, ти даєш мені лиху пораду!

Б л а з е н ь

Опустіть цього разу свою щедроту в кишенню, пане, і хай підкоряється їй ваша плоть і кров!

Г е р д о г

Гаразд, согрішу, буду дволичним: маєш іще.

(Дає гроши.)

Б л а з е н ь

Primo, secundo, tertio * — хороша гра! А давнє прислів'я каже, що бог трійцю любить; такт на три четверти — веселий такт. Дзвони святого Бенедикта, пане, можуть пепереконати вас у цьому: бом-бом-бом!

Г е р д о г

Тобі не пощастиль цього разу виманити в мене ще грошей. От коли ти сповістиш свою пані, що я тут, бажаю говорити з нею, і коли приведеш її сюди, то, може, тобі вдастся знову пробудити мою щедрість.

Б л а з е н ь

Гаразд, пане, приспіть свою щедрість, поки я вернусь. Я йду, пане, але я не хотів би, щоб ви думали, що моя

---

* Перший, другий, третій (*лат.*). — Ред.

охота до грошей — сріблолюбство. Тож нехай, як ви кажете, щедрість ваша подрімає, я незабаром розбуджу її.
(Виходить.)

Віола

Пане, он іде чоловік, що врятував мене.

Входять поліцай з Антоніо.

Гердог

Його лице я добре пам'ятаю,
Хоч бачив я його таким брудним
І чорним, як Вулканове обличчя.
Він капітаном був на плоскодоннім
Малім і незначущім кораблі —
Проте боровсь так сміло і завзято
З найкращими бйцями мого флоту,
Що навіть заздрощі та біль утрати
Хвалу і честь возносили йому.

Перший поліцай

Опей Антоніо, вельможний герцог,
Взяв «Фенікса» з кандійським вантажем,
І «Тигра» був узяв на абордаж,
Коли був ранений ваш небіж Тіт.
На вулиці піймали ми свавольця
Під час кровопролитного двобою.

Віола

За мене вихопив свою він шпагу,
Та вдався потім у такі розмови,
Що лише безумством можна пояснити.

Герцог

Пірате, злодію солоних вод!
Який зухвалий дух привів тебе
До тих, кого кривавими ділами
Ти записав у табір ворогів?

Антоніо

Орсіно, володарю благородний!
Дозволь мені тих назвищ відректися:
Антоніо не злодій, не пірат,—
Хоч признаюся: був не без підстав

Я ворогом Орсіно. Дивні чари
Мене в твою країну привели.
Оп'яного юнака з морської паші
Урятував я в передсмертний час.
Я дав йому життя, додав до того
Свою любов, яка не знала меж,
Все присвятив йому заради дружби,
В це місто одчайдушно завітав,
Підніс за нього шпагу в поєдинку.
Та як мене вхопили поліцаї,
Од мене він одрікся недостойно,
Щоб небезпек зо мною не ділити,—
І дружба вся розсипалася в прах!
Він навіть не схотів мені вернути
Той гаманець, що я за півгодини
Йому вручив на витрати дрібні.

Віола

Я не збегну, про що це він говорить?

Герцог

Коли прибув до нашого він міста?

Антоніо

Сьогодні, герцог; а до того часу
Три місяці щодня і щогодини
Були ми вкуші нерозлучно з ним.

Герцог

Іде графиня: небо на землі...
Говориш ти, як божевільний, справді:
Три місяці у мене служить він.
Але про це ми потім поговорим.
Тим часом одійдіть усі.

Входить Олівія з почтом.

Олівія

Чого бажає
Наш славний володар? Чим прислужитись
Йому в цей час Олівія могла б?
Цезаріо! Ти слова не додержав.

Віола

Графиня... я...

Г е р ц о г

Олівіс прекрасна!..

О л і в і я

Що скажеш ти, Цезаріо? Велитель...

В і о л а

Велитель хоче говорити — мовчу.

О л і в і я

Коли це буде давня пісня, герцог,
То для моїх ушей вона лунає,
Як по музиці завивання дике.

Г е р ц о г

Жорстока їй невблаганна ти, як завжди?

О л і в і я

Своєї вдачі я не відмінила.

Г е р ц о г

В жорстокості? Неприязна красуне!
На твій вівтар я стільки жертв склав,
Як дано це лиши вірному коханню,—
І все даремно. Що ж мені чинить?

О л і в і я

Усе, що личить герцогському сану.

Г е р ц о г

Чому б мені, коли б я мав рішучість,
Не вбити, як єгипетський пірат,
Того, що я люблю? Це дика ревність,
Та в ній тайтися зерно благородне.
Мою любов ти вірну зневажаєш,—
Ну що ж! Я знаю навіть зброю ту,
Яка мене в твоїм убила серці.
Живи, тиран з камінними грудьми,
Але того, кого ти палко любиш,
Кого і сам я полюбив сердечно,
Я одірву від цих очей жорстоких,
Де він панує панові на зло.
Ходім, юпаче. Я уб'ю ягня,
Щоб у голубки серце розірвати!

Віола

А я, щоб повернути спокій вам,
Своє життя без роздуму віддам.

Олівія

Куди, Цезаріо?

Віола

Іду за тим,
Кого люблю я всім еством своїм,
Як жінки не любитиму довіку:
Хай чус небо клятву цю велику —
І як неправда є в моїх словах,
Нехай мене воно оберне в прах!

Олівія

Недобрий! Як він обманув мене!

Віола

Хто обманув? Хто зло вам чинить, пані?

Олівія

Забув, хто ти мені? Мерщій покличте
Сюди священика!

Один з почту виходить.

Герцог

(до Віоли)

Ходімо звідси!

Олівія

Куди, куди? Цезаріо, мій мужу!

Герцог

Твій муж?

Олівія

Так, муж — і хто це заперечить?

Герцог

Ти муж її?

Віола

Ні, владарю, не я!

Олівія

Ох, це твій рабський жалюгідний страх
Тебе зреєтися власності примусив!
Цезаріо, не відкидай фортуни!
Будь тим, чим є,— і ти великим станеш,
Як те, чого бойшся марно ти.

Входить придворець із почту з священиком.

Вітаю, чесний отче! Заклинаю
Тебе твоїм святим, високим саном —
Скажи одверто, хоч бажали ми
Усе це зберегти у таємниці,—
Що сталося з цим юнаком у мене?

Священик

Священий закріпили ви союз,
У чеснім шлюбі руки поєднавши,
Уста в цілунки присяги злили
І помінялись перснями своїми.
Усе це власноручно я засвідчив.
Усі належні виконав обряди.
І з того часу лиш на дві години
До гробу я наблизився свого.

Герцог

Скажи: чим будеш ти, щеня лукаве,
Як сніг укриє голову твою?
Чи до старих ти літ не доживеш,
Загинувши од власної підлоти?
Прощай, бери її, але подбай,
Щоб більше не стрічатися зо мною!

Віола

Мій володарю, я...

Олівія

О, не клянись
І вірності зостав хоч би країлину!
Входить сэр Ендрю.

Сер Ендрю

Ради бога, лікаря! Негайно лікаря до пана Тобі!

Олівія

Що сталося?

Сер Ендрю

Він проламав мені голову, та й панові Тобі надів кри-
вакого ковпака. Ради бога, поможіть! Я дав би добрі гро-
ші, *аби тільки бути вдома.

Олівія

Хто ж то наробив такого, пане Ендрю?

Сер Ендрю

Графів придворець Цезаріо. Ми думали, що він боя-
гуз, аж це сущий диявол!

Герцог

Придворець мій Цезаріо?

Сер Ендрю

Прокляття! Ось він! Ти проламав мені голову з добро-
го дива, а те, що я зробив, зроблено з науки пана Тобі.

Віола

Чого вам треба? Вас я не займав!
Ви шпагу вихопили без причини —
Я ж заспокоїв і не ранив вас.

Сер Ендрю

Коли розбити голову називається ранити, то ви ра-
нили мене. Ви, очевидно, не вважаєте пораненою розбита-
ту до крові голову. Он іде сер Тобі, кульгаючи; ви зараз
почуєте більше. Коли б він не п'яний, він вас полоско-
тав би був інакше!

Входять сэр Тобі й блазень.

Герцог

Що з вами таке?

Сер Тобі

Чортівня та й годі! Він ранив мене — от і по всьому!
Дурню, чи не бачив ти лікаря Діка, дурню?

Блазень

О пане Тобі, він уже година як п'яний. Очі його зату-
манились о восьмій ранку.

С е р Т о б і

Мерзотник і падлюка! Ненавиджу цю п'яну тварину!

О л і в і я

Заберіть його звідси! Хто їх так розмалював?

С е р Е н д р ю

Я поможу тобі, пане Тобі. Нас перев'яжуть разом.

С е р Т о б і

Ти поможеш мені, ти! Осяча голова, ковпак блазенський, негідник ти, кістяк ходячий, от що!

О л і в і я

Покладіть його в постіль, і пехай йому перев'яжуть рану.

Блазень, Фабіан, пан Тобі і пан Ендрю виходять.
Входить Себастіан.

С е б а с т і а н

Людину, рідну вам, поранив я.
Жалію, пані, та коли б то був
Мій власний брат, зробив би я те саме.
Ти глянула на мене чудно так,—
Я розумію, що тебе образив.
Прости мене, кохана, ради прýсяг,
Якими обмінялись ми недавно.

Г е р ц о г

Одно лице, одна одяжа, голос,—
І дві людини! Це якась мана!

С е б а с т і а н

Антоніо, мій друже дорогий!
Як мучився без тебе, як страждав я!

А н т о н і о

Ти — Себастьян?

С е б а с т і а н

А ти пепевний в цьому?

Антоніо

Та як же розділився ти надвое?
Неначе яблука дві половинки
Ці два створіння. Хто з них Себастьян?

Олівія

Незрозуміла річ!

Себастіан

Що це таке?
Ніколи в мене брата не було,
І сили неземної я не маю,
Щоб бути тут і скрізь. Мав я сестру,
Її поглинули холодні хвили...

(*До Віоли.*)

Хто ви? В якім спорідненні во мною?
Відкіль? Якого роду? Як зовуть вас?

Віола

Сам, за походженням із Мессаліна,
Мій батько звався Себастьяном. Брата
Так звали теж. В такій одежі
Найшов на дні морському він могилу.
Як можуть духи братъ людську подобу,
То ти прийшов, щоб ужахнути нас.

Себастіан

Я справді дух, але земною плоттю
Мене нагородила мати, як і всіх.
Коли б ти жінка —на твоє чоло
Пролив би сліози я і так сказав би:
«Моя Віоло, будь здорована, сестро!»

Віола

Мій батько мав родимий знак на лобі.

Себастіан

Мій теж.

Віола

Умер він того дня,
Коли збулось тринадцять літ Віолі.

Себастіан

О, спомин цей живе в мені довіку!
Так, увірвалося його життя,
Коли сестрі тринадцять літ минуло.

Віола

Оточ ніщо, лиш одяг чоловічий
Щасливими нам бути заважає!
Не обнімай мене: хай місце й час
Дозволять нам пізнать одне одного
І доведутъ, що справді я Віола.
У капітана, що живе в цім місті,
Лежить моя дівоча одіж. Він
Урятував мене, і я змогла
Ясному герцогові слугувати,
Бути посередником в ділах його
З вельможною графинею цією.

Себастіан

Виходить, помилились ви, графиня.
Коли б сама не втрутилась природа,
Були б ви з дівчиною обвінчались.
А втім, клянусь, в цій помилці є правда:
Ваш муж зберіг дівочу чистоту.

Герцог

Не диво: кров у нього благородна.
Коли це так, то й я дістану пайку
З розбитого в час бурі корабля.

(До Віоли.)

Від тебе чув я, що ніколи жінку
Так, як мене, ти полюбить не зможеш.

Віола

І в цих словах ладна я присягнувшись —
І присягу так свято берегти,
Як це склепіння береже небесне
Огонь, що день від ночі відрізняє.

Герцог

Подай же руку, дай мені можливість
Тебе в жіночім одязу побачить.

Віола

Той капітан, що врятував мене,
Зберіг мій одяг. Та шкода! На нього
Поскаржився Мальволіо, і він
Ув'язнений.

Олівія

Він скоро вільний буде.
Гей, приведіть Мальволіо! Ах боже,
Згадала я, що збожеволів бідний!

Входять блазень з листом і Фабіан.

В самої мене розум був затъмаривсь,
І я забула про його безумство.
Що там з Мальволіо, кажи мерцій!

Блазень

Та що, графиня, він бореться з Вельзевулом, як тільки може чоловік у такій пригоді. Ось він написав вам листа. Я повинен був віддати вам його сьогодні вранці, але ж листи божевільного — це не євангеліє, то й не дуже важить, коли їх передають.

Олівія

Відкрий його і прочитай.

Блазень

Дивіться й навчайтесь: дурень читає листа божевільного.

(Читає.)

«Й-богу, пані...»

Олівія

Що, що? Ти збожеволів?

Блазень

Ні, пані, я тільки читаю безумство. Коли вашої ясності воля, щоб воно було прочитане так, як треба, дайте мені змогу читати.

Олівія

Прошу тебе, читай його по-розумному.

Б л а з е н ь

Я так і роблю, мадонно; але щоб вичитати в ньому розумне, треба читати його так, як я читаю. Отже, слухайте уважно, принцесо моя.

О л і в і я
(до Фабіана)

Читай ти!

Ф а б і а н
(читає)

«Ій-богу, пані, ви кривдите мене, і люди про це довідаються. Хоч ви замкнули мене в темряві і дали вашому п'яному родичеві владу надо мною, але я так само при своїм розумі, як і ви. У мене є власний ваш лист, що заохотив мене так поводитись, і я певен, що можу цим листом виправдати себе, а вас присоромити. Думайте про мене, як хочете. Я на короткий час забиваю про свій обов'язок, в мені говорить моя кривда.

Уважаний за божевільного *Мальволіо*.

О л і в і я
Це він писав?

Б л а з е н ь
Так, пані.

О л і в і я

Це не зовсім
На божевілля схоже, Фабіане,
Звільнин його, і хай іде сюди.

Фабіан виходить.
Мій володарю, коли ваша воля,
Мене ви майте за свою сестру
І згодьтеся, щоб день один вінчав
Обидва шлюби у моєму домі.

Г е р д о г
Охоче пристаю на це, графиня.
(до Віоли.)

Твій владар відпуска тебе. За службу,
Таку сумлінну, вірну, не властиву

Для ніжної, несміливої статі,
Таку чужу всім звичаям твоїм,
Прийми цю руку на союз довічний,
Будь владаркою владара свого!

Олівія

Сестра моя!

Входять Фабіап і Мальволіо.

Герцог

Оде той божевільний?

Олівія

Так, пане, він. Мальволіо, що з тобою?

Мальволіо

Мене ви, пані, скривдили жорстоко.
Так, скривдили.

Олівія

Я, друже? Анічим!

Мальволіо

Ні, скривдили. Візьміть цього листа
І почитайте. Вашою рукою
Він писаний — не будете ж перечитувати?
Або скажіть, що це чиясь печатка,
Слова не ваші і рука чужа!
Не скажете! Отож признайтесь щиро
Усьому і скажіть мені одверто,
Чому таку явили ви прихильність,
Підв'язки навхрест мати наказали,
До вас прибути у панчохах жовтих
І пана Тобі, й челядь зневажать!
Коли я все те виконав покірно,
Чом ви мене дозволили заперти,
Попа до мене нащось присилали,
Зробили посміховищем слугу?

Олівія

Мальволіо, це не моя рука,
Хоч визнаю, що є чимала схожість.
Марії справа це. Я пам'ятаю,

Що першою вона про безум твій
Оповістила, а тоді прийшов
Ти, усміхаючись, в панчохах жовтих,
В підв'язках навхрест. Годі ж, заспокойся.
Недобрий жарт з тобою жартували,
І як найдемо винуватців ми,
То будеш ти й позовник, і суддя
У власній справі.

Фабіан

Вислухайте, пані!
Нехай ні скарга, ні майбутня сварка
Не тъмарять цього радісного дня,
Яким я милувався. В цій надії
Признаюся, що я і Тобі Белч
Це все на зло Мальволіо зробили,
Щоб за нечесність покарати його.
Марія лист, на просьбу пана Тобі,
Скомпонувала — і за це її
Бере собі пан Тобі за дружину.
Ця витівка така була весела,
Що варта більше сміху, аніж помсти,
І як образи зважить обоюдні,
То порівну їх буде там і тут.

Олівія

Як одурили, дурнику, тебе!

Мальволіо

Іще я відплачу всій вашій зграй!
(Виходить.)

Олівія

З бідахи насміялися жорстоко!

Герцог

Догнать його і вмовить помиритись!
Він ще не розказав про капітана.
Коли про все дізнаємося ми —
Блаженний час нам поєднає душі.
Тим часом я гостюю в тебе, сестро,
Ходім, Цезаріо. Ти будеш ним,
Аж поки не обернешся на жінку:

Тоді мені велителькою станеш
І королевою всіх мрій Орсіно!

Пішли всі, крім блазня.

Б л а з е н ъ

Коли хлопчиною я був —
Гей-го, усе бредя!
Чимало жартів я утнув,
Бо дощ іде щодня.

Коли мужчиною я став —
Гей-го, усе бредя!
Скупий всі двері замикав,
Бо дощ іде щодня.

Коли женивсь на горе я —
Гей-го, усе бредя!
Пропала вся краса моя,
Бо дощ іде щодня.

Як час прийшов лягти мені —
Гей-го, усе бредя!
Усі горшки були п'яні,
Бо дощ іде щодня.

Пора нам спати, грі кінець —
Гей-го, усе бредя!
Але ми раді навпростець
Годити вам щодня!

(Виходить.)

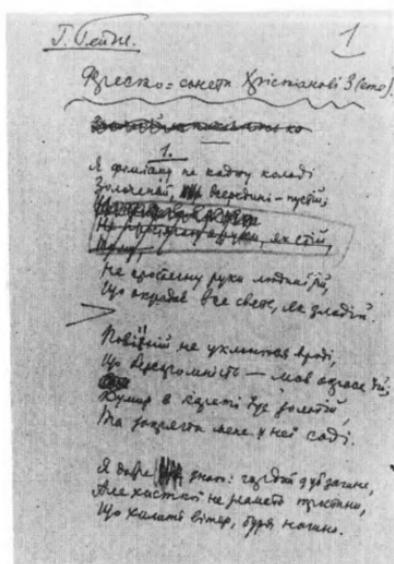
Обкладинка видання комедії У. Шекспіра «Дванадцята ніч, або Як вам подобається». 1958.

Обкладинка видання трагедії У. Шекспіра «Король Лір». 1958.

Обкладинка видання казки Й.-В. Гете «Вільшаний король». 1959.

«Фреско-сопети Християнові З[ете]».

КОРОЛЬ ЛІР

ДІЙОВІ ОСОБИ

Лір — король Британії.
Король Французький.
Герцог Бургундський.
Герцог Корнваль.
Герцог Альбані.
Граф Кент.
Граф Глостер.
Едгар — син Глостера.
Едмунд — позашлюбний син Глостера.
Курант — придворець.
Освальд — дворецький Гонерільї.
Старий селянин — васал Глостера.
Лікар.
Блазень.
Офіцер при Едмунді.
Дворянин із почту Корделії.
Герольд.
Слуги Корнвала.

Гонерілья }
Регана } дочки Ліра.
Корделія }

Рицарі з почту Ліра, офіцери,
гінці, воїни, придворці.

Діється в Британії.

ДІЯ ПЕРША

СЦЕНА 1

Палац короля Ліра.
Входять Кент, Глостер та Едмунд.

Кент

Я гадав, що королеві нашому герцог Альбані миліший за герцога Корнвала.

Глостер

Так завжди здавалось нам, а тепер, як дійшлося діли-ти короліство, не забагнеш, кого з герцогів він цінує більше: кожному частка його зважена так, що ні один не може зазіхати на те, що припадає іншому.

Кент

Це ваш син, мілорде?

Глостер

Виховання його, сер, я взяв на себе. Я стільки раз червонів, визнаючи його своїм, що тепер уже звик до того.

Кент

Не розумію вас.

Глостер

А мати цього паничика зрозуміла мене, сер: тоді стан її закруглився, і вона дісталася собі сина в колиску раніше, як чоловіка в постіль. Чуєте, тхне гріхом?

Кент

Мені не шкода, що гріх той стався, коли з нього вийшли такі прегарні наслідки.

Глостер

Але я маю законного сина, сер, на кілька років старшого,— той, однаке, не дорожчий мені. Хоч цей-от поганець і з'явився на світ трохи, сказати б, нахабно, раніш, ніж його покликано, та мати його була вельми вродлива, і створити його — то була дуже присмна робота, і тому

мушу визнати його. Чи знаєш ти цього благородного джентльмена, Едмунде?

Едмунд

Ні, мілорде.

Глостер

Це мілорд Кент; запам'ятай його як достойного моого друга.

Едмунд

Радий служити благородному лордові.

Кент

Ви припали мені до серця, і я хочу зазнайомитися з вами краще.

Едмунд

Сер, я докладу всіх сил, щоб бути гідним прихильності вашої.

Глостер

Дев'ять років він був далеко від батьківщини і незабаром знову покине її. Король іде.

Грає сурма. Входять Лір, герцоги Корнваль та Альбані, Гонерілья, Регана, Корделія почет.

Лір

Іди й належно, Глостере, зустрінь
Французького й Бургундського державців.

Глостер

Гаразд, королю.

Глостер і Едмунд виходять.

Лір

А тим часом наш

Ми задум ознаймуємо таємний.
Гей, швидше карту! Відайте, що ми
Поділимо натроє королівство
І волимо з рамен своїх старечих
Струснути всі турботи і діла,
Довіривши молодшим їх та дужчим,

Щоб без ваги плестися до могили.
Наш сину любий, герцогу Корнвальський,
І ти, Альбані, сину дорогий,
Нехай відомий буде посаг вам,
Що кожній ми із дочок приділили,
Щоб потім суперечок не було.
Король Французький та Бургундський герцог
Давно вже важать на дочку найменшу,
При напому гостюючи дворі,
І відповідь їм нині треба дати.
Вас, дочки, я питаюся тепер,
Коли відрікся і турбот державних,
І земель отчих, і ясних клейнодів,—
Котра із вас мене найбільше любить?
Бажаючи найкращий дар віддать
Тій, що з'єднала ласку від природи
З найвищими заслугами, даемо
Тобі як первородній, Гонерільє,
Ми слово перше.

Гонерілья

Сер, я вас люблю
Сильніш, ніж тес висловити можна.
Мені дорожчі ви за світло дня,
За простір, волю, за дива й багатства,
За вроду й честь, життя мое й здоров'я.
Я вас люблю, як, може, ще ніколи
Дитя свого батька не любило.
Щоб виявити всю мою любов —
Бліді слова, безсилій голос людський,
Моїй любові жодних меж нема.

Корделія (набік)

А ти, Корделіє? Люби й мовчи.

Лір (до Гонерільї)

Ми віддаєм тобі в обладу землі,
Окреслені границями оцими,—
Тут пишні ниви, тіняві гаї,
Зелені луки та розкішні води,—
Усе твоїм відписуєм нащадкам.

Що скаже нам тепер дочка Регана,
Дружина Кбрнвала?

Р е г а н а

Із того ж я

Металу викувана, що й сестра,—
Одна й ціна нам. Серце відчуває
В її речах любов, моїй подібну,
Та сказано, проте, занадто мало.
Ненавиджу всі радощі земні,
Хоч би які були вони принадні.
Одно лише чуття мене щасливить:
До вашої величності любов.

К о р д е л і я

(набік)

Корделіє, яка ж ти бідна! Ні,
Я добре знаю, що за мій язик
Моя любов багатша і щедріша.

Л і р

(до Регани)

Тобі й твоїм даемо в вічний спадок
Одю третину наших володінь,
Не меншу й на придоби не скупішу,
Як та, що Гонерілії ми дали.

(До Корделії.)

Тепер, утіхо наша, доню третя,
Кого здобути суперники жадають.—
Бургундське молоко й вино французьке,—
Що можеш ти сказати, щоб дістать
За інших двох щедрішу й крапшу частку?
Кажи.

К о р д е л і я

Нічого, сер.

Л і р

Як, як? Нічого?

К о р д е л і я

Нічого.

Лір

Із нічого і не вийде
Нічого. Ще подумай — і скажи!

Корделія

Непрасна я — уста мої не вміють
Моєго серця висловити голос.
Я вас люблю, королю, як велить
Мені моя повинність.

Лір

Що таке?
Корделіє, залагодь тес слово,
Коли не хочеш вік занапастити.

Корделія

Владарю мій, мені дали життя ви,
Мене зrostили й виховали ви,
Плачу за це належною ціною:
Шанобою, любов'ю та слухнянством.
Навіщо сестрам чоловіки їхні?
Вони ж бо, кажуть, люблять тільки вас.
Як мужеві свою віддам я руку,
То з нею візьме він і половину
Дбайливості моєї та любові.
Ніколи так не вийду заміж я,
Як сестри, щоб любити лиш самого
Свого батька.

Лір

Щиро це, від серця?

Корделія

Так, володарю.

Лір

Молода така —
І вже така скуча й черства душою!

Корделія

Я молода, мілорде, і правдива.

Лір

Що ж, хай і так. Нехай твоя правдивість
Тобі за посаг буде! Присягаюсь
Святого сонця сяйвом золотим,
Імлою ночі, тайнами Гекати,
Ходою тіл небесних, що дають нам
Життя і смерть,— тебе не знаю я:
Від цього дня і від години цеї
Зрікаюся повинностей своїх,
Покровлення зрікаюся навіки.
Моєму серцю ти тепер чужа.
І дикий скіф, чи той, хто пожирає
Своїх дітей, щоб здовольнити голод,
Для мене будуть близькі і дорожчі,
Ніж ти, кого дочкою я взвивав.

Кент

Королю добрий!

Лір

Кенте, замовчи!
Не зважуйся ставати між драконом
І лютістю його! Я ж бо любив
Її за всіх найбільше, думав я,
Що в піклуванні рук її ласкавих
Знайду жаданий спокій і тепло...
Геть, геть з очей!

(До Корделії.)

Як правда, що могила
Мене колись навіки заспокоїть,
Так правда і тому, що я навіки
Її з своєго серця вириваю.
Мерщій закликать короля французів!
Хто йде? Бургундця кличте! Вам, зяті,
Корнвалю та Альбані, додаю
До посагу, що дочкам відписав я,
Частину третю на некривдний розділ.
Нехай гординя, що вона зове
Правдивістю, їй стане замість мужа.
Дарую вам і владу я свою,
І першість у державі, і високі
Права мої. Собі ж ми відділяєм
Сто рицарів, що житимуть зі мною

Щомісяця в одної з донь моїх.
Лиш титул свій і честь, йому належну,
Собі ми залишаємо,— а ви,
Сини мої, моєму серцю любі,
Берете в руки і стерно державне,
І суд, і всі прибутики від землі.
Щоб це ствердити, ось вам і корона —
Діліть її.

Кент

Боговінчаний Ліре,
Кого я поважаю, як владику,
Люблю, як батька, слухаю, як пана,
Ласкавцем у молитвах називаю...

Лір

Натягся лук — рятуйся від стріли!

Кент

Нехай летить — хоч би й мені у серцے!
Хай Кент забуде ввічливість, як стратив
Король свій розум. Здумай-но, старий:
Хіба ж обов'язок тоді боїться,
Коли могутність шию гне свою
Перед облесністю? Там честь велить
Явити щирість, де зганьбила велич
Себе тяжким, обридливим безумством,
Роздумайся, свій порив угамуй,
Відкинь свій намисел! Життям клянуся:
Тебе, королю, доня наймолодша
Не менш за інших любить і шанує,
І не жорстока та, чиї слова
Хоч тихі, та від повного йдуть серця.

Лір

Мовчи, коли життя своє цінуеш!

Кент

Життям своїм я завжди вам служив,
На ворога виходячи одважно.
За вас я не боюсь його і втратити.

Лір

Геть відсіля!

К е н т

Дивися пильно, Ліре,
Дозволь мені твоїм зостатись оком!

Л і р

Клянуся Аполлоном я...

К е н т

І я

Клянуся Аполлоном, що даремно
Клянешся ти богами!..

Л і р

А, підніжку!

А, зраднику!

(Хапається за меч.)

Альбані і Корнваль

Стривайте, сер!

К е н т

Убий!

Убий своєго лікаря, королю,
Лишайся сам, недугою повитий
Огидною! Отямся! Схаменись!
Відкинь свій надум, бо допоки дишу,
Казатиму, що зло еси вчинив!

Л і р

Ну, слухай же, бунтарю, слухай так,
Як личить те васалові! За те,
Що ти хотів підбити нас на зламання
Нехибного й твердого заповіту
І став помежки владою монарха
Та волею могутньою його,—
А цього, знай, ні сан наш, ані вдача
Пробачити не можуть,— вирікаю
Таке тобі: пять день ще маєш ти,
Щоб від пригод лихих себе вбезпечить,
А шостого — ти безсоромну спину
Державі нашій маєш показать.
Коли ж тебе, вигнанця, на десятий
Побачать день у нашім королівстві —

Хвилина ця тобі смертельна буде.
Геть! Геть! Юпітера клянусь ім'ям,
Я не порушу цеї постанови!

К е н т

Прощай! Усім ти показав, королю,
Що тут — вигнання, а навколо — воля.

(*До Корделії.*)

Боги хай захистять тебе, дитино,
Що думку й дію мавши ти єдину.

(*До Регани і Гонерілії.*)

Бажаю вам, щоб ваше слово пишне
Перетворилося на діло втішне.

(*До Альбані і Корнвалья.*)

Прощайте, владарі! В житті новім
Ітиме завжди Кент шляхом своїм.

(*Виходить.*)

Фанфари. Входять Глостер, король Французький, герцог Бургундський і почет.

Г л о с т е р

Король і герцог тут, мій володарю.

Л і р

Звертаємо до вас ми слово перше,
Бургундський герцогу, що з королем
Змагається Французьким за дочку
Останню нашу. Назовіть одверто
Найменший посаг, без якого ви
Її руки зrekлися б.

Г е р ц о г   Б у р г у н д с ь к и й

Можновладче,

Я хочу стільки, скільки ви дасте,
А ви дасте не менше, ніж я хочу!

Л і р

Шляхетний герцогу, коли дочка
Була нам дорогою, то й ціну
Високу ми складали їй. Тепер
Ціна та знизилася. Перед вами
Стойте вона. Якщо в опій істоті,

Маленькій та брехливій, що дісталася
Неласку нашу як єдиний дар,
Щось до смаку вам, то беріть її.

Герцог Бургундський
Не знаю, що й казати.

Лір

Ваша воля:
Чи відсахнущись, чи прийнятъ за жінку
Цю дівчину зіпсути, ненависну,
Навіки вкриту батьківським прокльоном
І з присяги павіки нам чужу.

Герцог Бургундський
Яспий королю, за таких умов
Я вибору своєго відрікаюсь.

Лір

Лишіть її — творцем заприсягнуся,
Що всі її скарби я вам назвав.

(До короля Французького.)
А вам, королю, зовсім я не зичу,
Щоб вас кохання заслішило ваше
І ви з тією шлюб свій узяли,
Кого прокляв я. Раду вам даю —
Достойнішу і кращу покохати,
Ніж ця тварюка, що сама природа
Соромиться своєю наректи.

Король Французький
Дивуюсь я, що та, котру ви досі
Своїм найкращим скарбом називали,
Утіхою старечих ваших років,
Та, що її ви над усіх любили,
Найкраща і для серця наймиліша,
Могла вчинити за едину мить
Таке недобре діло, щоб утратити
Прихильність вашу! Певна річ, провина
На ній лежить нечувано тяжка,
Коли вона вам отруїла серце.
Це чудо, так. Без чуда-бо ніколи
Тому мій розум віри не пойме!

Корделія
(батькові)

Владарю! Хоч не вмію я вживати
Облесливої, вкрадливої мови,
Щоб те казатъ, чого в душі нема,
Та що чиню — чиню раніше завжди.
Ніж мій язик про тее сповістить.
Прошу вас: ознайміть, ясний королю,
Що не ганебний вчинок, не убивство,
Не чорний гріх, не зламана чеснота
На мене скликали неласку вашу.
Hi: брак того, без чого я вважаю
Багатою, щасливою себе,—
Моя нездатність до речей медових,
До поглядів благальних та жебрущих
У мене вашу відняла любов;
Це тяжко, так, проте своєї вади
Не хтіла б я позбавитись, королю.

Лір

О, краще б не родилась ти на світ,
Аніж мені пе догодити мала!

Король Французький

Ото і все? Несміливість природна,
Що виявить чуття своє не вміє?
Бургундський герцогу, що ви принцесі
Сказати маєте? Коли з любов'ю
Поєднані сторонні міркування,
То — не любов. Ви хочете її
За жінку взяти? Корделія сама
Собі становить найдорожчий посаг.

Герцог Бургундський

Боговінчаний Ліре, відпиши
Ту частку їй, що мався відписати,
І зараз я Корделію назву
Бургундської найменням герцогині.

Лір

Нічого! Я присягся! Я незламний.

Герцог Бургундський

Що ж! Прикро це, та, втративши отця,
Ви тратите і мужа, королівно.

Корделія

Хай герцог заспокоїться: коли
Любов його лиш посагом живилась,—
Його за мужа не хотіла б я.

Король Французький

Корделіс прекрасна! Ти багата
Убогістю своєю, ти любові
Достойна, хоч утратила любов,
Ти обрана, хоч кинута і гнана,
І я тебе дружиною назву.
Мені належить здобич ця по праву:
Беру я те, чого зре克лися інші.
Так знайте: дівчина, для всіх немила,
Мою любов ще більше запалила.

(*До Ліра.*)

Дочка твоя без посагу, королю,
Відчужена, оганьблена,— тепер
У Франції прекрасній королева.
Всі герцоги бургундські неспроможні
Купити в мене цю красу предивну!
Корделіс, прощайся з ними. Знай,
Що, втративши у цім краю багато,
Ти більше знайдеш у чужім краю.

Лір

Бери її, королю,— хай вона
Твоєю буде: нам її не треба,
Її лице ми хочемо забути.
Ідіть без ласки нашої й любові,
Без нашого ідіть благословення.
Ходім, шляхетний герцогу Бургундський.

Фанфари. Лір, герцоги Бургундський, Корнваль, Альбані, Глостер
та почет виходять.

Король Французький

Прощайся з сестрами.

Корделія

Скарби безцінні

Отця моого, я покидаю вас,
Печалі повна: добре знаю я,
Хто ви такі. Мені, сестрою бувши,
Тут тяжко хиби ваші називати.
Любіть же батька. Віддаю його
Серцям таким багатослівним вашим.
Коли б мене тепер він не відкинув,
Воліла б в іншім бачити його,
У крапці місці. Я іду, прощайте.

Регана

Твоя наука, як нам слід чинити,
Нам не потрібна.

Гонерілья

Краще ти повчись,
Як догоджати мужеві своєму,
Що взяв тебе, жаліючи! Замало
Покірності у тебе, і свою
Покару ти по правді заслужила.

Корделія

Час викриє затасне лукавством,
І ваші хиби викриє ганьба.
Прощайте, сестри! Доброго життя вам!

Король Французький

Ходім, моя Корделіє прекрасна.
Корделія ї король Французький виходять.

Гонерілья

Сестро, я маю поговорити з тобою про справу, що стосується нас обох. Я гадаю, що батько вийде звідси сьогодні вночі.

Регана

Напевно — з тобою. Наступний місяць він буде з нами.

Гонерілья

Ти бачиш, яким мінливим став він на схилі віку; ми переконалися у цьому до краю. Він завжди любив сестру

нашу більше за всіх, і надто впадає в око, через яку дрібницю він програв її.

Регана

На цю хворобу завжди хворіють у його віці; проте він і завжди зле знав себе самого.

Гонерілья

За своїх кращих років, цілком здоровий, він був надміру запальний. Тому ми можемо чекати від нього, постарілого, не тільки вад, властивих його літам, але й дикого свавільства, що породжується, коли людина стає недужа й примхлива.

Регана

Так і сподівайся, що западе він у якусь химеру на зразок вигнання Кента.

Гонерілья

Або на зразок прощання його з Французьким королем. Прошу тебе, будьмо одностайні: коли батько наш, химерним бувши, та матиме ще владу, то його заповіт вийде нам тільки на глум.

Регана

Ми ще поміркуємо про все це.

Гонерілья

Треба на щось наважитись і то швидко.

Виходять.

СЦЕНА 2

Замок графа Глостера.

Входить Едмунд з листом в руках.

Едмунд

Ти — божество, природо! Я корюсь
Твоїм законам. Чи ж мені терпіти
Людських звичаїв невблаганий бич,
Юрби цікавої тяжке презирство
Лишне тому, що я цей світ побачив
Пізніш за брата? Незаконний син!
Чом незаконний? Чом зовусь я підлим,

Коли шляхетний маю розум я,
Коли так само дужий і вродливий,
Як роджені від чесної жони?
За що вони кленуть нас і таврутъ?
За що вони нас підлими зовутъ?
Я підлій? Чим? Кому життя дала
Злодійка пломенистая природа,
Той більше має здатності і сил,
Ніж сотня йолопів, яких зачато
На пом'ятай, нудній, бридкій постелі
У часі поміж вечором та сном.
Чи сяк, чи так, законний мій Едгаре,
Проте я в тебе землі відберу.
Любов отця Едмундові належить,
Хоч сином віл і зветься незаконним.
Так, так, законний! Тільки б цей от лист
І задум мій дійшов мети своєї,—
Едмунд, з колиски соромом покритий,
Того зламає, хто побачив світ
На правім ложі. Я росту, міднію!
Боги, на боці незаконних будьте!

Входить Глостер.

Глостер

Подуматъ: Кента вигнано! Король
Франпузький взяв велике пересердя!
Державець наш від'їхав цеї ночі,
Віддавши владу! Все це так раптово!
Ну що, Едмунде? Чи нема новин?

Едмунд

Нема, мілорде.

(Ховає листа.)

Глостер

Що то за листа ти ховавши?

Едмунд

Я не знаю нічого нового, мілорде.

Глостер

Що ти там читав?

Едмунд
Нічого, мілорде.

Глостер

Нічого! Навіщо ж було ховати в кишеньку отої пашір? «Нічого» не потребує, щоб його хovalи. Покажи-но. Підйди ближче. Коли то — нічого, то я обійдусь без окулярів.

Едмунд

Благаю вас, сер, пробачте мені: це лист від брата, я не встиг дочитати його. А те, що я прочитав, на мою думку, читати не варто.

Глостер

Дайте мені листа, сер.

Едмунд

Хоч дам його вам, хоч ні — однаково ображу вас. Зміст його, мені здається, не виходить на честь братові.

Глостер

Побачимо, побачимо!

Едмунд

На виправдання братові, можна гадати, що він написав це, щоб випробувати мою чесноту.

Глостер
(читає)

«Такі звичаї та шаноба до старості тъмарять наше життя під найкращі наші літа, позбавляють нас нашого майна до того часу, коли через старість ми не зможемо користатися з нього собі на втіху. Я намислив, що безглуздо коритись тиранії старих, яка верховодить нами,— не тому, що сильна, а тому, що ми її терпимо. Заходь до мене, скажу тобі ще дещо об цім. Коли б наш батько міг заснути і спати доти, доки я розбуджу, ти весь вік розкошував би, беручи половину його прибутків як улюблений брат Едгара».

А!.. Потайний задум! «Спати доти, доки я розбуджу його!» «Ти весь вік розкошував би, беручи половину його прибутків! — і це син мій Едгар! У нього піднялась рука

це написати! В його серці і голові могли зароїтись такі думки! Коли ти дістав це? Хто приніс листа?

Едмунд

Його не принесено мені, мілорде: от де лукавство! — я знайшов листа у себе в кімнаті, його вкинуто туди через вікно.

Глостер

Ти певен, що це братова рука?

Едмунд

Коли б пристойніший був зміст, я заприсягся б, що це його писання, а цього листа читаючи, я хочу думати, що ні.

Глостер

Це його рука?

Едмунд

Його рука, мілорде, але я сподіваюсь, що серце його не в одно каже з листом.

Глостер

Він нічого тобі досі не закидав про це?

Едмунд

Нічого, мілорде; але я чув, як він часто обстоював думку, що коли батьки постаріються, а діти вже дорослі, то батьки повинні перейти під опіку дітей і віддавати в їх розпорядження майно.

Глостер

О негідник, негідник! Саме ця думка в листі. Мерзенний виродок! Проклята, бездушна скотина! Гірш, ніж скотина! Розшукайте його. Я його візьму під варту. Мерзенний недолюдок! Де він тепер?

Едмунд

Я не знаю напевне, мілорде! Коли ви трохи стримаєте свій гнів проти моого брата, поки не матимете більш певних доказів, це буде краще. Коли ж ви силоміць виступите проти нього і помилитесь, то навіки заплямуете свою честь і вщент розіб'єте в ньому почуття слухняності.

Я готовий ручитися своїм життям, що цей лист мав на меті випробувати мою відданість вам — і нічого більше.

Глостер

Ти так гадаєш?

Едмунд

Коли ви, мілорде, погоджуєтесь, то я заховаю вас у такому місці, де ви будете чути нашу з ним розмову, і не пізніше як сьогодні ввечері переконаєтесь у тому, що я казав.

Глостер

Ні, він не може бути такою потворою.

Едмунд

Я певний, що він — не потвора.

Глостер

Проти батька, який так широко й ніжно любив його! Небо і земле! Едмунде, розпитай його. Заглянь йому в душу, благаю тебе. Роби, як велить тобі твій розум. Я готовий все віддати, аби дізнатись правди.

Едмунд

Я зараз найду його, сер, зроблю, що слід, і повідомлю вас.

Глостер

Оті затемнення сонця й місяця, що були недавно, не віщують нам добра. Хоч мудреці, які вивчають таємниці природи, можуть усяко тлумачити їх, а проте самі закони природи щоразу бувають порушені тим, що з них випливав. Любов холоне, дружба ламається, брати не хочуть знатись, по містах — заколоти, по селях — розбрат, у палацах панує зрада, розірвано зв'язок між батьком і сином. Мій син-мерзотник чинить, як провіщено,— йде проти батька; король іде наперекір природі, батько йде проти власної дитини. Минулися країні наші часи. Піdstупи, опушканство, зрада й руйнація, розбиваючи наш спокій, товаришують нам у дорозі до могили. Розшукай того недолюдка, Едмунде, ти нічого на тому не втратиш. Будь

обачний. Прямодушного, благородного Кента вигнано! Провина його — його чесність. Як це чудно!

(Виходить.)

Едмунд

Дивовижний нерозум людський! Коли спіткає нас лихо — хоч би з нашої власної вини,— ми обвинуваємо в цьому сонце, місяць та зорі. Виходить, ніби ми — мерзотники через неминучість, дурні — за небесним велінням, падлюки, злодії, зрадники — під впливом небесних сфер, п'яниці, брехуни й розпусники — тільки тому, що мусимо коритись силам планет, а всі нещастя, які нас опадають, ідуть від божих рук. Премудра вигадка розбещеної людини, що складає вину за свою хтивість на зірки! Мій батько впав у блуд з моєю матір'ю під сузір'ям Дракона, я народився під Великою Ведмедицею,— з цього виходить, що я жорстокий і хтивий. А тим часом я був би тим, чим є, якби й найдівочніша в небі зірка сяяла тоді, коли мене незаконно зачинали. Едгар...

Входить Едгар.

Він з'явився саме вчасно, як розв'язка в давній комедії. Я маю вдавати меланхолійного поганця і зітхати, як Том із Бедлама. О! Ці затемнення віщують розбрат! Фа, соль, ля, мі!..

Едгар

Як ведеться, брате Едмунде? Про що ти так задумався?

Едмунд

Я задумався, брате, над пророцтвом, що недавно прочитав,— які речі мають статися по цих затемненнях.

Едгар

Тебе воно цікавить?

Едмунд

Запевняю тебе — на лиху, все забувається, як там написано: неприродність у стосунках між батьком і дітьми, смертність, голод, загибелъ давньої дружби, заколоти в державі, погрози і прокльони проти короля та вельмож, марна підозріливість, вигнання друзів, розпад у військах, розбиті шлюби... Всього не злічити.

Едгар

Чи давно записався ти в астрологи?

Едмунд

Годі про це. Коли ти останнього разу бачився з батьком?

Едгар

Учора ввечері.

Едмунд

Ти говорив з ним?

Едгар

Так, години зо дві.

Едмунд

Ви розійшлися у злагоді? Чи не спостеріг ти якогось невдоволення в його мові або обличчі?

Едгар

Анітрохи.

Едмунд

Пригадай, чим міг ти його образити? І послухай моого слова: деякий час уникай його, поки не вщухне його любість. Тепер вона так кипить у ньому, що, побачивши тебе, він навряд чи заспокоїться.

Едгар

Якийсь негідник, напевно, наговорив на мене!

Едмунд

І я боюсь, що так. Прошу тебе, будь обачний, доки гнів його вгамується. Раджу тобі, зайди до моєї кімнати,— звідтіль тобі можна буде почути, що він говорить. Прошу тебе, йди... Ось маєш ключа від моїх дверей. Коли здумаєш кудись вийти — бери з собою зброю.

Едгар

Зброю, мій брате?

Едмунд

Брате, я раджу тобі, як краще. Хай назвуть мене безчесною людиною, коли супроти тебе не замишляють лихого. Я вже сказав тобі, що бачив і чув, але слова мої бліді, вони нітрохи не відбивають справжнього жаху. Іди, пропушь тебе.

Едгар

Чи скоро я почую від тебе щось певніше?

Едмунд

Я все зроблю для тебе, що слід.

Едгар виходить.

Довірливий мій батько; благородний
І щирий брат,— він намірів ворожих
Не розпізнає. Впораюсь одразу
Із чесністю дурного. Все гаразд.
Розумний я і спадок одберу,
Але потрібно виграти цю гру.

(Виходить.)

СЦЕНА 3

Палац герцога Альбані.

Входять Гонерілья й Освальд.

Гонерілья

Батько вдарив мого придворця за те, що той виляяв
його блазня?

Освальд

Так, міледі.

Гонерілья

Вночі і вдень мене він тяжко кривдить,
Години не мине без грубіянства,—
А з того й чвари серед нас усіх.
Не можу далі я таке терпіти.
Сто рицарів його сваволю чинять,
А він лиш знає громади на нас.
Приїде з полювання— я не стану
З ним розмовляти. Скажи, що хвора я.

Не дуже квапся слугувать йому —
За те візьму на себе я провину.

Чути звук рогів.

Освальд

Я чую, він вертається, міледі.

Гонерілья

І ти, і челядь будьте неуважні
До нього. Хай об тім він заговорить.
Коли йому тут буде не до серця,
Нехай сестру одвідає мою.
Ми боремося з нею одностайно
Проти ярма, що нас гнітить обох.
Ледачий дід, віл хоче, як раніше,
Користуватись давніми правами,
Що сам віддав! Життям заприсягнуся:
У дурощах старе й мале однакі,
Іх треба вчити. Лестощі пизькі
Туманяньт іх. Затям, що я казала.

Освальд

Гаразд, міледі.

Гонерілья

Рицарям його
Байдужість виявляйте. Що вже буде,
Не клопочітесь. Слугам розкажи
Все до ладу. Я приводу лиш хочу,
Щоб висловити все йому. Сестрі
Про цеє також треба написать,
Щоб знала, що чинити. Ну, іди
Ладнай обід!

Виходять.

СЦЕНА 4

Та сама кімната.
Входить Кент, переодягнений.

Кент

Коли я зможу відмінити голос
Так само добре, як переодягся,
То у розмові з ним доб'юсь того,

Чого бажаю. Як вигнанець, Кент
Судді своєму у пригоді стане,
То ілан, якого любить він сердечно,
Побачить міру щирості його.

Звук рогів. Входять Лір, рицарі та слуги.

Лір

Обідати, та швидше! Зараз мені — я не чекаю ні хвилини.

Один із слуг виходить.

Ти хто такий?

Кент

Людина, сер.

Лір

Яку ти роботу знаєш? Чого хочеш від нас?

Кент

Хочу бути не меншим за те, чим здаюся, вірно служити тому, хто мені вірить, любити того, хто чесний, розмовляти з тим, хто мудрий і мало говорить. Я уникаю судів, б'юся, коли без того не обійтись, і не їм риби.

Лір

Та хто ж ти?

Кент

Чесний чолов'яга, так само біdnий, як король.

Лір

Коли ти так само біdnий підданець, як біdnий король, то ти і справді біdак. Чого ж тобі треба?

Кент

Служби.

Лір

Кому хотів би ти служити?

Кент

Вам.

Лір

Ти знаєш мене, другяко?

Кент

Ні, сер, але з виду вашого дається бачити те, що викликає бажання назвати вас своїм паном.

Лір

Що ж воно таке?

Кент

Печать влади.

Лір

Чим же можеш ти служити?

Кент

Я можу дати чесну пораду, їздити верхи, бігати, перебрехати цікаву казку і, не мудруючи, виконати нехитре доручення. Те, для чого годяться звичайні люди, можу зробити і я; а найкраще у вдачі моїй — старанність.

Лір

Скільки тобі років?

Кент

Я не такий молодий, сер, щоб закохатись у жінку за її співи, і не такий старий, щоб полюбити її не знати за що,— мені йде сорок дев'ятий рік.

Лір

Зоставайся, будеш мені служити. І коли по обіді ти сподобаєшся мені не менше, ніж тепер, то я не розлучуся з тобою. Обідати! Гей, обідати! Де мій штукар? Мій блазень? Піди поклич мого блазня!

Один із слуг виходить. Входить Освальд.

Гей, ти, де моя дочка?

Освальд

Насмілююсь...

(Виходить.)

Лір

Що він там меле? Заверни цього йолопа.

Один із рицарів виходить.

Де мій блазень? Гей! Чи поснули всі?

Повертається рицар.

Ну, де ж той вилупок?

Рицар

Він каже, мілорде, що дочка ваша нездужкає.

Лір

Чому цей раб не вернувся до мене, коли я кликав його?

Рицар

Сер, він зовсім ясно сказав мені, що не хоче вертатись.

Лір

Не хоче?

Рицар

Мілорде, я не знаю, що воно таке, але, здається мені, в вашою величністю не поводяться так шанобливо, як ви до того звикли. Надто очевидна негречність і челяді, і самого герцога, і навіть вашої дочки.

Лір

А, так тобі здається?

Рицар

Вибачте, королю, коли я помилився. Обов'язок мій боронить мені мовчати, коли я вбачаю образу вашій величності.

Лір

Ти тільки нагадуєш мені те, що я сам спостеріг. Віднедавна бачу я неуважність до мене, але складав те на свою підозріливість і не примічав тут нарочитої неввічливості. Подивлюсь іще. Та де ж мій блазень? Я вже два дні не бачив його.

Рицар

Відколи молода наша королівна помандрувала до Франції, блазень тяжко сумує.

Лір

Годі про це, я сам це бачу. Піди й скажи моїй дочці, що я хочу поговорити з нею.

Слуга виходить.

А ти піди поклич сюди моого блазня.

Другий слуга виходить. Входить Освальд.

А, ласкавий добродію! Ідіть-но сюди, добродію! Хто я, добродію, такий?

Освальд

Батько моєї пані.

Лір

Батько моєї пані? Пес ти огидний! Раб! Стерво!

Освальд

Неправда, тому, пане, даруйте на слові.

Лір

Ти відкидаєш мені погляд, як м'яча, негіднику!

(Б'є його.)

Освальд

Я не дозволяю бити себе, мілорде!

Кент

А збити з ніг теж не дозволили, гідка личино?

(Збиває його з ніг.)

Лір

Спасибі, другяко, ти прислужився мені, і я тебе любитиму.

Кент

Ну, сер, уставайте і забирайтесь геть! Я навчу вас розумітись на людях. Геть, геть відсіль! Коли ти хочеш знову зміряти свою довжину, то заставайся!

Ану-бо, до лиха! Утікай, коли маєш голову на плечах!
Отак!

(*Виштовхув Освальда.*)

Лір

Спасибі, вірний слуго: ти мені придався.

(*Дає Кентові гроши.*)

Входить блазень.

Блазень

Дозволь, я його теж хочу купити.

(*До Кента*)

Нá тобі моого ковпака.

(*Дає Кентові свій ковпак.*)

Лір

Ну, дурнику мій, як ведеться?

Блазень

Та візьми ж но моого ковпака.

Кент

Навіщо, хлоп'яго?

Блазень

Бо ти заступаєшся за того, хто підпав під неласку. І ти не вмієш усміхатися за вітром, перестудиша. Бери-но ковпака! Оцей-от чоловічина вигнав двох дочок своїх і благословив третю проти своєї волі. Коли маєш служити йому, тобі не обйтися без моого ковпака.

(*До Ліра*)

Ну, кумцю, як ведеться? Ех, якби мені два ковпаки та двоє дочок!

Лір

Для чого, мудрагелю?

Блазень

Коли б я роздав їм усі свої гроши, у мене зосталися б ковпаки. Ось тобі мій ковпак, попроси другого у своїх дочок.

Лір

Стережись, ледащо,— ось прут!

Блазень

Правда — як дворовий пес, що його прутом виганяють з халабуди, коли смердюча хортиця гріється собі при вогні.

Лір

Гіркий мені цей докір!

Блазень

Слухай-но, я навчу тебе приказки.

Лір

Навчи.

Блазень

Не хвалися тим, що маєш,
Не кажи всього, що знаєш,
Гроші в інших позичай,
А в позику не давай.
Не ходи, як їздить змога,
Не звіряйся ні на кого,
Кинь пияцтво та дівчат,
Будеш славен і багат,
Будеш в розкоші купаться,
Як десятка у двадцятці.

Лір

Та це ж нічого не означає, дурню!

Блазень

Що ж, це так, як промова неоплаченого адвоката. Ти мені нічого не дав. А чи можеш ти здобути яку користь із нічого, кумцю?

Лір

Ні, приятелю, із нічого нічого не можна зробити.

Блазень

(до Кента)

Прошу тебе, втовкмач йому, що на це схожі прибутки від його земель. Блазнєві він не повірить.

Лір

Гіркий дурень!

Блазень

А знаєш ти різницю, приятелю, між гірким і солодким дурнем?

Лір

Ні, хлопче, поясни мені.

Блазень

Хто навчив тебе віддати
Все, чим звик ти володати,
Ти постав, королю, там,
А за нього стань тут сам.
І солодкого, й гіркого
Ти впізнаєш без підмоги:
Цей — ось в одязі рябім,
Інший дурень — поруч з ним.

Лір

Ти звеш мене дурнем?

Блазень

Усі інші свої титули, що з ними ти народився, ти ж віддав.

Кент

Цей дурень не такий-то вже дурний, мілорде!

Блазень

Ні, присягаюсь честю: лорди та великих людей не хочуть мені в тому поступитись. Коли б я мав монополію на дурощі, вони б захотіли взяти свою пайку. Вони боятьсяся, щоб я не забрав собі всього безглуздя, ім так і кортить щось і собі вирвати. Дай мені яєчко, кумцю, а я тобі дам дві корони.

Лір

Що ж то за корони такі?

Блазень

Розріжу яйце навпіл і з'їм те, що всередині,— залишаться дві яєчні корони. Коли ти розламав свою корону

й оддав обидві половинки, то вийшло так, наче ти переніс свого осла на власній спині через калюжу. Мало було олії у твоїй лисій короні, коли ти віддав свою золоту. Якщо я говорю це як дурень, хай випорють різками того, хто це перший доведе.

(*Співає.*)

«Бідні дурні підували,
Бо з розумних дурні стали,
Кожна мудра голова
Щось, як мавпа, витіва».

Лір

Відколи це ти знаєш стільки пісень?

Блазень .

Я співаю, кумцю, відтоді, як ти поробив із своїх дочок своїх матірок, давши їм різку і взявши розстібати свої шлейки.

(*Співає.*)

«Вони заплакали, зрадівши,—
Я з горя заспівав,
Що в піжмурки король мій грає
І в дурники попав».

Слухай, кумцю, найми-но вчителя, що вчив би твого дурня брехати. Я дуже хотів би навчитись брехать.

Лір

Коли ти брехатимеш, ми звелімо тебе відлуплювати.

Блазень

Диво, та й годі, що за порода в тебе та в твоїх дочок: їм хочеться, щоб мене відшмагали за те, що я говорю правду, а ти хочеш, щоб мене відшмагали за те, що я брешу. А то ще, бува, лупцюють мене за те, що я держу язик за зубами. Краще б мені бути чим хоч, аби не блазнем! А проте — не хотів би я бути на твоїм місці, кумцю: ти облупив свій розум з обох боків і нічого не залишив посередині. Он іде одна половинка.

Входить Гонерілья.

Лір

Що таке, дочко моя? Чому ти наморщила чоло? Мені вдається, ти недавно навчилася хмуритись.

Блазень

Еге, чоловічку, ти був щасливий, коли тобі не доводилося зважати, хмуриться вона чи ні. Тепер ти — як та дірка від бублика. Я щось більше, ніж ти тепер: я — дурень, ти — ніщо.

(*До Гонерільї.*)

Гаразд, гаразд, прикушу язика. Твоє обличчя наказує мені це, хоч ти й не говориш нічого. Хто не зоставив ні скоринки, ні м'якушки, радий буде крихті хліба.

(*Показуючи на Ліра.*)

Ось маєте порожній стручок гороху.

Гонерілья

Не тільки цей розбещений ваш блазень,
А весь ваш почет, дикий та свавільний,
Тут неподобні бешкети вчиняє
І зовсім шануватися забув.
Гадала я, що, вам про це сказавши,
Належного здобуду рішенця,
Але тепер із ваших діл та мови
Догадуюсь, що вам те все до мислі
І нелад похваляєте ви цей.
Коли це так — покари не минути
Тому, хто заслужив її, королю,
І хай ви в тім побачите образу,
Ганьбу собі,— я буду боронити
Добро загальне й спокій у господі.

Блазень

А що, кумцю?

Істоньки синичка зозульці носила,

За те їй зозулька голову скусила.

Свічка погасла, доводиться нам сидіти поночі.

Лір

Чи наша ти дочка?

Гонерілья

Пора б вам, сер, до розуму вернутись —
Вам розуму не треба позичати —
І кинуть примхи, що потворять вас.

Б л а з е н ь

Таж і осел побачить, коли возик везе коня.
Гоп-гоп, моя мила,
Аби вірно любила!

Л і р

Хто тут мене впізнáє? Це ж не Лір!
Чи ж Лір так ходить, так говорить? Ні!
Чи він осліп? Чи розум затуманивсь?
Чи в сон у непробудний він запав?
Тут щось не те. Скажіть одверто, хто я?

Б л а з е н ь

Тінь Лірова!

Л і р

Адже я досі думав,
Що маю дочок.

Б л а з е н ь

Маєш, а вони хочуть зробити з тебе слухняного
батька.

Л і р

Як ваше ім'я, прекрасна дамо?

Г о н е р і л ь я

Цей милий запит якнайбільш пасувє
До жартів, що злюбили ви тепер.
Прошу вас, поміркуйте, що я вам
Сказала тут. Ви не в такому віці,
Щоб легковажно мислити й чинить.
Сто рицарів, котрих собі взяли ви,
Так зледаціли, у таку вдаються
Розпусту, що здається наш палац
Таверною чи домом соромоти.
На цю ганьбу негайніх треба ліків.
Я вас прошу зменшити почет свій,
А то й сама зробити це потраплю.
Зоставте тих лише, хто гідний вас
І ваших літ.

Лір

Прокляття! Вічна тьма!
Сідлати коні! Скликати мій почет!
Ти, виродку мерзенний, заспокойся!..
У мене єсть іще одна дочка!

Гонерілья

Мою б'єте ви челядь. Набрід ваш
Усіх зухвало тут бере на глум.

Входить Альбані.

Лір

Біда тому, хто кається запізно!

(До Альбані.)

А, сер! Це ви! Ви з пею теж у змові?
Кажіть мерщій! Гей, коні подавати!
Невдячність, демон із камінним серцем.
Страшніша над усі людські потвори,
Коли зросла на лоні у дочки!

Альбані

Сер, заспокойтесь.

Лір

(До Гонерільї)

Яструбе неситий,
Ти брешеш! Почет мій — достойні люди,
Що знають і повинності свої,
І честь, і шану. Та дрібна вина,
Яку я на Корделії побачив,
Скалічила мені навіки душу,
З моого серця вирвала любов
І жовчю сповнила його гіркою!
О Ліре, Ліре, Ліре!

(Б'є себе по голові.)

Бий у браму,
Що випустила розум і впустила
Безумство!.. Слуги, швидше відсіля!

Альбані

Владарю, я ж не винен, я й не знаю,
Чому ви пині так розхвилювались.

Лір

Можливо, сер. Почуй мене, природо!
Почуй мене, ласкаве божество!
Як суджено оцій гидкій тварюці
Дітей родити — відбери це в неї,
Неплідністю їй чрево засуши!
Нехай її мертвотне, марне тіло
Довіку немовляти не народить,
Щоб ним пишатись! А як вирок твій
Велить їй матір'ю колись назватись,—
Нехай народить хирляву потвору
Собі на муки! Хай її чоло
Від того вкриють зморшки передчасні,
І щоки будуть зорані від сліз;
Хай радощі їй печалі материнські
Обернуться на глум їй та ганьбу,
Нехай спізнає, що гадючі зуби
Це менший страх, як від дітей невдячність.
Геть! Геть!

(Виходить.)

Альбані

Боги, відкіль це все пішло?

Гонерілья

Не клопочись розпитуватъ. Нехай
Іде старий, куди веде нерозум.

Повертається Лір.

Лір

Що? П'ятдесят лиш челядинців я
До послуг маю?

Альбані

Що таке, королю?

Лір

Скажу тобі.

(До Гонерільї.)

А, сили неземні!

Соромлюсь я, що ти могла мене
Позбавить мужності, що через тебе
З очей моїх течуть безсилі сліози.

Хай наглий грім поб'є тебе! Нехай
Прокльон отця тебе покриє струпом!
Не смійте плакати, нерозумні очі,
Бо вирву вас і кину я на землю
З водою, що ллєте ви, щоб м'якшити
Черству цю глину. Що ж, нехай і так!
Дочку я іншу маю. Та до мене
Добріша буде, певно, й ласкавіша.
Коли вона зачує правду всю,
Вона тобі обличчя пазурами,
Вовчице кровожерна, роздере.
Затим: верну собі я знов ту владу,
Яку, гадаєш, стратив я навік.

Лір, Кент і почет виходять.

Гонерілья
Ти чув, мій володарю?

Альбані

Я пе можу
Зректися справедливості, хоча
Люблю тебе надміру...

Гонерілья
Годі, годі!
Гей, Освальде!
(*До блазня.*)
Штукарю чи шахраю,
За паном забираїся, геть відсіль!

Блазень

Гей, кумцю Ліре, кумцю Ліре, гей! Візьми своєого
дурня із собою!

Швидко з донькою такою,
Як з лисичкою-сестрою,
Ми б розправитись могли,
Коли б тільки знати галузку
Та коли б ми за мотузку
Ковпачок мій продали.

А тим часом блазень іде за своїм паном.

(*Біжситъ геть.*)

Гонерілья

Цей дідуган, нівроку, не дурний.
Сто рицарів! Дозволити йому
Сто рицарів озброєних держати,
Щоб кожну примху і химеру кожну,
Всі забаганки, всі лихі пориви
Він підпирає оружною рукою
І над життям над нашим панував!
Гей, Освальде!

Альбані

Подумай, чи не марно
Боїшся ти?

Гонерілья

Ще гірше — надто вірить.
Вже краще попередить небезпеку,
Ніж потім з небезпекою боротись.
Його я знаю. Все, що він казав,
Списала у листі я до сестри.
Та чи вона погодиться тримати
Його за сотню рицарів, дізнавшись
З листа моого, до чого те призводить!
Гей, Освальде!

Входить Освальд.

Ну що, ти написав
Листа сестрі моїй?

Освальд

Так, ясна пані.

Гонерілья

Візьми ж людей з собою — і в дорогу.
Про все скажи їй, що мене турбує,
І доводи нехібні приточи.
Іди й вертайся швидше.

Освальд виходить.

Ні, мій пане,
Ні, герцогу, ця лагідність і кволість,
Що їх ви появили, не ганебні,
Але даруйте: більше дорікань

Вам буде за нерозум, ніж похвал
За лагідність.

Альбані

Не можу зміркувати,
Куди ти саме поглядом сягаєш,—
Та часом ми, шукаючи добра,
Добро исуємо!

Гонерілья

Я одно скажу...

Альбані

Побачимо, що вийде з того всього.
(Виходить.)

СЦЕНА 5

Подвір'я перед замком Альбані.
Входять Лір, Кент і блазень.

Лір

Спершу йди до Глостера з цими листами. Не кажи дочці моїй того, що знаєш, поки вона тебе не запитає, прочитавши листа. Та не гайся, а то я буду там раніш за тебе.

Кент

Я не спатиму, королю мій, доки не віддам вашого листа.

(Виходить.)

Блазень

Коли б мозок людський та містився у п'ятах, чи не слід би тоді боятися мозолів?

Лір

А так, другяко.

Блазень

Розвеселися ж з ласки своєї; твій мозок ніколи не крауватиметься в пантофлях.

Лір

Ха-ха-ха!

Б л а з е н ь

От побачиш, друга твоя дочка буде до тебе ласкова,
хоч вона й схожа на тамту, як кислиця на яблуко; але
я таки скажу, що знаю.

Л і р

Що ти скажеш?

Б л а з е н ь

Що вона смаком своїм так само скидатиметься на першу, як одна кислиця на другу... А знаєш, кумцю, навіщо нам прироблено поса посеред обличчя?

Л і р

Ні.

Б л а з е н ь

Щоб очі були по обидва боки. Чого носом не дочуєш,
очима назориш.

Л і р

Я її скривдив...

Б л а з е н ь

А знаєш, як устриця робить свою скойку?

Л і р

Ні.

Б л а з е н ь

І я не знаю. Знаю тільки, навіщо слімакові його хатка.

Л і р

Навіщо?

Б л а з е н ь

Щоб ховати голову; вже ж не на те, щоб віддати хатку дочкам та й зостатися з ріжками своїми напризволяще.

Л і р

Я відміню свою вдачу... О! Такого доброго батька! Кохні готові?

Блазень

Твої осли побігли по них. А знаєш, чому в Семизір'ї
сім зірок?

Лір

Бо не вісім?

Блазень

Далебі, добре. З тебе вийшов би путяцький блазень.

Лір

Силоміць забрати назад! Я тобі відплачу, почваро не-
вдячна!

Блазень

Коли б ти був моїм блазнем, кумцю, я сказав би від-
чухрати тебе за те, що ти дочасно постарівся.

Лір

А то ж чому?

Блазень

Ти не повинен був старітись доти, доки ума не на-
прався.

Лір

Небесні сили! Захистіть мене
Від божевілля!

Входить Дворянин.

Лір

Що, готові коні?

Дворянин

Готові, володарю.

Лір

Ну, ходім,
Мій дурнику.

Блазень

Тій дівчині, що важиться сміятись,
Недовго при дівоцтві заставатись,
Чи вийде заміж, а чи ні,
Ta гріх тутчується мені.

Виходять.

ДІЯ ДРУГА

СЦЕНА 1

Подвір'я в замку графа Глостера.
Входять Едмунд і Куран, зустрічаються.

Едмунд

Здоров будь, Куране.

Куран

Доброго здоров'я, сер. Я був у батенька вашого і сповістив його, що герцог Корнвальський та герцогиня Регана прибудуть сюди пізно ввечері.

Едмунд

Чого ж то?

Куран

Не знаю до ладу. Чи чули ви новину? Я кажу про ті новини, що про них тим часом говорять пошепки.

Едмунд

Ні, не чув. А що таке?

Куран

Чули, що пахне війною між герцогом Корнвальським та Альбані?

Едмунд

Не чув ні слова.

Куран

Ну, то ще почуете. Прощавайте, сер.

(Виходить.)

Едмунд

Сюди прибуде герцог уночі?
Чудово! Як це склалося до речі!
Отець велів Едгара взяти під варту,
І я, хоч трохи справа це слизька,
Свій намисел повинен довершити.
Вперед, фортуно! А зайди-но, брате,
До мене. Тільки слово я скажу.

Входить Едгар.

Втікай мерцій: за нами батько стежить,
Йому сказали, де ти заховався.
Тобі в пригоді стане темна ніч.
Чи не казав чого ти неприхильно
Про герцога Корнвальського? Прибуде
Сюди вночі він і Регана з ним.
Не говорив ти часом про сперечку
Його з Альбані? Пригадай.

Едгар

Ні слова.

Едмунд

Я чую, батько йде сюди. Не сердься —
Я мушу задля хитроців підняти
Меча на тебе. Вихопи й свого,
Вдавай, що захищаєшся. Тепер
Тікай, та швидше. Гей, подайте світла!
Рятуйся, брате! Смолоскипів, люди!
Прощай, Едгаре!

Едгар виходить.

Хай ця крапля крові
Переконає їх, що тут і справді
Ішлося на вбивство.

(Ранить себе в руку.)

Бачив я п'яниць,
Що тяжче ранили себе для жарту.
Мій батьку! Батьку! Стій! Стій! Гей, на поміч!

Входить Глостер та слуги з факелами.

Глостер

Ну, де мерзотник той, Едмунде?

Едмунд

Він

Стояв у темряві, меча із піхов
Добувши, і шептав страшні клятви,
У місяця благаючи підмоги.

Глостер

Та де ж він, де?

Едмунд

Я ранений, мій батьку.

Г л о с т е р

Де той негідник?

Е д м у н д

Він побіг туди.
Йому не пощастило...

Г л о с т е р

У погоню!

Біжіть за ним!

Слуги вибігають.

Йому не пощастило —

Та в чім же бо?

Е д м у н д

Підмовити мене,
Щоб вас убити. Сказав на те йому я,
Що кари справедливої боги
На батьковбивців шлють громи із неба,
Що батька з сином сотнями ниток
Любов могутня в'яже. Постерігши,
Які бридкі мені його намови,
Він кинувся з мечем своїм на мене
І ранив руку. А коли побачив,
Що я ладен за праве діло стати
До бою, чи моого злякався крику,—
Втікати звідси кинувся.

Г л о с т е р

Нехай

Собі тікає: у країні нашій
Йому не врятуватися, і смерть
На нього жде. Белитель мій високий,
Шляхетний герцог скоро буде тут.
Ім'ям його я всім оповіщаю,
Що матиме подяку той велику,
Хто лиходія приведе страшного
На кару до ганебного стовпа.
А хто його наважиться ховати,
Той сам умре.

Е д м у н д

Я умовляв його

Від заміру лихого відпуратись —
Дарма! Він і не слуха! Я тоді
Страхать почав, що викажу на нього,
А він на те: «Ти,— каже,— син несплюбний,
Ти — старець, і невже ж тобі здається,
Що віри хтось поїме твоїм словам,
Хоч би які були вони правдиві
Та чесні? Хоч покажеш ти їм лист,
Мосю справді писаний рукою,—
Я доведу, що все те клевета,
Лиха обмова. Таж усіх людей
Ти мусив би на дурнів обернути,
Щоб того не добачили вони,
Чим смерть моя була б тобі корисна
І як ти маєш прагнути її».

Г л о с т е р

Душа невірна, лиходій запеклий!
Свого листа він хоче відректися?
Ні, це не син мій!

Сурми за сценою.

Чуєш, їде герцог!

Не знаю я, що в нього тут за справи.
Я гавані скажу закрити всі —
Мерзотник не втече. Я певен, герцог
Мені на тес дастъ ласкавий дозвіл:
Я розіплло портрет по всій країні,
В усі кінці, щоб дати змогу людям
Його впізнать. А ти, Едмунде, чесний
І вірний син. Подбаю я про те,
Щоб ти дістав майно мое у спадок.

Входять Корнваль, Регана та слуги.

К о р н в а л ь

Ну, як ведеться, благородний друже?
Чудні мене тут зустрічають вісти.

Р е г а н а

Коли то правда, то немає кари,
Злочинця гідної. Чи ви здорові?

Г л о с т е р

Владарко, серце маю я розбите,
Розбите серце.

Р е г а н а

Як! Хрещеник Ліра,
Едгар, якому батько дав ім'я,
Намислив вас убити?

Г л о с т е р

О міледі,
Я потаїть волів би цю ганьбу.

Р е г а н а

А чи не був він часом у ватазі
Тих рицарів, що батькові слугують?

Г л о с т е р

Не знаю, пані... Жах, несвітський жах!

Е д м у н д

Так, пані, віп із ними був.

Р е г а н а

Не дивно,
Що духу він набрався там лихого.
Його памовили убить отця,
Щоб разом з ним прогулювати спадок.
Увечері дісталася від сестри я
Докладний лист про вчинки їх бешкетні
І присягаюсь: як вони до мене
Прибудуть — я покину власний дім.

К о р н в а л ь

Я теж покину, вір мені.— Едмунде,
Ви, кажуть, батькові в пригоді стали?

Е д м у н д

Свою повинність виконав я, сер.

Г л о с т е р

Віп викрив задуми його, і сам
Дістав од того лиходія рану.

К о р н в а л ь

Його шукають?

Г л о с т е р

Так, ласкавий лорде.

К о р н в а л ь

Аби знайшли, тоді вже він не буде
Являти небезпеку нам страшну.
Чиніть із ним, як знаєте самі ви,
Іменням нашим. А до вас, Едмунде,
Таке звертаю слово: показали
Ви серце щире, віддане, шляхетне,—
Таких нам треба. За слугу беру
Вас першого.

Е д м у н д

Служить вам радий, сер.

Г л о с т е р

За нього щира дяка вам, мілорде.

К о р н в а л ь

Та ви ж не знаєте, чому ми тут...

Р е г а н а

Під час такий незвичний, серед ночі,
Ми, Глостере шляхетний, завітали
У вас поради мудрої спитати.
Ми маєм звітку від сестри й від батька,
Що в них на зле зайшлося. Посланців
До них обох послали ми з листами
І відповідей ждемо. Давній друже,
Утіште серце, дайте нам пораду
В цій справі пильній.

Г л о с т е р

Завжди ваш слуга.
Прошу покірно, панство, до господи.

Виходять.

СЦЕНА 2

Перед замком Глостера.
Входять з одного боку Кент, з другого — Освальд.

Освальд

Добрий вечір, приятелю. Ти з цього дому?

Кент

Так.

Освальд

Де нам поставити наші коні?

Кент

Ось тут, у калюжі.

Освальд

Та скажи ж, будь другом.

Кент

Я тобі не друг.

Освальд

Ну то ѿ мені немає до тебе діла.

Кент

Коли б ти трапився мені в Ліпсберійській загороді,
то мав би діло зо мною.

Освальд

Ти чого чіпляєшся? Я тебе не знаю.

Кент

А я тебе знаю, молодче.

Освальд

Хто ж я такий?

Кент

Ти — поганець, мерзотник, блудолиз, ти — підлій, нахабний, безмозкий, голодранець, ти — стерво собаче, ти — нікчемний, розпусний, злодійкуватий, страхополох і підщивайло, ти — спадковий раб з однією скринею, тобі б бути зводником, ти таки насправді суміш із шахраєм, торботряса, боягуза, зводника та сучого сина, і я відлупцю

тебе так, аж скавчатимеш, коли насмілишся відкинути
хоч один склад із цих титулів.

Освальд

Та що ти за гидка проява, що гавкаєш так на людину,
зовсім тобі незнайому?

Кент

А ти що за безсоромний мерзотник, коли кажеш, бу-
цім не знаєш мене? Та ще ж і двох днів не минуло з того
часу, як я збив тебе з ніг і відлупцював перед королем.
Меча з піхов, бестіє! Хоч тепер ніч, та місяць присвітить
мені, і я з тебе яєчно зроблю.

(Видобуває меч.)

Меча з піхов, цирульнику чортів, меча з піхов!

Освальд

Іди собі, мені нема до тебе діла!

Кент

З піхов меча, падлюко! Ти прибув з листами проти
короля і став на боці марнолюбства нікчемної ляльки, в
борні з вінценосним батьком. Бери меча, недолюдку, бо
попшатку тобі ноги!

Меча скоріше, бридото, виступай!

Освальд

Ой, рятуйте! Вбивають! Рятуйте!

Кент

Рубайся, піdnіжку! Боронись, ледацюго, боронись, ра-
бе нікчемний, рубайся!

Освальд

Ой, рятуйте! Убивають, убивають!

Входять Корнваль, Регана, Глостер, Едмунд
і служби.

Едмунд

Що тут таке? Що сталося? Ану-бо, годі!

Кент

До ваших послуг. Ідіть-но сюди, я навчу вас не боя-
тись крові. Та йдіть же, молодий господарю!

Глостер

Зброя? Мечі? Та з чого ж це пішло?

Корнваль

Вгамуйтесь, кому дороге життя! Хто тільки вдарить
ще раз — тому смерть. Кажіть, що тут сталося?

Регана

Це посланці від нашої сестри та короля.

Корнваль

Що тут у вас за бунт? Відповідайте!

Освальд

Я ледве зводжу дух, мілорде!

Кент

Воно й не дивно — ти стільки проявив одваги. Сама
природа відмовляється від тебе, тварюко полохлива! Ма-
буть, тебе пошив кравець.

Корнваль

Ото дивак! Кравець пошив людину?

Кент

Авже, кравець, пане. Каменяр чи маляр не зроби-
ли б такого покидька, хоч би й працювали коло того дві
години.

Корнваль

Та скажіть же, з чого приключилася ваша сварка?

Освальд

Оцей старий заводіяка, кому я подарував життя зара-
ди його сивої бороди...

Кент

Ах ти ж виродку! Непотріб ти! Коли дозволите, мі-
лорде, я зітру на порох цього поганця, замішу й розма-
жу. Ти пожалів бороду мою, трясогузе?

Корнваль

Ану-бо тихше. Вмій же шануватись,
Негіднику.

К е н т

Я шануватсья вмію,
Та мас гнів свої права, мілорде.

К о р н в а л ь

Чого ж то гнів?

К е н т

Розгніавсь я, що раб,
Не мавши честі, меч при боці мас.
Я знаю добре: прихвосні такі,
З усмішками медовими, уміють
Перегрізати, як щури шкідливі,
Святі зв'язки, що тяжко розв'язати.
Вони уміють серце владареве
І влестити, і закувати в кригу,
І полум'я розбуркнати у ньому.
Потакують, перечать, ніс по вітру,
Неначе ті собаки, обертають,
І тільки й знають панові годить.
Нехай чума поб'є тебе, причинний!
Що? Ти смієшся з мене, ніби з дурня?
Коли б ти на Сарумській був рівнині,
Як гусака, тебе погнав би я
На Камелот.

К о р н в а л ь

Ти збожеволів, діду?

Г л о с т е р

Що сталось тут, кажи!

К е н т

За всіх людей
Мені найгідший цей бридкий мерзотник.

К о р н в а л ь

Чого ж то так? Чому мерзотник він?

К е н т

Його лице мені гідке, мілорде.

К о р н в а л ь

Ну, а мое? А їхні от обличчя?
Вони гидкі?

К е н т

До правди звик я, пане,
І мушу вам сказати, що колись
Багато краці бачив я обличчя.

К о р н в а л ь

Ну, певно. Ця людина з тих, що тільки
Ви похваліть за щирість їх та чесність,
Як зараз же вдаються в грубіянство:
Це, бачте, з правдолюбності іде!
Цих шахраїв я знаю. Правда їхня
Ховає більше хитрості й лукавства,
Аніж глупота тих покірних слуг,
Що вміють лиш чинити панську волю.

К е н т

Скажу вам, сер, від щирої душі,
Що ви, чия могутність непоборна,
Немов проміння вогненосця Феба...

К о р н в а л ь

До чого це ти?

К е н т

Хочу відучитись від говірки, що так вам не до смаку
Я добре знаю, сер, що я не підлесник. Той, хто безсором-
но дурить вас, безсоромний ошуканець. Я таким не хочу
бути, хоч би й довелось наразитись на вашу неласку, ко-
ли б ви навіть просили об тім.

К о р н в а л ь

Чим ти його образив?

О с в а л ь д

Я? Нічим.

Король недавно вдарити мене
Через якусь дрібницю марну зволив,
А він, щоб догодити господареві,
Зайшов за спину й з ніг мене звалив.

Тож я лежу, а він давай зпущатись,
Та лаятись, та високо нестися,
І так припав до серця королеві
Наругою над бідним, беззахисним,
Що похвалу із уст його здобув.
Тепер ізнов напався він на мене.

К е н т

Послухати тхорів отих поганих,
То сам Аякс нікчемний проти них!

К о р н в а л ь

Гей, а подайте-но скоріше диби!
Ось ми тебе, пройдисвіте упертий,
Нахабо знавіснілій, павчимо!

К е н т

Я вже старий учитися, мілорде,
У колодках. Я королю служу,
І він мене послав сюди до вас.
Зневажите його величність ви
І виявите непошану злісну,
Його гінця звелівши закувати.

К о р н в а л ь

Гей, колодки! Я присягнусь життям,—
Ти в них посидиш до обіду.

Р е г а н а

Hi.

Не до обіду тільки, а й до ночі,
І цілу ніч.

К е н т

Коли б я, пані, був
Собака батька вашого — негоже
Було й тоді б чинити так зо мною.

Р е г а н а

А ти — його лукавий раб, і я
Так учиню.

К о р н в а л ь

Цей чолов'яга, певно,
З тих розбишак, що нам сестра писала.
Гей, колодки!

Приносять колодки.

Г л о с т е р

Насмілюся просити,
Щоб не робила цього ваша ясність.
Вина на нім велика, і король,
Його хазяїн, сам його скарас.
Покара та ганебна, що йому
Ви приділили, падає звичайно
На ланців найпоганших, на злодіїв,
І візьмеме те король собі в образу,
Як піддасте його ви посланця
Такій наразі.

К о р н в а л ь

То мое вже діло.

Р е г а н а

Ще тяжча є образа для сестри,
Що на її гінця напали гвалтом
За те, що чинить він свою повинність.
У колодки його!

Кента заковують у колодки.

Ходім, мілорде.

Регана й Корнваль виходять.

Г л о с т е р

Мені тебе, бідаче, жаль, та герцог
Так повелів, а що вже він накаже,
Того змінити — знає цілий світ —
Не можна. Я проситиму за тебе.

К е н т

Не треба, сер. Втомився я, не спав,—
Тож висиплюся, спочипу, а тоді
Свистітиму собі. Буває всяко.
Прощайте, сер.

Г л о с т е р

Негоже чинить герцог,
І сам напасть на себе він накличе.
(Виходить.)

К е н т

Державець наш, як приказка говорить,
Утік з дощу під ринву. Ну, ліхтарю
Земної кулі, присувайся ближче,
Щоб міг листа цього я прочитати.
Лише в біду потрапивши, дива
Ми бачимо. Я знаю, що писала
Цей лист Корделія. Вона ж бо добре
Мое нещастя відає. Вона
І ліки знайде. Відпочиньте, очі,
З дороги та з безсоння обважнілі,
Закрийтеся! Не хочу я дивитись
На цей паскудний дім. А ти, фортуно,
Ясніше усміхнися нам. Добраніч!

(Засинає.)

СЦЕНА 3

Безлюдний степ.
Входить Е д г а р.

Е д г а р

Я вирок чув собі і від погоні
В дуплі сковався. Скрізь мене шукають,
Всі гавані оточено, нема
Куди подітись. Я допоможуся
Одним лише: прийму на себе вигляд
Нікчемного обідранця, бродяги,
Що, як тварюка, між людьми живе,
Зневажений і гонений. Обличчя
Болотом закаляю, голе тіло
Покрию дрантям, дико розкуйовджу
Волосся — і блукатиму, нагий,
Під бурями небесними, на вітрі.
Я зустрічав таких бідац бездомних,
Що, виуючи, втикають колючки
Та цвяхи у свої криваві руки —

І так тиняються по вбогих селах,
Ночують по хлівах, камінням биті,
І в люду то прокльонами страшними,
То просьбами скоринку добувають.
Проте ж і Терлігуд, і Том — це люди,
Це — щось. Один лише Едгар — ніщо.

(Виходить.)

СЦЕНА 4

Перед замком Глостера.

Входять Лір, блазень і дворянин з королівського почту.
Кент закований у колодки.

Лір

Дивуюсь я: поїхали вони,
А посланця моого не відіслали.

Дворянин

Іще вночі, як певно я дізвався,
Вони не готувались від'їздити.

Кент

Привіт тобі, володарю!

Лір

Це що?

Комедія ганебна?

Кент

Ні, королю!

Блазень

Ха-ха-ха! Глянь, що за шорсткі на ньому підв'язки!
Коней прив'язують за голову, собак та ведмедів — за
шию, мавп — за поперек, а людей — за ноги. Коли лю-
дина надто багато штук виробляє ногами, їй падягають
дерев'яні панчохи.

Лір

Хто, хто зневажив так моого слугу,
Забивши в колодки? Хто він? Скажи!

К е н т

Королю, і вона, і він: ваш зять і доня.

Л і р

Неправда!

К е н т

Правда!

Л і р

Я кажу: неправда!

К е н т

Відповідаю: правда!

Л і р

Ні. Вони

Так не могли зробити!

К е н т

А зробили.

Л і р

Юпітером заприсягнусь, що ні!

К е н т

Заприсягнусь Юноною, що так!

Л і р

Вони того не сміли, не могли
І не хотіли. Сан май так зневажить —
Це гірше, ніж убивство. Розкажи,
Чим прогрішився ти і як набрались
Вони одваги, щоб моого гінця
Так покарати?

К е н т

Вашого листа

Я їм привіз, королю, опустився
Навколішки, як звичай нам велить,
Не встиг підвестись — інший посолець,
Задиханий, спітнілий, надбігає
І, ледве дух одводячи, дає
Листа своєї пані, Гонерільї.

Листа того негайно прочитавши,
Вони зізвали челядь — та й на коні.
Мені ж сказали їхати за ними
І відповіді, наче ласки, ждати.
Та й косо ж як дивилися на мене!
А тут ізнову я зустрів гінця,
Що цим листом від паші Гонерльї
Ваш лист, королю мій, зустрів. Поганця
Я вмить пізнав: це був отой нечема,
Що вашу мость розгнівав грубіянством.
У мене серце, владарю, горує
Над розумом. Я вихопив меча,
А він — у крик і всіх підняв на ноги.
Ваш зять і доня ваша прирекли
За вчинок мій оцю мені відплату.

Б л а з е н ь

Ге! Видко, не минулася зима, якщо тут дикі гуси пролітають.

(Співає.)

«Батько грошовитий —
Діти так і скачуть.
Коли батько в дранті —
Діти і не бачать.
Ех, повії-долі
Не потрібні голі!»

Хоч що кажи, а ти зазнав стільки лиха через своїх дочек, що й за рік не перекажеш.

Л і р

О, як цей біль іде все вище й вище!
До серця йде! Я знаю цю хворобу!
Спустися нижче, тухо нездоланна!
А де дочка?

К е н т

У графа, сер, у замку.

Л і р

(до дворянина)

Не йди зо мпою, зоставайся тут.

(Виходить.)

Д в о р я н и н

Чи ти вчинив не більшу тут образу,
Як ту, що оповів нам?

К е н т

Ні. Чому
Прибув король із почетом маленьким?

Б л а з е н ь

От коли б тебе за це питання закували в колодки, то було б катюзі по заслuzі.

К е н т

Чому, дурню?

Б л а з е н ь

Ми віддамо тебе в школу до комашні, щоб ти знов, що взимку не працюють. Всі, що звикли винюхувати, де лучче пахне, та ще й мають очі під лобом, знають, куди йти, опріч хіба невидюючих. Один, може, з двадцяти не почув би, що тут смердить.

Не хапайся за колесо, як воно котиться з гори, бо в'язи скрутиш. От коли вого ѹде під гору — тоді держись за нього, вивезе. Коли хто розумний даст тобі кращу пораду, віддай мені мою, хай запоможе дуристівам, бо вона від дурил.

Хто служить вам лише для зиску
Та заглядає в вашу миску —
Під дощик той майно складе,
А в бурю геть од вас піде.
Ну, що ж! Дуристів утікає.
А дурень пана не лишає.
Бувають шахраї дурні,
А дурні шахраями — ні.

К е н т

Де ти цього навчився, дурню?

Б л а з е н ь

Вже ж не в колодках сидячи, дурню.

Входять Лір та Глостер.

Лір

Не хочуть ізо мною розмовляти?
Недужі? У дорозі знебулися?
А! Хитроші, омана, непокора!
Піди ще раз!

Глостер

Ви ж знаєте, королю,
Який па вдачу герцог запальний
Та впертий.

Лір

Помста! Смерть! Чума! Прокліття!
Він зачальний! Ти чуєш, пане Глостер?
Я герцога Корнвальського з женою
Побачить хочу.

Глостер

Владарю ласкавий,
Я волю вашу ознаймив їм.

Лір

Що?

Ти ознаймив? Ти тяминь, чоловіче,
Про що ідеться?

Глостер

Так, ясний королю.

Лір

Король побачити Корнвала хоче,
Дочку свою — улюблений отець.
Вони це знають? А, клянусь життям
І кров'ю! Запальний він? Запальний?
Скажи ти герцогові запальному... Ні,
Не зараз... Може, й справді він недужий.
Хвороба нас примушує ламати
Обов'язки; за себе ми не можем
Відповідати, як тілу і душі
Сама природа насилає муки.
Стримаюся. Я, може, помилився,
Пойпятий гнівом, як слабого мав
За дужого. А, смерть усій землі!

(Глянувши на Кента.)

Чого ж то він... Ні, бачу, добре бачу,
Що той від'їзд і все це — ошуканство.
Звільніть моого слугу! Піди скажи
Корнвалеві з дружиною, що я
Із ними розмовляти хочу зараз,
Негайно! Хай прибудуть і мене
Покірно вислухають, бо звелю я
В них під дверима бити в барабаць,
Допоки він не крикне: спіть до смерті!

Г л о с т е р

Хотів би я, щоб мир зайшов між вами!
(Виходить.)

Л і р

О серце, серце! Тихше, заспокойся!

Б л а з е н ь

Крикни йому, як куховарка кричала в'юнам, кладучи
їх живими в пиріг: вона била їх качалкою по голові і
приказувала: «Заспокойтесь, ледарі, заспокойтесь!» А брат
її так любив свою конячину, що мастив їй сіно маслом.

Входять Корнваль, Регана, Глостер і слуги.

Л і р

Вітаю вас обох!

К о р н в а л ь

Привіт, королю!

Кента звільняють.

Р е г а н а

Я рада вам, панотче.

Л і р

Вірю я,

Що рада ти, а то візьму розлуку
Я з чесним гробом матері твоєї,
Як з гробом непотребниці.

(До Кента.)

Ага,

Тебе звільнили. Ну, про це пізніш.
Регано люба, знай: твоя сестриця —

Негідниця. Вона, Регано, яструб,
Вона злобу мені сюди вселила!

(Показує на серце.)

Я ледве можу говорить об цім...
Така зіпсuta вдача, о Регано!

Регана

Прощу вас, заспокойтесь. Ви швидше
Ладні постерегти її недбалість,
Аніж вона — обов'язки забуть.

Лір

Що кажеш ти?

Регана

Повірити не можу,
Щоб свій обов'язок сестра забула.
Ну, може, їй хотілось почет ваш
Од п'яної розпусти відучити,—
Хіба ж то зло?

Лір

Прокляття їй!

Регана

О сер!

Ви вже старі, вже на краю життя ви,
Потрібна вам розсудлива рука,
Щоб вами керувала дбайливіше,
Ніж ви самі. Благаю вас вернутись
До Гонерільї, нашої сестри,
Сказати, що ви провинні перед нею...

Лір

Провинен я? Подумай, як це гідно:
«Хочана дочки, я уже старий,
Я непотрібний!..

(Стас навколошки.)

На коліна ставши,
Прощу тебе, щоб з ласки ти своєї
Мені харчі давала та одежду?»

Регана

Облиште, сер. На жарти ці дивитись
Занадто прикро. Ще раз я прошу:
Верніться до сестри.

Лір

Нізащо, дочко!

Вона удвоє почет мій зменшила,
Дивилась непривітно, язиком
Мене діймала, паче та гадюка.
Нехай поб'є її небесна кара!
Нехай чума її надламає кості
Кульготою гидрою!

Корнваль

Пху, пху, пху!

Лір

Ви, бистрі бліскавки, вогнем сліпучим
Зухвалі очі засліпіте їй!
Ви, сонцем розколихані тумани,
Спадіть на неї, і затруйте вроду,
І гордоші неситі оскверніть!

Регана

Боги могучі! Також мене так само
Ви можете у гніві проклинати!

Лір

Ні, ні, Регано! Ти моїх проклять
Ніколи не заслужиш. Ти вродилась
Незлобною. У неї — очі люті,
У тебе — тихі, ніжні, миродайні.
Не здатна ти зменшити почет мій,
Розваг мене веселих позбавляти,
Перечити мені і на замок
Від мене замикатись. Розуміеш
Ти свій обов'язок і те, що лучить
Отця з дочкою. Ввічлива ти, вдячна,
Ти пам'ятаєш, що тобі віддав
Свого я королівства половину.

Регана

Що ж далі, сер?

Лір

Хто смів мого слугу
Взять в колодки?

За сценою сурми.

Корнваль

То що за сурми там?
Входить Освальд.

Регана

Я знаю, це сестра. Вона писала,
Що буде тут.

(До Освальда.)

Твоя це господиня?

Лір

А! Підлій раб, чия дешева гордість
Заснована на милості примхливій
Його велительки! Геть, геть, падлюко!

Корнваль

Що хочете сказати ви, королю?

Лір

Хто в колодки слугу мого закув,
Регано? Сподіваюсь, ти не знала
Про це... Хто там іде?

Входить Гонерілья.

Боги небесні!

Коли людей ви любите старих,
Коли слухнянство миле вашій владі,
Коли самі стари ви,— оступіться
За мене, станьте на моєму боці.

(До Гонерільї.)

Чи можеш ти на бороду оцю
Дивитися без сорому? Регано,
Невже ти здатна їй подати руку?

Гонерілья

Чому ж би й ні, королю? В чім я винна?
Не все ж те злочин, що за злочин мають
На розум підуналі старики.

Лір

О серде терпеливе! Як ти можеш
Це зносить? Чом слуга мій в колодках?

Корнваль

Я закувать велів його, королю,
Хоч він на тяжчу заслужив nauку.

Лір

Ти? Як ти зважився?

Регана

Панотче! Ви
Слабі тепер і кволі. Поверніться
До Гонерільї, доживіть у неї
Цей місяць і, зменшивши почет свій,
Тоді до мене прибувайте. Нині
Не в себе я, тож і не маю змоги
Вас гідними запасами вбезпечити.

Лір

До неї знов? Свій почет ізменшити?
Ні! Краще я під небом спати буду,
Боротимусь із вітром степовим,
Заприязнуся з вовком та совою!
Біда мені! До неї повернутись?
Та краще б я навколішки упав
Перед палким Французыким королем,
Що взяв дочку без посагу від мене,
Упав би, як звичайний збросносець,
Щоб він прийняв на хліб мене ласкавий!
До неї повернутись? Краще ти
Порадь мені, щоб став я за раба,
За в'ючака у цього от лакузи!

(Дивиться на Освальда.)

Гонерілья

Як знаєте, панотче.

Лір

Не доводь

Мене ти до шаленства, дочки! Більше
Не буду вже тсбе я турбувати.

Дитя мое, навіки попрощаймось.
Але згадай: моя ти плоть і кров,
Моя дочка, тяжка моя недуга,
Сердечна рапа — а проте моя!
Пошо корити? Хай несвітський сором
До тебе прийде сам,— його твій батько
Не кличе, і в Зевеса-громовержця
На тебе грому карного не просить,
І вічному не скаржиться судді.
Подумай на дозвіллі, схаменися,
Стань крашою. Терпіти вмію я.
Я з рицарями житиму в Регани.

Регана

Стривайте: я на вас не сподівалась
І ще не можу вас прийняти гідно.
Послухайтеся Гонерільї. Ви
Старі вже, сер, і розум ваш не завжди
У згоді з пристрастями. А до того ж...
Повірте, що сестра вам зла не зичить.

Лір

Що ти сказала?

Регана

Я сказала правду:
Півсотні рицарів — хіба ж не досить?
Та й то багато. Тільки клошіт з ними
Та небезпека. Здумайте самі,—
Чи ж то годиться мати в одному домі
Два почти, котрі двом панам підлеглі?
Чи ж можна в добрій згоді їх держати?

Гонерілья

Хіба моїх не вистачить вам слуг
Чи слуг сестри?

Регана

А ю справді, чом не так?
Коли б вони у чомусь прогрішились —
Ми б поїкали. Хочете у мене
Ви гостювати, то я прошу, королю,
Задля безпеки рицарів зоставить

Лиш двадцять п'ять: на більше ані місця,
Ані уваги я не приділю.

Лір

Я все віддав вам...

Регана

Віддали ви вчасно.

Лір

Я вам велів опікуватись мною
І всім орудувати. Одно лише
Собі вбезпечив право я: держати
Сто рицарів. А ти про двадцять п'ять?
Мені говориш. Так я вчув, Регано?

Регана

Так, я ладна вам це сказати знову.
Не більш, коли зібрались ви до мене.

Лір

Лиха тварюка крашою здається,
Коли рівнять з лихішою; хвали
Той годен, хто не гірший проти інших.

(До Гонерільї.)

Піду до тебе. П'ятдесят удвоє
За двадцять п'ять виносить, і мене
Удвоє більше любиш ти.

Гонерілья

Владарю,
Навіщо двадцять п'ять, чи п'ять, чи десять
У домі тім, де челядь незліченна
Чинитиме, що ваша мость накаже?

Регана

Навіщо хоч один там?

Лір

А! Навіщо!

Покинь про це. Адже злідар останній
І в зліднях має радощі якісь.
Не дай людині більше, ніж їй треба,—

І ти її з твариною зрівняєш.
Ти — пані. Ну хіба ж ти для тепла
Убори носиш пашні та розкішні?
Навіщо, кажеш? О, чого ж мені
Тепер просити в неба, крім покари?
Ви немощного бачите, боги,
Несчастного, окривдженого діда —
Що ж! Як озлили в дочок ви серця
Супроти батька — батькові не дайте
Безсилля нерозумного, вогнем
Пойміть йому його старечу душу!
О! Хай ці сльози, ця жіноча зброя
Обличчя чоловічого не росить!
Відьми! Відьми! Я так на вас помщусь,
Що цілій світ... Так, світ я потрясу
Нечуваним, невиданим ще жахом!
Плачу ви ждете? Не заплачу я!
Є плакати причина, та це серце
На сто скалок розіб'ється раніше,
Ніж я заплачу... Блазню! Божевілля
Тут, над чолом!

Лір, Глостер, Кент і блазень виходять.

К о р н в а л ь

Ходім, надходить буря.

Р е г а н а

Цей дім малий: він короля не вмістить
Із челяддю.

Г о н е р і л ь я

Його безумство власне
Позбавило його притулку!

Р е г а н а

Що ж,
Його б я радо прийняла у себе,
Якби не почет.

Г о н е р і л ь я

Так і я. Де Глостер?

Входить Г л о с т е р.

К о р н в а л ь

Старого він провів — і повернувся.

Г л о с т е р

Король в велике пересердя впав.

К о р н в а л ь

Куди він їде?

Г л о с т е р

Він велів зібратись
Всім у дорогу, а куди — не знаю.

Г о н е р і л ь я

Я прошу,
Щоб не вмовляли ви його зостатись.

Г л о с т е р

Ох! Ніч надходить, вітер крижаний
Лютішає... Ні кущика кругом...

Р е г а н а

О сер! Упертим людям придається
Тяжка наука. Браму зачиніть:
Славільці, що його становлять почет,
На зле його підбити можуть легко,
І треба берегтися.

К о р н в а л ь

Правда це.

Регана слушно радить. Зачиніть
Ворота, сер. Яка ж бо ніч іде!
Тікаймо швидше від грози страшної.

Виходять.

ДІЯ ТРЕТЬЯ

СЦЕНА 1

Степ. Буря з громом та блискавкою.
Входять Кент і д'орянин, зустрічаються.

К е н т

Гей, хто це тут, опріч негоди злой?

Д в о р я н и н

Той, хто у серці має злу негоду.

К е н т

А, знаю. Де король?

Д в о р я н и н

Супроти бурі

Він бореться і вітер молить хижий,
Щоб той здмухнув у море суходіл
Чи хвилями пойняв страшними землю.
Волосся сиве він в одчай рве,
А буревію пориви шалені
Підхоплюють волосся й розвивають.
Він хоче,— він, мала земна людина,—
Перемогти ворожий дощ і вітер.
Під ніч таку, коли голодний вовк
І лев з ведмедем дбають лиш про те,
Щоб зберегти сухою власну шкуру,
З невкритою він бродить головою
І сам себе стихіям віддає.

К е н т

А хто ж із ним?

Д в о р я н и н

Нікого, тільки блазень,
Що жартами образи хоче збути,
Які у саме серце той дістав.

К е н т

Сер, ви мені відомі, і тому
Наважуся я речі сповістити
Важливі. Розбрат виник потайний,
Незгоди обопільні зайнялися
Між герцогом Корнваллем та Альбані.
У них є слуги — в кого ж їх нема
Серед людей, що трони посідають? —
Ті слуги, як на правду говорити,
Вивідачі французькі. Через них
Усе відоме Франції, що в нашій
Державі діється,— і ворожнеча
Та чвари серед герцогів, і те,

Як короля загнуздано старого,
І джерело, з якого все те плине.
Я певно знаю — з Франції війська
Ідуть на землю роздрібнілу нашу.
Їм наша необачність у пригоді.
Уже в британських гаванях вони
Ладні підняти працор свій одверто.
Коли мені ви вірите, спішіть
До Дувра: там найдете ви людей,
Що вдячні будуть за правдиві вісті
Про лихо, що спіткало короля,—
Нечуване, аж серце з болю рветься,—
Я, шляхтич родом, звичаєм і кров'ю,
Вам без вагання доручаю це.

Дворянин

Ще слід би де об чім поговорити.

Кент

Не треба. Щоб упевнитися в тім,
Що більше щось явлюю я собою,
Ніж видаюсь,— розкрийте цей гаман
І те візьміть, що сховане у ньому.
Побачивши Корделію (а знайте,
Її побачите ви), покажіть
Цей перстень, і вона вам певно скаже,
Що в світі за людина невідомий,
Хто з вами розмовляє.

Грім.

Ну та й буря!

Піду шукати короля.

Дворянин

Подайте

Правицю вашу. Ви сказали все?

Кент

Так, мало слів, зате ваги в них стільки,
Що переважать, може, всі слова.
Хто короля із нас зустріне першим —
Хай іншому подасть негайно голос.

Розходяться в різні сторони.

СЦЕНА 2

Інша частина степу. Буря триває.
Входять Лір та блазень.

Лір

Дміть, вітри, хай полопаються щоки!
Шалійте! Дміть! Ви, струмені кипучі,
Залийте ураганами всі башти,
Шпилі на вежах наших затопіть!
Ви, вогняні сірчані блискавиці,
Провісниці ударів, що ламають
Дуби в лісах, огнем своїм паліть
Старечу, сиву голову мою!
Разючий громе, землю розчави,
Розбий нікчемні виліпки природи
І сім'я те по вітру розметай,
З якого люди родяться певдячні!

Блазень

Ага, кумцю, свячена вода в сухій хаті лучча, як дощова під голим небом? Добрий кумцю, а пішов би ти додому та попросив благословення у своїх доньок: ця ніч не жалує ні мудреців, ні дурнів.

Лір

Реви, лютуй! Грими і розливайся!
Дощ, вітер, грім, не дочки це мої!
Стихії люті, не випши вас!
Я не віддав своєї вам держави,
Не називав вас дітками своїми,
І вдячності не винні ви мені,
Тож грайтесь істотою моєю.
Я — раб ваш, біdnий, кволий, недолугий,
Безсилий дід! І я, проте, ззову
Рабами вас за те, що ви з'єднались
Із дочками злочинними моїми
І попліч з ними стали до війни
Проти такої голови старої,
Як ця! О! О! Яка підлота!

Блазень

Розумний той, у кого є домівка, щоб було де прихиляти голову.

Хто надумав жити без хати,
Мусить воші годувати,
Завжди доля жде така
По весіллі бідака.
Той, хто пальцем заміняє
Те, чим серце бути має,
Не побачить тихих снів,
Плачучи від мозолів.

Не було, бач, іще ніколи красуні, що не викривлялась би перед дзеркалом.

Входить Кент.

Лір

Ні, буду зразком терпіння. Зціплю уста!

Кент

Хто тут?

Блазень

Тут — ковпак і вінець, тут — дурень і мудрець.

Кент

Королю мій! Ви тут! Таких почей
Не любить навіть звір, що любить ночі;
У темряві бичує небо гнівне
Заблуканих і в житла заганяє.
Відколи я живу, таких потоків
Огню, таких страшних ударів грому,
Витя такого вітру та дощу
Не пригадаю. Стерпіти несила
Людині стільки мук і стільки жаху.

Лір

Нехай боги, що грім у їх руці,
Його на супостатів нині вержуть! —
Тремти, харцизе, втеклий від закону!
Ховайся, закривавлена правице!
Кривоприсяжнику і лицеміре,
Прелюбодію, нелюде лукавий,
Що вбивство потасмно замишляв,—
Дрижіть і полотнійте! О, зірвіть
Людські гріхи, усі свої покрови,
Благайте в грізних суддів милосердя!

Я — та людина, що зазнала більше
Від інших лиха, ніж сама вчинила.

К е н т

Не має він чим голову накрити!
Державцю мій, тут близько є курінь,
Притулок там дадуть вам добрі люди,
Від громовиці сховище. А я
Піду до того дому, що твердіші
Серця в господарів його, ніж камінь,
З якого він збудований. Сьогодні —
Під ніч таку, — як я туди постукав,
Питаючи про вас, вони мене
Звеліли не пускати. Так, піду
І силоміць гостинності дòб'юся.

Л і р

Думки туманяться.

(*До блазня.*)

Ходімо, хлопче.
Що, холодно тобі, малий? Мені
Самому холодно.

(*До Кента.*)

А де ж, другяко,
Солома? Що за мудра штука — злідні!
Вони найпорожнішу в світі річ
На пішний обертають скарб. Ходімо
До куреня. Мій дурнику, мій блазню!
Я почуваву, що в моєму серці
Є закуток, якому жаль тебе.

Б л а з е н ь

(*співає*)

«Хто хоч маленький розум має —
На дощ і вітер не зважас,
Він щастя-долі зажива,
Хоч ллеться дощ, як з рукава».

Л і р

Правда, любий мій хлопче.

(*До Кента.*)

Ходім, веди до того куреня.

Лір і Кент виходять.

Б л а з е н ь

Саме добряча ніч, щоб прохолодити розпусницю; перш ніж іти, виречу пророцтво:

«Як візьмуться попи робить, не говорити,
Як у пивце шинкар зречеться воду лiti,
Як панство пишиє повчатиме кравців,
Як будуть на вогні палити джигунів,
Як по судах зачнуть судити справедливо,
Як шляхтич житиме без боргу всім на диво,
Як високне язик брудної клевети,
Як злодій зважиться па чесну путь піти,
Як будуть лихварі на полі сіячами,
Як зводні ставити почнуть високі храми,—
Тоді таких чудес зазнає Альбіон,
Що видастся усе — як дивовижний сон,
І навіть річ така химерна зовсім буде,
Що на своїх ногах ходитимуть всі люди».

Це провістить Мерлін, бо я живу перед його часами.

(Виходить.)

СЦЕНА 3

Кімната в замку Глостера.
Входять Г л о с т е р і Е д м у н д .

Г л о с т е р

Ох, тяжко, тяжко мені, Едмунде! Не до серця мені це жорстоке діло. Коли я просив у них дозволу дати йому притулок, вони взяли у мене собі на користування мій дім, заборонили мені, погрожуючи своєю неласкою, говорити з ним, заступатись за нього і хоч би там чим помагати йому.

Е д м у н д

Це щось жахливе, щось нелюдське!

Г л о с т е р

Слухай-но, тільки щоб ні кому ні слова. Розбрат заїшов між герцогами, та коли б на цьому все кінчилось! Я сьогодні вночі одержав листа — про нього небезпечно говорити, я запер листа у себе в кімнаті. За образи, що їх тепер зазнає король, буде помста, частина військ уже вийшла, ми повинністати на боці короля. Я знайду його

і потайки стану в пригоді. А ти йди і забавляй розмовою
герцога, щоб він не постеріг моєї допомоги королю. Коли
спитає про мене — я недужий, лежу в постелі. Якби на-
віть довелось за це вмерти,— бо мені таки смертю загро-
жують,— я не лишу свого короля, свого старого володаря
напризволяще. Надходять дивні речі, Едмунде,— прошу
тебе, будь обережний...

(Виходить.)

Е д м у н д

Про вірність, заборонену тобі,
І про листа довідається герцог
Негайно. Послуга це немала,
І я за неї те собі дістану,
Що тратить батько. Так, дістану все!
Кінець старому, хай живе юнак!

(Виходить.)

СЦЕНА 4

Частина степу. Курінь.
Входять Лір, Кент і блазень.

К е н т

Це тут, королю добрий. Увійдіть.
Такої ночі тиранія дика —
Людині затяжка.

Буря триває.

Л і р

Лиши мене.

К е н т

Ввійдіть сюди, володарю ласкавий.

Л і р

Мені ти хочеш розірвати серце?

К е н т

Свое раніш я розірву, королю!
Ввійдіть сюди.

Лір

Ти думаєш: то лиxo,
Що нас гроза промочить до костей?
Для тебе — справді. А тому, кого
Гризе страшна хвороба, не помітна
Недуга менша. Хай би од ведмедя
Ти утікав, а море на шляху
Зустрілося розбурхане,— пазад
Побіг би ти ведмедеві у пашу.
Як вільний дух, то й тіло в нас чутливе.
Ця буря, що в моїм бушус серці,
Заглушує всі інші почуття.
Невдячні дочки! Боже мій єдиний!
Та це ж однаково, якби кусати
Мої уста цю руку почали
За те, що їм вона підносить їжу!
Та я помщусь. Ні, я не буду плакать!
Під ніч таку не дать мені притулку!
Гуляй, несита зливо! О Регано,
О Гонерільє! Доброго отця,
Що все віддав вам щирою рукою,
Під ніч таку... О! Близько божевілля!
Як страшно! Ні! Мовчатиму! Ні слова!

Кент

Королю добрий, увійдіть сюди.

Лір

Прошу, зайди собі, влаштуйся на ніч;
Мені ця буря волі не дас
Про тяжкі речі думати. А втім,
Іду, іду.

(До блазня.)

Заходь, хлопчино, перший.
Іди вперед, бездомний бідачисько!
Я помолюсь перед сном.

Блазень заходить у курінь.

Бродяги,
Сіроми голі! Як на вас падуть
Страшні удари бурі оцієї —
Чи ж можуть ваші голови невкриті,
Худі тіла в подертому вбранні

З негodoю жахливою боротись?
Занадто мало думав я про це.
Навчайся, багатію! Відчувай,
Що бідарі всякденno відчувають,
Вілдай добра своєgo ім частину,
Щоб правда на землі запанувала.

Едгар
(у курені)

Дев'ять футів! Дев'ять футів! Бідний Том!
Блазень вибігав з куреня.

Блазень

Не йди туди, кумцю. Там нечиста сила. Рятуйте мене!
Рятуйте!

Кент

Дай руку. Хто там?

Блазень

Дух, дух,— він каже, що його зовуть Бідний Том.

Кент

Хто там гарчить у соломі? Ану, виходь!
Входить Едгар у подобі божевільного.

Едгар

Геть! Диявол женеться за мною! Крізь колючу темряву дме зимний вітер. Гм! Іди в свою холодну постіль і зогрійся.

Лір

Ти все віддав своїм дочкам? І дожився до такого?

Едгар

Дайте милостиньку Бідному Томові. Нечистий дух гнав його крізь вогонь та полум'я, бродами та чортoriaями, драговинами й болотами, клав йому ножі під подушку і мотузки з петлею на його місце в церкві, сипав щурячу отруту йому в капшу, гордим робив його серце, примушував гасати копем по вузеньких місточках, проклинати власну свою тінь, як зрадника. Благословенні твої п'ять здібностей розуму!

Томові холодно. Ду-ду-ду, ду-ду, ду-ду! Хай боронять тебе боги від вихору, падучих зірок та пошесті! Дай щонебудь Бідному Томові, його мучить нечистий. От я його ледве не впіймав — от я його, от я його, ще раз, ще раз!

Буря триває.

Лір

Що? Це дочки довели бідолаху до цього? Ти не міг нічого врятувати? Ти віддав їм усе?

Блазень

Ні, він зоставив собі рядогу, а то... нам усім було б соромно дивитись.

Лір

Нехай усі хвороби, що таяться
В хисткім повітрі, щоб карать злочинців,
Твоїх жорстоких дочок опадуть!

Кент

Сер, дочек він не має.

Лір

Смерть тобі,
Брехливий рабе! Так занапастити
Людину можуть лиш недобрі дочки.
Чи то вже звичай, щоб отак батькам
Доводилось через дітей страждати?
Це справедлива кара, так! Батьки
Самі потвор нещасних породили.

Едгар

Пілікок сидів на горбі Пілікока. Ух, ух, ух!

Блазень

Ця піч холодна всіх оберне нас на дурнів та шаленців біснуватих.

Едгар

Стережись лихого духа! Слухайся своїх батьків, будь вірний своему слову, не клянись, не перелюбствуй із жінкою близнього свого, не давай гордощам посісти твою душу... Томові холодно!..

Лір

Хто ти був такий?

Едгар

Послужливий хлопець, гордий серцем і розумом, що завивав собі кучері, носив рукавички і капелюхи, додграв хтивому серцю своєї коханки і чинив з нею темні діла; присягався стільки разів, скільки разів одкривав рота, і кожну присягу ламав перед світлим оком небесним; хлопець, що засипав, обмірковуючи спокуси, і проکидався, щоб здійснювати їх. Вино я любив палко, гру в кості — ніжно, а в любові до жіночтва міг заткнути за пояс турецького султана.

Живучи з лукавим серцем, з легкою головою, з крипавою рукою, я був ледачий, як свиня, хитрий, як лис, неситий, як вовк, скажений, як пес, хижий, як лев. Не допускай, щоб скрипіння черевиків чи шелест шовку віддали твоє бідне серце жінці, не дозволяй нозі твоїй наблизитись до кубел розпусти, руці — до спідничок, перу твоєму — до записної книжечки лихваря і стережись нечистого.

А зимний вітер усе дме крізь кущі терну. Він каже: гу-у, гу-гу, гу-ту!.. Дофінє, хлопчику мій, тсс! Нехай він мине нас!

Буря триває.

Лір

Краще б тобі лежати в домовині, як стояти голому сути проти цього розлютованого неба. І невже ж оде людина? Придивись-но тільки до нього. Він не завдячує черв'якові шовком, звірові — хутром, вівці — вовниою, гірській кішці — мускусом. Тут нас троє підроблених, ти — справжня людина. Неприкрашена людина — це ж і є така от зліденнона, гола двонога істота. Геть, геть усе позичене! Іди-но, розстебни тут!

(Рве з себе одяжу.)

Блазень

Прошу тебе, кумцю, не вередуй. Ця ніч не годиться, щоб плавати. Маленький вогник серед дикого поля був би тепер як серце старого розпусника: дрібна іскорка, а все тіло — холодне. Диви-но! Мандрівний огник!

Едгар

То лихий дух Флібертіджіббет. Він з'являється, коли задзвонята на вечерню, а блукає до перших півнів. Від нього — павутиння та шпильки, косі очі, заячі губи. Він насилає на співницю ріжки і кривдить бідолашні земні створіння.

Святий проходив Вітолльд дорогою глухою
І тричі зустрічавсь з марою він нічною,
На місці став,
Її закляв:
— Згинь, відъмо, згинь, хай буде бог зо мною!

Кент

Як ви почуваете себе, королю?

Входить Глостер з факелом.

Лір

Хто це?

Кент

Хто такий?

Глостер

Мені скажіть, що ви за люди?

Едгар

Бідний Том, що єсть жаби, пуголовки та ящірки і п'є воду. Розпалившиесь серцем, він, як нападе його диявол, єсть коров'ячі кізяки замість салату, ковтас старих щурів та дохлих собак, п'є зелену воду із стоячої калюжі. Його завсігди б'ють та січуть, карають і ув'язнюють. У нього було три одяжини на спину, шість сорочок на тіло, кінь під верх і зброя.

Та миші й щури — от пожива для Тома,
Сім років уже — як єдино відома.
Стережіться моого гонителя.
Геть, дияволе, геть!

Глостер

І це, королю, ваше товариство?

Едгар

Князь тьми — джентльмен, він зветься Модо й Маху.

Глостер

Споганилася наша кров і плоть,
Устаючи на нас самих війною.

Едгар

Нешчасний Том, як холодно йому!

Глостер

Ходім, королю. Я не здатен більше
Коритися жорстоким дочкам вашим.
Хай звелено замкнуть мені ворота —
І вас віддати бурі на поталу —
Намислив я знайти вас і повести
Туди, де жде на вас тепло та їжа.

Лір

Стривай, поговорю з цим мудрецем.
Ну, звідки грім береться?

Кент

Мій королю,
Прийміть, молю, запросини його.

Лір

Порозмовляти хочу з цим фіванцем.
Скажи мені: у чим твоя наука?

Едгар

Я вмію відганяньте нечисту силу,
Вбивати гадів.

Лір

А скажи мені
Так, щоб ніхто нечув...

Кент

(до Глостера)

Просіть, мілорде,
Його до себе ще раз. Ум його
Туманиться.

Глостер

Чи ж винен він у цьому?
А де той добрий Кент? Казав він правду,

Вигнанець бідолашний. Ти говориш —
Король наш розум тратить. Я тобі
Скажу, мій друже, що й мене черкає
Крило безумства. Був у мене син,
Що хтів мене зо світу цього звести,—
А я любив так ніжно, так глибоко,
Як тільки батько може. Признаюсь —
Мене це божеволить. Що за ніч!

Буря триває.

Благаю вас, королю...

Лір

О, пробачте...
Філософе шляхетний, прошу з нами...

Едгар

Том Бідний змерз.

Кент

Біжи в курінь, погрійся!

Лір

Ходім в куріп'!

Кент

Ні, ні, королю, з нами!

Лір

З філософом лишитися я хочу.

Кент

Ласкавий лорде, втіште короля,
Нехай бере він і його з собою.

Глостер

Беріть його з собою.

Кент

Гей, хлопчино,

Ходімо з нами!

Лір

Ну, афінцю мій,

Рушаймо...

Глостер
Тихо! Ані слова! Тихо!

Едгар

Роланд до вежі темної підходить,
А велетень відтіль: «Ух, ух!
Британський чую дух!»
Виходять.

СЦЕНА 5

Кімната в замку Глостера.
Входять Корнваль і Едмунд.

Корнваль

Я помощуся раніше, ніж покину цей дім!

Едмунд

Мені, мілорде, можуть закинути, що кров моя посту-
пилась перед підданським обов'язком! Страшно й поду-
мати.

Корнваль

Бачу тепер, що не тільки через лиху свою вдачу брат
твій хотів його смерті. Його серце мало право ненавидіти
батькову підлоту.

Едмунд

Лиха доля моя! Мені доводиться каятись у тім, що я
стою за правду. Ось той лист, про який він казав,— звідси
добре дается бачити, що він — на боці французів. О не-
беса! Навіщо задумав він цю зраду? Навіщо склалось так,
що я виказав на нього?

Корнваль

Ходімо до герцогині.

Едмунд

Якщо лист каже правду — скільки ж то клопоту буде
вам!

К о р н в а л ь

Правда стоїть там чи брехня, але цей лист і зробив
з тебе графа Глостера. Розшукай батька, його треба взяти
під варту.

Е д м у н д
(набік)

Коли я знайду його саме тоді, як він клопотатиметься
за короля, то це ще покріпить герцогові підоозри.

(До Корнвала.)

Я йтиму далі правим своїм шляхом, хоч як тяжко бо-
ротися голосу обов'язку з голосом крові.

К о р н в а л ь

Я звіряюсь на тебе, і в моїй особі знайдеш ти кращо-
го батька, ніж рідний.

Виходять.

СЦЕНА 6

Кімната на фермі поблизу замку.

Входять Г л о с т е р, Л і р, К е н т, Б л а з е н ь і Е д г а р.

Г л о с т е р

Тут краще, ніж під голим небом. Заходьте, прошу.
Я подбаю, щоб вам було тут спокійно. Я ненадовго зали-
шаю вас.

К е н т

Усю міць його розуму поборола нетерпеливість. Хай
нагородять вас боги за ласку вашу!

Глостер виходить.

Е д г а р

Фратеретто кличе мене й розказув, що Нерон вудить
рибу в озері Мороку. Молись, неповинний, і стережися
злого духа!

Б л а з е н ь

Скажи мені, кумцю, божевільний — мужик чи шлях-
тич?

Л і р

Король, король!

Б л а з е н ь

Ні, вія мужик, що має сина шляхтича; це хлоп, що з великого розуму пре свого сина в дворянни раніш за себе.

Л ір

Нехай чорти з розпеченим залізом
Їх опадуть і тіло їхнє колють!

Е д г а р

Нечистий кусає мене за спину!

Б л а з е н ь

Божевільний той, хто вірить у ласкавість вовка, здоров'я коня, любов хлопчини і присягу повії.

Л ір

Хай буде так. Я кличу їх до суду!

(До Едгара.)

А йди сюди, учений судів.

(До блазня.)

Ти сядь отут, громадянине вчений.

Ну, ви, лисиці!

Е д г а р

Як очима світити! —

А ви кого чаруєте тут, пані?

«Через річку, Бетсі, плини!»

Б л а з е н ь

(співає)

«В неї човен протікає,
Вся тремтить вона, як тінь,
А чого — сама не знає».

Е д г а р

Нечистий ганяється за Біdnim Томом, соловейком тъхкаючи. Ходанс вимагає у Тома в животі двох білих оселедців. Не крякай, чорний ангеле, у мене нема поживи для тебе.

К е н т

Що вам, королю? Годі тих думок!
Лягайте на перину, відпочиньте.

Лір

Ні, перше суд. Гей, там, покличте свідків!
(До Едгара.)

Ти, вдягнений у мантію судді,
Сідай на місце.

(До блазня.)

Ти з ним поруч сядь,—
Обидва ви в однім ярмі вродились.

(До Кента.)

Сідай і ти, товаришу судовий.

Едгар

Нехай вершиться справедливий суд!
Гей, пастушку, ти заснув.
Вівці, глянь, зайшли у шкоду.
Тільки б ти в ріжок загув —
І лиху б одвів пригоду.

Тпрусь, стара кішко!

Лір

Оцю першу постав перед судом, це — Гонерілья. Присягаюсь перед шановною громадою, що вона вигнала геть бідного короля, свого батька.

Блазень

Підійдіть сюди, пані. Ваше ім'я — Гонерілья?

Лір

Вона не може цього заперечувати.

Блазень

Пробачте, мені здалось, що ви — стілець.

Лір

Ось друга. Бачите цей косий погляд?
Він свідчить про її камінне серце.
Спиніть її... Огню! Огню! Мечів!
Наш суд — продажний. Нащо ти дозволив
Їй вислизнуту, лукавий судіє?

Едгар

Нехай боги твій rozум бережуть!

К е н т

О горе! Де ж терпіння те, королю,
Що ним ото хвалились ви не раз?

Е д г а р
(набік)

Ні, слізози ці мене сьогодні зрадять.

Л і р

Глянь, глянь! Собачки гавкають на мене!

Е д г а р

На них я кину свою голову. Геть, прокляті собачата,
відсіль!

Чорна, біла, утікай!
Хоч отруту в зубі май,
Спаніель ти будь чи хорт,
Покруч будь, лихий, як чорт,
Будь ти куций чи з хвостом,
Всіх прогнati вміє Том:
Головою кине він —
Всі собаки через тин.
Тин-тин-тин!

Ану-бо всі на храмове свято, на ярмарки, па базари!
Відний Tome, а торбинка в тебе порожня!

Л і р

Розітніть груди Регані. Подивіться, що в неї біля
серця. З чого в природі виникають такі жорстокі серця?

(До Едгара.)

Вас, сер, я беру до своєї сотні, тільки не до вподоби
мені ваша одяжа. Ви скажете, може, що це перське
вбрання, а проте — надіньте інше.

К е н т

Тепер, королю, відпочиньте трохи.

Л і р

Ану, годі там гомоніти... Затягніть запону. Так, так,
так. Ми повечеряємо вранці. Так, так, так,

Блазень

А я ляжу спати опівдні.

Входить Глостер.

Глостер

А їди-но, друже. Де ж король?

Кент

Він тут.

Його ви не тривожте: він тепер
Не при умі.

Глостер

Послухай, чесний друже,
Подбай про нього. Змова є лиха
Його убити. Ноші он візьми
І віднеси мерщій його до Дувра:
Там знайдете і захист ви, ѹ гостинність.
Не гайся. Півгодини промине —
І пізно буде, твій загине пан,
Загинеш ти і всі його боронці.
Бери ж його, бери! За мною, швидше!
Я виведу на шлях до порятунку!

Кент

Спить мученик. Нехай же відпочинок
Надламаний твій розум покріпити,
Бо випробів зазнає він багато.

(До блазня.)

Ходім, нести поможеш... Владаря
Ти не повинен кидать.

Глостер

Ну, скоріше!

Кент, Глостер та блазень виходять, несучи короля.

Едгар

Коли ми бачим, що біда напала
Людей, за нас і старших, і значніших,—
Нам власний біль од серця відлягає.
Тому страждати гірше, хто самотньо
Серед щасливих мучиться людей.
Наш дух тяжкі перемагає муки,

Як страдників товаришів знаходить.
Що розпач мій в порівнянні із лихом,
Яке в'ялить і сушить короля!
Ну, Бідний Томе, годі. Встань за правду!
На все тепер ти маеш бути готовий,
Щоб короля від муک урятуватъ.

(Виходить.)

Входить Освальд.
СЦЕНА 7

Кімната в замку Глостера.
Входять Корнваль, Регана, Гонерілья, Едмунд
і служби.

Корнваль
(до Гонерільї)

Поспішайте до герцога, вашого мужа, покажіть йому цього листа: військо короля Французького уже на нашій землі. Розшукати зрадника Глостера!

Регана

Повісити зарав!

Гонерілья

Виколоти очі!

Корнваль

Віддайте його моєму гніву! Едмунде, супроводь нашу сестру,— негоже тобі бачити ту покару, якій ми піддамо твого батька-зрадника. Скажи герцогові,— бо ти ж ідеш до нього,— щоб він ні хвилі не барився, запобігаючи лиху. Ми теж про це подбаемо. Ми будемо обслідатися прудкими гінцями. Прощай, люба сестро. Прощайте, лорде Глостер.

Входить Освальд.

Ну, що? Де король?

Освальд

Граф Глостер допоміг йому втекти.
Біля воріт зустріло їх із тридцятью
Отих-от рицарів, що короля
Всю ніч шукали. А тепер вони,
З'єднавши із графовим воящтвом,
До Дувра рушили. Як я прочув,

Там нібито чекають друзі їх
Озброєні.

Корнваль
Гей, коні герцогині!

Гонерілья

Прощайте, лорде. Будь здорована, сестро!
Гонерілья, Едмунд і Освалд виходять.

Корнваль
Прощай, Едмунде. Де той лиходій,
Де Глостер? Ізв'язати й привести!
Слуги виходять.

Хоч відберемо ми життя йому,
Судових звичаїв не відступивши,
Та влада наша допоможе нам
Наш гнів неутолений вдовольнити.
Нехай хто хоче нас корить за лютість,
Її, проте, нікому не утримати.
Ну, хто там? Зрадник?

Входять слуги з Глостером.

Регана

Ви, проклятий лис!

Корнваль
Зв'яжіть, та міцно, руки ці сухі.

Глостер

Що це таке, ясновельможне панство?
Ми — друзі, ви гостюєте у мене...
Пошо ця зрада? Друзі, схаменіться!

Корнваль
В'яжіть його, велю я вам!
Слуги в'яжуть Глостера.

Регана

Тісніш!
Тісніше! А, мерзото віроломна!

Г л о с т е р

Жорстока леді, я не віроломець.

К о р н в а л ь

В'яжіть його!.. Ось ми тобі, гадюко...
Регана вчіплюється Глостерові в бороду.

Г л о с т е р

Клянусь богами, чиниш ти ганебно!

Р е г а н а

Така сивизна — і таке лукавство!

Г л о с т е р

Волосся це, що рвеш ти, лиходійко,—
Воно живе, воно — твій винувач!
Мої ви гості, сором вам мене
Розбійними руками ображати!
Чого ви хочете?

К о р н в а л ь

Які листи
Ви з Франції, добродію, дістали?

Р е г а н а

Кажи лиш правду: знаємо ми все.

К о р н в а л ь

Які стосунки мав ти з ворогами,
Що висіли в Британії підступно?

Р е г а н а

Чи їм рукам ти звірив короля
Безумного? Кажи!

Г л о с т е р

Листа одного

Я мав — і від сторонньої людини,
А не від ворога.

К о р н в а л ь

Хитруєш!

Регана

Брешеш!

Корнваль

Куди послав ти короля?

Глостер

До Дувра.

Регана

До Дувра? Заборонено ж тобі
Під страхом смерті...

Корнваль

Ну, відповідай!

Глостер

Я зв'язаний стою, немов ведмідь.

Регана

Нащо до Дувра?

Глостер

Бачить я не хтів,
Як пазурами будеш виривати
Його примерклі очі ти, жорстока,
І як твоя сестра немилосердна
Йому віп'ється в царственпес тіло
Своїми іклами, мов дикий вепр.
Коли під бурю в темряві шекельній
Блукав він серед степу, непокритий,—
Скажене море хвилею грізню
Зірки гасило, а недужий страдник
До сліз небесних додавав свої.
Якби під ту негоду страховинну
Вовки завили під ворітами в тебе,—
Ти мусила б сказати: «Воротарю,
Піди і відчини!» Та знай же, знай:
Я ще побачу, як спаде на вас
Крилата помста, діти безсоромні!

Корнваль

Ні, не побачиш. Гей, держіть його!
Я очі розтопчу твої ногами!

(*Вириває йому око.*)

Г л о с т е р

Рятуйте, хто до старості дожити
Надістєся... О лютосте! О небо!

Р е г а н а

І друге око, щоб було некривдно!

К о р н в а л ь

Ти хочеш помсту бачити...

П е р ш и й с л у г а

Стривайте,
Вельможний пане! Я з малечих літ
Слугою вам, та тільки-но сьогодні
Зробити можу послугу справедшню,
Вас зупинивши.

Р е г а н а

Що таке, собако?

П е р ш и й с л у г а

Коли б сама ти бороду носила,
Я вирвав би її! Чого ти хочеш?

К о р н в а л ь

Що? Мій підніжок! Раб мій!

(Вихоплює меча і підбігає до слуги.)

П е р ш и й с л у г а

Боронись!

(Вихоплює меча, ранить Корнвала.)

Р е г а н а

(до іншого слуги)

Подай меча! А, бидло зневісніле!

(Схопила меча і разить першого слугу в спину.)

П е р ш и й с л у г а

Ох, смерть моя!.. У вас лишилось око,
Щоб бачити над ним покару, графе.
Ох...

(Умирає.)

К о р н в а л ь

Не побачить... Геть, драглі огидні!

(Вириває Глостеру друге око.)

Ну, де ваш блиск?

Г л о с т е р

Як темно! Страшно як!

Де мій Едмунд? Едмунде, рознали

Усі вогні, щоб спопелити клятих!

Р е г а н а

Геть, зраднику! Даремно закликаєш
Того ти, хто ненавидить тебе,
Він викрив нам твое лукавство чорне,
І надто чесний він, щоб пожаліти
Такого батька.

Г л о с т е р

О, яке безумство!

Обмовлено Едгара неповинно!
Простіть мене, богове милосердні,
І синові щасливі дні поспілть!

Р е г а н а

Гей! Викиньте за браму цей непотріб!
Нехай дороги носом він шукає
До Дувра. Герцогу, як ваша рана?
Вам боляче?

К о р н в а л ь

Ох, тяжко! Герцогине,
Ходімо! Виженіть оцю безоку
Потвору. Здохлого раба жбурніть
На гнойовище... Я стікаю кров'ю...
Ах, як невчасно сталося це, Регано!
Дай руку.

Корнваль, підтримуваний Реганою, виходить. Слуги одв'язують
Глостера і виводять його.

Д р у г и й с л у г а

Як йому це поминеться —
Лихих я не боятимуся діл.

Третій слуга

Коли вона спокійно доживе
Похилих літ — з усіх жінок почвари
Поробляться.

Другий слуга

За графом нашим сивим
Ходімо, пошукаймо задля нього
Поводиря, якогось жебрака.
Хто зна, куди він зайде, бідолашний!

Третій слуга

Іди ти сам. Я прядиво добуду,
Білків з яєць, щоб до очей приклести
Скривавлених. Хай небеса йому
В його тяжкому горі допоможуть!

Виходять.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

СЦЕНА 1

Степ.
Входить Едгар.

Едгар

Так, лучче жити в цій ганьбі вселюдній,
Аніж ганебно вік свій марнувати
Серед облесників. Найнікчемніше,
Найгірше й найбридкіше сотворіння
Живе, проте, надією якоюсь
Найкраще. Переміни у житті
Страшні лише щасливим, а нещасні
Сміються з них. Привіт тобі, безплотний
І вільний вітре! Ти мене здмухнув
У прірву лиха, і мені тепер
Нема чого боятись. Хто такий
Іде там?

Входить Глостер, веде його дід.

Праві небеса! Мій батько
З жебрущим дідом! Доле, злая доле!

Коли б не примхи й насміхи твої,
Що через них нам світ цей осоружний,
З життям би не могли ми розлучитись!

Дід

Добрий мій паночку, я був вашим підданцем і підданцем вашого батька вісімдесят років.

Глостер

Іди собі, мій приятелю добрий,
Мені ти не поможеш, а на себе
Біду накличеш.

Дід

Невидющі ж ви,
Мій пане, і не знайдете дороги.

Глостер

Нема дороги в мене. Що ті очі?
Я спотикався, коли зрячим був.
Нас горе вчить, і мука нас лікує.
Ах, мій Едгаре, сину мій єдиний,
Невинна жертво батьківського гніву!
Коли б тебе руками я діткнувсь,
Я б показав тепер, що я видющий.

Дід

Гей, хто тут?

Едгар
(набік)

О боги! Хто в світі скаже:
«Нещасний я!» Нещастя меж не має!

Дід

Це Бідний Том, причинний!

Едгар
(набік)

Гірш бува!
Тому ще не найтяжче, хто про себе
Сказать не може: я на всій землі
Найбільший страдник.

Дід
Ти куди, нещасний?

Глостер
Хто він? Жебрак?
Дід
Жебрак і божевільний.

Глостер
Ще має крихту розуму, хто вмів
Просити хліба. Цеї ночі, в бурю,
Такого бідаря я стрів: людина —
Гробак нікчемний. Пригадався син,
Ta ще на нього зле тоді я мислив.
Тепер я знаю правду. Для богів
Te саме ми, що мухи для хлоп'ят:
Вони нас для розваги убивають.

Едгар
(набік)
Що діяти? Як боляче вдавати
Перед нещасним дурня, всім гідкого!
(До Глостера.)
Хай небеса благословлять тебе,
Хазяїне!

Глостер
Це голий той бідак?

Дід
Так, пане.

Глостер
То йди ж собі, на бога.
Як ти до мене ще зберіг любов,
То принеси одежину якусь
Для голої істоти оції,
Що виведе мене на Дуврський шлях.

Дід
Ох, пане, це ж безумець!

Г л о с т е р

Час настав,
Що скрізь безумці водять невидющих.
Іди ж, прошу, чини собі як хочеш,
А тільки йди.

Д і д

Йому я принесу
Свою найкращу одіж, бідоласі,
І хай буде, що буде.

(*Виходить.*)

Г л о с т е р

Гей, а йди-но
Сюди, голяче!

Е д г а р

Бідний Том ізмерз.
(*Набік.*)

Як тяжко, як болюче прикидатись!

Г л о с т е р

Іди ж, іди!

Е д г а р
(*набік*)

А прикидатись треба.
(*До Глостера.*)

Благословення боже на твої
Криваві очі!

Г л о с т е р

Знаєш ти дорогу
До Дувра?

Е д г а р

І доріжки, і стежки. У Бідного Тома відібрано розум.
Хай небо береже тебе, сину чесної людини, від лукавого.
В Бідному Томові оселилися відразу п'ять злих духів:
дух розпусти — Обідікат, Хобідіанс — князь німоти, Ма-
ху — князь над владіями, Модо — велитель душогубів і

Флібертіджіббет — дух, що примушує орудувати косою та помелом,— він божеволить наймичок. Хай боги бережуть тебе, пане.

Г л о с т е р

Візьми собі цей гаманець, бідахо,
Прибитий небом. У нещасті я,
І з цього ти для себе щастя маєш.
О небеса, і завжди так чиніть!
Хай багатій, що всього має вдосталь,
Сліпий до зліднів та нестатків людських,
Роздасть убогим залишки свої!
Тоді не буде бідних і багатих,
Всі будуть рівні. Знаєш ти дорогу
До Дувра?

Е д г а р

Знаю, пане.

Г л о с т е р

Там бескет

Високий є, що загляда лякливо
В морську безодню. Тільки заведи
Мене на край бескету, я віддам
Усе тобі, що маю найдорожче,
І відпушту. Мене водити більше
Не треба буде.

Е д г а р

Дай же, пане, руку;
Том-бідолаха заведе тебе.

Виходять.

СЦЕНА 2

Перед замком герцога Альбані.

Входять Гонерілья та Едмунд. Ім назустріч — Освальд.

Гонерілья
(до Едмунда)

Пропшу вас до господи. Дивне диво,
Що муж мій тихий вам не йде назустріч.

(До Освальда.)

Ну, де ж хазяїн?

О с в а л ь д

Він у замку, пані,—
Та як же чудно він перемінivся!
Йому сказав я про ворожий наступ —
Він усміхнувся. Я сказав йому,
Що ідете сюди ви,— він промовив:
«На лихо!» Я його оповіstив
Про Глостерову зраду і про те,
Як син його молодший прислужився,—
Мене назвав він: бовдур і брехун.
Сумним вістям він радий, із веселих
Тривожиться.

Г о н е р і л ь я (до Едмунда)

Ви далі не ідіть.

Запав він у ганебне боягузвто
Та в нерішучість, бачити не хоче
Образ, які про помсту нам волають.
Та річ, що ми задумали в дорозі,
Повинна здійснитись. Рушайте швидше
До брата ви моого, зберіть війська,
Візьміть над ними владу. Я тим часом
Озброюся, а мужеві до рук
Дам веретено. Вірний цей слуга
За посланця між нами буде. Вмій
Про власне щастя дбати — і дістанеш
Ти скоро від коханої листа.
Візьми оце.

(Дав йому стрічку.)

Мовчи... склони чоло...
Якби цей поцілунок говорити
Насмілився, тебе б він окрилив.
Іди ж і пам'ятай, що я сказала.

Е д м у н д

Я ваш до смерті!

(Виходить.)

Г о н е р і л ь я

Глостере коханий!

Які ж ви, чоловіки, не подібні!

Ти вартий найніжнішої любові,
А володіє мною той нікчема.

Освальд

Наш герцог, пані преласкова, йде.

(Виходить.)

Входить Альбані.

Гонерілья

Чи то вже я й свистка, як пес, не гідна!

Альбані

Ти пороху не гідна, Гонерільє,
Що вітер ним тобі в обличчя сипле!
Твоєї вдачі я боюсь. Людина,
Що зневажає того, хто життя
Й дарував, спинитися не може.
Та гілка, що надумала відпасти
Від дерева, засохне — і годиться
Лиш на чаклунське полум'я.

Гонерілья

Покинь,

Дурниці мелеш.

Альбані

Мудрість і добро
Гидкі здаються нелюдам гидким.
Йм тільки бруд до серця. О тигриці,
Що ви вчинили! Батька ви свого,
Старого, посивілого, що навіть
Ведмідь йому лизав би кволі руки,
Звели своюю лютістю з ума.
Як брат мій стерпів це? Як попустив,
Щоб мученю людину, від якої
Зазнав він стільки ласки і добра!
О! Як на землю не пощлють боги
Видимих духів злочини спинити,
То люди жертимуть одне одного,
Як ті морські потвори.

Гонерілья

Боягузе!

Ганьби лиш варта голова твоя,

Твоя щока удару так і просить.
Безокий лоб у тебе! Ти не бачиш,
Що честь твою затоптано в багно,
Не тямиш павіть, що лише безумець
До лиходіїв чорних має жаль!
Де бронь твоя? Французький прапор має
Над нашим краєм, тихим та веселим,
Убивця йде в пернатому шоломі,—
А ти сидиш, як дурень доброчинний,
І скиглиш: боже! Що це? Відкіля?

Альбані

Поглянь на себе, сатано! Жорстокість
Нам не така в дияволі страшна,
Як у жіночім образі.

Гонерілья

Мели,
Порожня голово!

Альбані

Та посorомся ж,
Лукаве соторіння, і злобою
Не каламуть лиця свого рис!
Якби була моя правиця здатна
Моєї крові слухатись,— тебе б
Я розірвав. Та що ж! Ти — демон злий,
Але ти — жінка. Це тебе боронить.

Гонерілья

Ач, як сміливості набрався!

Входить гонець.

Альбані

Ну, що чути?

Гонець

Ох, лорде мій, умер Корнвальський герцог
Від рук слуги свого під хвилину,
Як друге рвав у Глостера він око,

Альбані

Що! Очі в Глостера?

Гонець

Слуга, якого
Він годував, меча підніс на пана,
Жалем порушений. Тоді Корнваль
На нього кинувся, убив його,
Та й сам упав, поранений смертельно.

Альбані

Так, правда, є ще судді в небесах,
Що нас карають за тяжкі злочинства!
А як же бідний Глостер? Друге око
Він втратив теж?

Гонець .

Так, пане мій, осліп,
Ось лист вам від сестри, міледі. Просить
Вона негайно відписати їй.

Гонерілья

(набік)

Що ж... Рада я... А тільки удовою
Сестра зосталася, при ній Едмунд,—
І те, що я замислила, на мене
Упасти може, як гора тяжка!

(До гінця.)

Листа я прочитаю й відповім.

(Виходить.)

Альбані

А де
Був син його, як мучили отця?

Гонець

Сюди він їздив з панею мосю.

Альбані

Його нема тут.

Гонець

Я його зустрів,
Як він вертався.

Альбані

Знає він про злочин?

Гонець

Так, добрий лорде. Це ж на батька він
Дав викази, а виїхав для того,
Щоб карі тій не бути на перешкоді.

Альбані

О Глостере, живу я, щоб віддячить
Тобі за вірну службу королеві
І щоб за очі відплатити твої!
Ходімо, друже. Все мені розкажеш.

Виходять.

СЦЕНА 3

Французький табір коло Дувра.

Входять Кент і Дворянин.

Кент

Чи знаете ви, чому король Французький так раптово
повернувсь додому?

Дворянин

Він з королівства виїхав, не все
Зоставивши в порядку: певний клопіт
Його весь час тривожить тут; біда
Всій Франції загрожує без нього.
Він там потрібен.

Кент

Хто ж керує військом?

Дворянин

Французький маршал, пан Лафар.

Кент

Помітив

На королеві ти печалі знак,
Віддавши їй листи?

Дворянин

Так, сер. Вона
Читала при мені їх — і з очей

Котилися одна по одній сліози
На ніжні щоки. Бачилося, хотіла
Вона над власним смутком панувати,
Як справжня королева.

Кент

А! Її

Це схвилювало!

Дворянин

Так. Проте вона
Собою володіла. Сум і твердість
Боролись в ній, і це читати давалось
У неї на прекрасному виду.
Як сонце й дощ травневої пори
Змагаються, так на її устах
Сіяли дивно усміхи принадні,
Немов не знаючи, що чисті сліози
В очах її чудових з'явилися
І котяться, як променисті перли.
Скажи одно: коли б усім журба
Так до лиця була, то ми вважали б
Її за найкоштовнішу окрасу.

Кент

А що вона казала?

Дворянин

Раз чи два

Вона шепнула з віддихом тяжким,
Немов те слово їй давило серце:
«Мій батьку! Батьку!» Потім застогнала:
«О сестри! Сестри! Сором для жіноцтва!
Кент! Батько! Сестри! В бурю! Уночі!
Де ж милосердя?!» — І свята волога
З її очей небесних полилася,
І вибігла з плачем вона — побути
На самоті з журбою.

Кент

То зірки,

Зірки керують долею людською,
Інакше-бо ніяка в світі пара

Таких дітей несхожих не вродила б.
Потому говорив ти з нею?

Дворянин

Hi.

Кент

Король тоді вернувся вже?

Дворянин

Так, сер.

Кент

Нещасний Лір живе у цьому місті.
Подеколи, під ясності хвилини,
Він згадує, чого ми прибули,
Але не хоче бачиться з дочкою.

Дворянин

Чому ж то так?

Кент

Гіркий, болючий сором
Гнітить його. Своїм немилосердям
Благословення у дочки віднявши,
Її закинув у чужий він край,
Права її віддав недобрим дочкам,
Які серця собачі в грудях мають.
От що пече його, от що йому
З Корделією бачитись боронить.

Дворянин

Нещасний!

Кент

Що з Корнвалем та Альбані
І з військом їх?

Дворянин

Вони в поході, сер.

Кент

Ходім до царственного Ліра. Ти
Зостанешся при ньому. Є причина

Мені тайтись до часу,— а потім
Не пошкодуєш ти, що запізнався
Зо мною, невідомим. Ну, ходімо ж!

Виходять.

СЦЕНА 4

Французький табір під Дувром. Намет. Барабани і прапори.
Входять Корделія, лікар і воїни.

Корделія

То він, то він. Його зустріли люди,
Безумного, як у негоду море;
Співа пісні він, голову собі
Повивши кропивою, куколем,
Болиголовом, бур'яном усяким,
Що в нас росте на полі. Розішліть
Негайно цілу сотню! Хай шукають
По всіх ланах його, по всіх долинах —
І перед очі наші приведуть.

Один з офіцерів виходить.

Скажи: під силу мудрості людській
Йому зцілити розум скалічілий?
Хто зробить це — я все тому віддам!

Лікар

Є ліки, королево. Найдорожчий
З-між них — то спокій. Він його не має.
Мені відомі засоби, якими
Його тривогу можем ми приспать.

Корделія

Небесні тайни, сили всі земні,
Із сліз моїх гарячих розцвітіть
І порятуйте батька дорогоого!
Шукать його! Шукати! Хай безумство
Не вкоротить нещасному віка!

Входить гонець.

Гонець

Я з новиною, королево: йдуть
Сюди війська британські.

Корделія

Ми це знаєм.

Готові ми належно їх зустріть.
О батьку мій! Це все, що все для тебе!
Король Французький, рушений жалем
До сліз моїх, мою вчиняє волю.
Не честолюбство нас веде на бій —
Свята любов і честь моого отця.
О, швидше б знов його мені побачить!

Виходять.

СЦЕНА 5

Кімната в замку Глостера.
Входять Регана й Освальд.

Регана

Чи виступили братові війська?

Освальд

Так, пані.

Регана

Що там пише Гонерілья
Едмундові?

Освальд

Не знаю.

Регана

Він поїхав

У справах дуже пильних. Нерозумно
Було пускати Глостера сліпого
Живим: тепер його нещасний вигляд
Усіх людей озброює на нас.
Едмунд поїхав, щоб з жалю до нього
Життя йому стражданне увірвати,
А разом і про силу ворогів
Розвідати.

Освальд

Повинен я його
Догнати і листа йому віддати?

Регана

Ми завтра вирушаємо. Зостанься,
Путь небезпечна.

Освальд

Ні, не можу, пані.
Я маю від велительки наказ.

Регана

Про що вона могла йому писати?
Ти, певно, знаєш... Розкажи... То, може...
Не знаю що... Тебе нагороджу я...
Дай прочитати листа.

Освальд

Ні, ні, міледі.

Регана

Я знаю, що вона не любить мужа,
Я в цьому певна. Я постерегла,
Як чудно й красномовно поглядала
Вона тісії ночі на Едмунда.
Вона тобі звіряє все.

Освальд

Мені?

Регана

Я знаю, що кажу. Тепер подумай:
Мій муж помер, з Едмундом я розмову
Тут ширу мала,— більше він до пари
Мені, як їй. Наздожени його
І в руки дай опю йому записку;
А герцогині, як розкажеш їй
Про все, що чув, порадь навік забути
Ті дурощі, в які вона вдалась.
Коли ж ти зрадника сліпого стрінеш,
То пам'ятай, що нагороду щедру
Дістане той, хто укладе його
На вічний сон.

Освальд

Зустрівши, доведу я,
Кому служу по-широму.

Регана

Прощай!

Виходять.

СЦЕНА 6

Поле недалеко Дувра.

Входить Глостер і Едгар, одягнений по-селянському.

Глостер

Коли ж дійдемо ми на верховину?

Едгар

Вже скоро. Чуєте, як тяжко йти?

Глостер

Дорога нібито звичайна.

Едгар

По кручі ми беремось. Чути вам,
Як море гомонить?

Глостер

Ні, я не чую.

Едгар

Не тільки зір, а й інші почуття
У вас притуплені.

Глостер

А може, є справді!
Мені здається — голос твій змінився
І кращою ти мовою говориш,
Ніж досі.

Едгар

Помиляєтесь. Я тільки
В одежі іншій.

Глостер

Начебто ти став
Бистріший на язик.

Едгар

Ходімо, сер.

Одея та верховина. Обережно!
Яка безодня! Мліє голова,
Заглянувши. Ворони та галки,
Що в'ються там під нами, видаються
Мов хрущики! Над урвищем страшим,
До нас наполовину не дійшовши,
Людина причепилася і збирає
Укріп морський. Жахливий заробіток!
Той бідолаха видається меншим
За власну голову. А он рибалки,—
Як мишенята, бродять узбережжям.
Велика барка — ніби вбогий човник,
А човник — ніби поплавець дрібний.
Не чути навіть, як реве вода,
Об камінь розбиваючись. Ні, годі!
Боюсь, що розум замутиться мій
І я впаду у прівру.

Глостер

Де стоїш ти —

Постав мене.

Едгар

Обачно. Дайте руку.

Ще крок — і ви на самому краю.
Ох, тільки здумати!

Глостер

Пусти мене.

Ось маєш, друже, гаманця тугого:
Там самоцвіт, бідасі цілий скарб.
Нехай усі боги та чарівниці
Тобі поплють багатство! Відійди,
Зо мною попрощаєся, дай почути,
Як віддаляється твоя хода.

Едгар

Прощайте, сер.

Глостер

Прощай, мій добрий друже.

Е д г а р
(набік)

Цією грою хочу я зцілити
Його від розпачу.

Г л о с т е р

Боги високі!

Зрікаюсь цього світу і тяжке
Свое скидаю горе перед вами.
Коли б я міг його терпти довше,
Коли б я міг чинити опір вам
І вашій волі, що мене карає,—
Життя моєго світоч догорів би
Спокійно сам. Якщо Едгар живий,
Благословіть його! Прощай, мій друже.

(Стрибає й падає на місці.)

Е д г а р

Прощайте, сер!..

(Набік.)

Проте не розумію,
Навіщо красти в себе скарб життя,
Коли само життя веде до смерті!
Якби насправді там він був, де думав,
Кінець би всьому... Мертвий чи живий?

(Змінивши голос.)

Гей, пане! Чуєте! Подайте ж голос!
Озвіться! Мертвий він... Ні, оживає...
Що вам таке?

Г л о с т е р

Геть! Дай мені умерти!

Е д г а р

Коли б із павутиння ви були,
З повітря й пуху — і тоді б розбились
Дощенту, полетівши в цю безодню.
А ви живі, ви дишете, ви цілі,
Здорові. Десять щогол ізв'язавши,
Ми верховини б тої не сягли,
Звідкіль ви впали. Чи ж не диво, сер?

Г л о с т е р

Я впав чи ні?

Е д г а р

З отого он шпилля
Високого. Збагніть: коли крилатий
Туди залине жайворон, ми його
Не бачимо й не чуємо... Та гляньте ж
Угору!

Г л о с т е р

Леле! Я сліпий! Невже
Для страдників до смерті путь закрито?
Була б утіха нам, якби могли
Тиранову ми опушкати волю,
Життя втерявши.

Е д г а р

Дайте руку, сер.
Устаньте. Так. Ну, що? Є сила встоять?

Г л о с т е р

Є, друже, є.

Е д г а р

Це диво над дивами!
А хто це був, що з ним ви розлучились
Там, на шпилі?

Г л о с т е р

Жебрак, бідаха голий.

Е д г а р

Я тут стояв, і бачились мені
Два місяці замість очей у нього,
Носів у нього тисяча була,
Неначе хвилі, роги коливались,—
То сам нечистий. Будь же вдячний небу,
Сильнішому за всіх людей могутніх,
Що зберегло тебе від смерті, батьку!

Г л о с т е р

Тепер затямлю: доти буду я
Терпіти лихо, доки аж само воно

Не крикне: годі! Лиш тоді умру.
Той, що ти кажеш, видаєся мені
Людиною. Щохвилі говорив він:
«Злий дух! Злий дух!» Це він мене привів
До тої прірви.

Едгар

Заспокойся, друже,
Смирись душою... Хто то йде сюди?

Входить Лір, химерно прикрашений польовими квітами. Розумне
так ніколи б не прибравось.

Лір

Hi! Вони мені нічого не можуть зробити за те, що я
карбую гроші. Я — король.

Едгар

Це видовище розриває мені серце!

Лір

У цій справі природа вища за вмілість людську. Ось
тобі гроші за вербунок. Цей чоловік держить лука, як те
опудало. Натягніть мені стрілу на цілий ярд! Дивіться,
дивіться! Миша! Тихо! Тихо! Осього шматка підсмаженого
сиру вистачить... О! Моя бойова рукавиця! Приміряю
її на велетня. Принесіть алебарди. Ач як славно полетіла
тиця! На шмаття! На шмаття! Ф'ю! Скажи пароль!

Едгар

Пахучий майоран.

Лір

Проходь.

Глостер

Що це? Який знайомий голос!

Лір

A! Гонерілья з сивою бородою! Вони гладили мене, як
пса, і казали, що у мене сиве волосся в бороді, коли воно
було ще чорне. «Так» казали вони, коли я говорив «так»,
і «ні», коли я говорив «ні». «Так» і «ні» — це недобрі бу-
ли божества. Коли дощ промочив мене і вітер змусив
дрижати, коли грім гримів не вщухаючи, хоч як я про те

благав,— тоді я зрозумів їх, тоді я їх збагнув. Геть, вони не хазяї свого слова, вони казали мені, що я — все! Неправда, лихоманка сильніша за мене!

Г л о с т е р

Знайомий голос, так! Це не король?

Л і р

Король! Король! Від голови до ніг!
Погляну — і дрижать мої раби!
Та не лякайся: я тебе прощаю.
У чим твій гріх? Перелюб? То нічого.
І птах дрібний, і мошка золота
У мене на очах перелюб чинять.
Благословення блудові, коли
Син Глостерів, народжений неправо,
Добріший був до батька, ніж мої
На ложі чесному зачаті дочки.
Нехай цвіте розпуста, любострастя,
Бо маю я потребу в вояках!
Поглянь же на оту манірну пані,
Що на виду зима холодна в неї,
Що головою строго так хита,
Почувши тільки слово «насолода»!
Знай: ані тхір, ні ярий жеребець
До хтивості палкішої не здатні!
Так. Це з жіночим тулубом кентаври!

До пояса — це божі сотворіння, а що нижче — те від диявола. Там — пекло, морок, сірчана безодня, вогонь, пара, сморід, зараза. Пху, пху, пху! Дай мені унцію мускусу, любий аптекарю, щоб я прочистив собі уяву. Ось тобі гроші.

Г л о с т е р

Дозвольте руку вам поцілувати.

Л і р

Я витру: тліном ця рука відгонить.

Г л о с т е р

Зруйноване природи сотворіння!
О, світ увесь — нікчемний дим і прах!
Мене ти знаєш?

Лір

Так, я знатав тебе.

Я добре пам'ятаю твої очі.

Чому ти скоса поглядаєш на мене? Шкода праці, сліпий купідоне, я не полюблю. Прочитай цей от виклик і придивись добре до писання.

Глостер

Коли б сіяло в кожній букві сонце,
І то не міг би їх я прочитати!

Едгар (набік)

Я не пойняв би цьому віри, коли б хто про це оповідав. А воно справді так, і це крає мені серце.

Лір

Читай.

Глостер

Чим? Оцими западинами?

Лір

Ого! Он ти що таке! Ні очей у лобі, ні грошей у гаманці! Очам твоїм тяжко, зате гаманцеві — легко. А пропте же ти бачиш, що діється на світі.

Глостер

Не бачу, а чую.

Лір

Ти збожеволів! Людина і без очей може бачити, що діється на світі. Подивись ушими; бачиш, як отам суддя прискіпався до нещасного злодіячки! Слухай-но, я щось шепну тобі. Переміни місця: скажи тепер, хто суддя, хто злодій? Доводилось тобі бачити, як хазяйський пес бреше на жебрака?

Глостер

Так, сер.

Лір

І ця істота втікає від собачати. От тобі подоба влади: слухайся собаки, вона — вища сила.

Злий паламарю, ти — залитий кров'ю!
Спинись! Нашо розпусницю ти б'еш?
Бий сам себе: ти сам ладен би був
Чинити з нею те, за що бичуєш.
Лихвар повісив шахрая! Лахміття
Нам одкриває злочини, а пишна,
Підбита хутром дорогим одежда
Приховує. Позолоти порок —
І суд зламає спис об позолоту.
Немає винних на землі, нема —
Я вам кажу! Став на захист їм,
Бо маю силу засклепить уста
Усім суддям. Скляні купивши очі,
Вдавай, як ті політики безчесні,
Що бачиш ти, чого не можеш бачити.
Стягни-но чоботи мені! Ну, ну! Сильніше!

Едгар

Ох, правда з маячнею тут сплелась!
В безумстві — розум світлий!

Лір

Хочеш плакать

Над долею моєю, то візьми
У мене очі. Знаю я: ти — Глостер.
Терпливий будь. Ми плачемо тепер,
Та знай: людина, тільки народившись,
Кричить і плаче. Слухай, прокажу
Тобі я проповідь.

Глостер

О, горе, горе!

Лір

Ми плачемо, вродившися, бо мусим
Дурну комедію на світі грати.
Цей капелюш... Ага! Чудова думка —
Всім коням ноги повстю обмотать...
Я це зроблю, скрадуся до зятів —
І раптом: бий! бий! бий! бий! бий!

Входить дворянин із слугами.

Дворянин

Беріть його!.. Сер, ваша доня...

Лір

Що?

Нема рятунку! У полоні я!
В руках у долі іграшка нікчемна.
Глядіть, поводьтеся ж зо мною добре.
Я викуп дам. Та лікаря пришліть.
Я ранений: аж видно навіть мозок.

Дворянин

Вам буде все.

Лір

Усе — мені одному?

Ах, від плачу солоний весь я став!
Слізьми моїми можна б поливати
Осінній порох...

Дворянин

Володарю добрий...

Лір

Умру відважно я, немов жених
Без жалю й сліз. Не треба сумувати.
Панове, я — король. Вам це відомо.

Дворянин

Ви — владар наш, і всі ми — ваші слуги.

Лір

Що ж, оце життя. Ану-бо доганяйте. Ну, ну, ну!

Лір вибігає. Слуги за ним.

Дворянин

І злидаря в такому стані жаль;
Коли ж король так мучиться — немас
Тут слів людських. У нього є дочка,
Що зміє пляму чорную з природи,
Яку зробили інші дві дочки.

Едгар

Низький уклін вам, рицарю шляхетний!

Дворянин

Кажіть мерщій, чого вам треба, сер.

Едгар

Чи справді буде битва незабаром?

Дворянин

Це знає всяк, хто тільки має вуха.

Едгар

Скажіть, будь ласка, близько вороги?

Дворянин

Так, близько і на нас ідуть поспішно.

Едгар

Спасибі, сер. Це все?

Дворянин

Хоч королева

Іще тут справу має, та війська
Вже рушили.

Едгар

Спасибі, сер, спасибі!

Дворянин виходить.

Глостер

О, відберіть, боги, дихання в мене.
Щоб знову я спокусі не піддався
Свій вік собі самому вкоротить!

Едгар

Ви, батьку, добре молитесь.

Глостер

А що

Ти за людина?

Едгар

Бідний чоловік,

Покірний долі. Чоловік, що вміє,
Стражданням навчений і лихом битий,
Бути милосердним. Дайте руку, пане,
Я заведу вас до житла.

Глостер

Спасибі.

Нехай боги тебе благословлять!

Входить Освальд.

Освальд

Попалась пташка! От і нагорода!
Ця голова безоки мов зумисне
Сотворена, щоб збагатити мене!
Ну, зраднику старий, мерщій молись!
Добуто меч, кінець тобі прийшов!

Глостер

Сильніше вдар, будь другом!

Едгар заступається за Глостера.

Освальд

Ти, мугир,
Ти смієш зрадника обороняти?
Геть, бо хвороба, що його зайлала,
На тебе перекинеться. Геть руку!

Едгар

(*підробляючись під селянську мову*)

Ні, паночку, не відступлюсь, еге!

Освальд

Пріч, бо здохнеш, як пес!

Едгар

Ласкавий паночку, ідіть собі, куди йдете, і дайте пройти людям простим. А коли б мені оце і вмерти, то не так-то вже й скоро. Не лізь-бо до старого, не сікайся, кажу тобі, а то я спробую, що міцніше: твій череп чи мій кулак. Я, брат, по-простому.

Освальд

Геть забираїться, стерво!

Б'ються.

Едгар

Ось я тобі перелічу зуби, мосьпане. Ану, підходь! Овва, який страшний!

Б'ються. Освальд падає.

О с в а л ь д

Ти вбив мене, підніжку! Забери
Мій гаманець — і тіло поховай,
Як хочеш жити на землі щасливо.
Листи, що маю, Глостеру Едмунду
Віддай: він десь у тaborі британськім.
Ох, смерть яка невчасна!

(Умирає.)

Е д г а р

Ти мені
Відомий добре, підлій посіпако
Лукавої своєї господині!

Г л о с т е р

Що? Вмер?

Е д г а р

Сідайте, батьку, відпочиньте.
Загляну я тим часом до кишень:
Листи, що він казав, мені ще можуть
Стати у пригоді. Він умер. Шкода,
Що від руки моєї. Ну, ламайся,
М'яка печатко! Тут нема ганьби:
Щоб ворогів думки недобрі знати,
Ми часто розриваєм їм серця,—
То що вже нам ці клаптики паперу.

(Читає.)

«Згадай, як ми присягались одне одному. Ти маєш багато нагод убити його, і ти це зробиш, аби тільки хотів. Коли він вернеться переможцем — усьому край: я буду бранкою, а його постіль — моєю в'язницею. Визволь мене з ненависного тепла цієї постелі; його місце буде тобі нагородою за твій подвиг.

Твоя дружина,— хотіла б я написати,— з відданістю й любов'ю, Гонерілья».

Будь проклята, мінливосте жіноча!
Убити мужа чесного — і взять
Мойого брата на подружнє ложе!
В оцей пісок зарию я тебе,
Розпусників послапцю нечестивий,
А герцогові цього дам листа

Під слушний час, щоб відав він про змову,
І розповім за смерть твою.

Г л о с т е р

Король

Спав з розуму. Яка ж міцна у мене,
Непрасного, на плечах голова,
Що стільки може витримати муки!
Ох, краще божевілля, щоб не знати,
Не бачити жахливої безодні,
Щоб стратить пам'ять, живучи в химерах!

Здаля чути барабан.

Е д г а р

Давайте руку. Чути барабан...
Ходімо! Я вас заведу до друзів.

Виходять.

СЦЕНА 7

Намет у французькому таборі.

Лір спить на постелі. Лікар, дворянин та інші біля нього.

Входять Корделія й Кент.

К о р д е л і я

Мій любий Кенте! Як нагороджу
Тебе за добрість? Ані сил моїх,
Ані життя не вистачить на це!

К е н т

У вашому визнанні — нагорода
За все найвища, королево. Я
Вам до ушій доводив тільки правду.

К о р д е л і я

Твоя одежа дух мені смутить,
Лихі часи нагадуючи серцю.
Вдягнися краще.

К е н т

Не беріть у гнів,
Що в вигляді такому я з'явився.
Коли б мене дочасно упізнали,

Було б недобре. Тож прошу і вас
Мене тим часом нібито не знати.

Корделія
Хай буде так, мій добрий лорде.

(До лікаря.)
Як там король?
Ну,

Лікар

Він спить іще, міледі.

Корделія
О праведні боги! Пошліть йому
Бальзам цілющий на душевні рани,
І сивому, що з горя став дитям,
Верніть ви міць і розум проясніть!

Лікар
Чи не збудить його, вельможна пані?
Він довго спав.

Корделія
Чиніть, як каже вам
Наука ваша. Спить в одежі він?

Лікар
Так, ми йому наділи чисту одіж,
Як він запав у стан тяжкий, міледі.
Його ви не лишайте, королево:
При вас його належиться збудить —
І певен я, що він спокійний буде.

Корделія
Гаразд.

Музика.

Лікар
Міледі, становте близче. Хай
Гучніше грають.

Корделія
Милий батьку мій,
Коханий батьку! Хай мої уста

В уста твої здоров'я переллють!
Нехай цілунок мій уб'є отруту,
Яку піднесли інші дві дочки!

К е н т

О добра і ласкова королево!

К о р д е л і я

Коли б ти навіть їм не був отцем,
І то в них жаль повинен був збудити
Цей сніг, що голову твою вкриває.
Цій голові — боротися з громами
Та з бурею! Страдальнику цьому
Вночі блукати голими степами!
Ворожий пес, що покусав мене,
І той би грівся в мене при вогні
Такої ночі. А тобі, мій батьку,
Мій батьку нездужалий, довелось
Шукати захисту в хліві свинячім,
З бродягами валятись на соломі!
О горе, горе! То ще дивина,
Що ти й життя із розумом не втратив! —
Прокинувся! Заговоріть до нього.

Л і к а р

Ні, краще ви заговоріть, міледі.

К о р д е л і я

Як маєте себе, королю наш?
Чи ви здорові, владарю ласкавий?

Л і р

Навіщо ви покликали мене
Із домовини? Ти — душа блаженна,
А я прикований до вогняного
Страшного кола, слізози по щоках
Течуть моїх, як олово гаряче.

К о р д е л і я

Королю, ви мене впізнали?

Л і р

Так,

Ти — дух, я знаю. Ти давно померла.

Корделія

Ще він далеко десь блука думками!

Лір

Де був я? Де тепер? Що? День і сонце?
Ох, скільки мук зазнав я! Я б помер
Від жалощів, побачивши людину
В такій нарузі! Що мені сказати?
Ці руки — чи ж мої вони? Мої,
Від шпильки боляче. Проте не знаю,
Де я і що мені.

Корделія

Королю, гляньте
І руки надо мною простягніть,
Благословляючи. Ні, ні, королю,
Не вам хилить коліна перед мене!

Лір

Пропшу тебе, не смійся з мене. Я —
Довірлива, недужа, беззахисна
Стара людина. Я боюся навіть,
Чи не зламався розум мій. Здається,
Тебе я знаю, знаю і його.

(Показує на Кента.)

А де ж я, де? Що на мені за одяг?
Де ночував я? Ви, проте, не смійтесь.
Ладен я присягтись, що ця от леді —
Моя Корделія, моя дитя.

Корделія

Я, я, королю!

Лір

Дай мені торкнутись
Твоїх очей. Так, слози, теплі слози!
Не плач. Коли у тебе єсть отрута —
Дай, вип'ю я. Дві інші без причини
Мене образили — у тебе є
Причина.

Корделія

Ні, нема!

Лір
Де я, скажи?
У Франції?

Кент
У власнім королівстві.

Лір
Благаю вас не кривдити мене.

Лікар
Утіштеся, міледі. Шал страшний
Минувся, і єдина небезпека —
Це спомини про горе пережите.
Візьміть його до себе, заспокойте.

Корделія
Королю, чи бажаєте пройтися?

Лір
Пропусти тебе не гніватись на мене,
Забути все, пробачити мені.
Старий я, донечко, і нерозумний.

Лір, Корделія й слуги виходять.

Дворянин
Чи правда тому, що герцога Корнвала вбито?

Кент
Суща правда, сер.

Дворянин
Хто ж веде його війська?

Кент
Кажуть, Глостерів незаконний син.

Дворянин
А Едгар, його вигнаний син, нібито в Німеччині з графом Кентом.

Кент
Багато чого люди говорять. А ми дбаймо за своє, війська вже підступають.

Дворянин

Кривава буде битва. Прощайте, сер.

(Виходить.)

Кент

Моїй справі незабаром кінець. Чи сяк чи так — її розв'яже сьогоднішній бій.

(Виходить.)

ДІЯ П'ЯТА

СЦЕНА 1

Табір британських військ під Дувром.

Входять під звуки барабана з пропорами Едмунд, Регана, офіцери, воїни та інші.

Едмунд

(до офіцера)

Довідайся, чи герцог довершив
Обіцяне, чи, може, хто йому
Навів іншу думку. Нетривалий,
Примхливий він.

Один з офіцерів виходить.

Регана

Боюся, що гінця
Сестри моєї щось лихе спіткало.

Едмунд

Боюсь і я, міледі.

Регана

Пане Глостер,
Ви знаєте мою до вас прихильність.
Скажіть же щиро, чи мою сестру
Ви любите?

Едмунд

Так, я її шаную.

Р е г а н а

А вам на ум ніколи не спадало
Моїй сестриці мужа замінити?

Е д м у н д

Міледі, думка ця не гідна вас.

Р е г а н а

Мені здається — більше щось було
Між вами, як шаноба.

Е д м у н д

Присягаюсь,

Нічого.

Р е г а н а

Я ненавиджу її.
Мій любий лорде, не звірайте серця
Моїй сестрі!

Е д м у н д

Ніколи, будьте певні.
От і вона та герцог, муж її.

Входять Альбані, Гонерілья і воїни.

Г о н е р і л ь я

(набік)

Воліла б я програти бій рішучий,
Аніж сестрі Едмундом поступитись.

А л ь ба н і

Привіт, кохана сестро. Чув я, сер,
Що до Корделії прибув король
Із тими, хто не міг неправду стерпіть.
Де чесно виступати я не можу,
Там і хоробрим я не здатен буть.
З французами ладен я воювати
За нашу землю, та піднятъ меча
Не годен проти того, хто боронить
Окривденого.

Е д м у н д

Це шляхетно, сер.

Регана

До чого ця балаканина?

Гонерілья

Краще

Порадьтесь, як з ворогом боротись.
Не час тепер для чвар отих родинних.

Альбані

Воєнну раду скликати я звелів —
Там дійдемо до певної ми думки.

Едмунд

Я зараз буду в вашому наметі,
Вельможний герцог.

Регана

Сестро, ти підеш
Із нами?

Гонерілья

Ні.

Регана

А це, проте б, годилося.
Пропшу, ходімо.

Гонерілья

(набік)

Все я зрозуміла!

Гаразд, піду.

Входить Едгар, переодягнений селянином.

Едгар

Як ваша ласка, пане,
Із харпаком нещасним розмовляти,
Благаю вислухать мене!

Альбані

Ідіть усі,

Я дожену вас. Ну, кажи, що маєш.

Едмунд, Регана, Гонерілья, офіцери, воїни і почет виходять.

Е д г а р

Прошу вас перед боєм прочитати
Цей лист. Як буде ваша перемога —
Звеліть сурмою викликать мене.
Нікчемним я здаюся, та поставлю
Бійця вам перед очі, що ствердить
Писання це. Коли ж судилось вам
Програти бій — усе на цьому світі
Ви стратите, нанівець розпадуться
Всі ваши задуми. Прощайте, сер,
Хай служить вам фортuna.

А л ь б а н і

Постривай,
Листа я прочитаю.

Е д г а р

Ні, не можна,
Мені це заборонено. Коли
Настане час, мене герольд покличе,
І я прийду.

(Виходить.)

А л ь б а н і

Ну що ж, бувай здоров.
Листа я прочитаю.

Входить Е д м у н д.

Е д м у н д

Вороги
Вже надійшли, готовимося до бою.
Відомості я маю зовсім точні
Про сили їх, і треба поспішати.

А л ь б а н і

Гараад, я зволікатися не буду.

(Виходить.)

Е д м у н д

Обом я сестрам клявся, що кохаю,
І кожна з них лютує так на іншу,
Як на змію лютує той, кого
Змія вкусила. А котру ж узяти?

Обох? Одну? Чи, може, ні одної?
Я не зазнаю ні з одною щастя,
Допоки друга житиме. Коли
Візьму вдову, то не втечу від помсти,
Не буде меж шаленству Гонерільї,
А в Гонерільї — чоловік живий.
Ну що ж! У бої нам він ще придадеться,
А там вона хай способу шукав
Його позбавитись. Я знаю, він
Помилувати Корделію та Ліра
Замислив. Ге! Аби-но їх піймати,
То вже навряд чи хто поможет їм!
А, годі міркувати, треба діяти!

(Виходить.)

СЦЕНА 2

Поле між двома таборами.

Чути шум бою. Проходять під звуки барабана з пропорами Лір,
Корделія та їхнє військо. Входять Едгар та Глостер.

Едгар

Спочинь тут, батьку, в затінку гостиннім
Оцього дерева. Молись, щоб правда
Перемогла неправду. Як вернусь я,
То з вістю доброю.

Глостер

Хай небеса

Благословлять тебе.

Едгар виходить. Шум бою, потім — гасло відступу.
Входить Едгар.

Едгар

Тікай, старий!

Дай руку! Геть відсіль! Побито Ліра,
Його ж дочку захоплено в полон.
Дай руку і ходімо.

Глостер

Не піду.

Однаково людині, де загинуть!

Едгар

Що? Знову ти запав у хоробливі
Свої думки? Годиться нам терпіть
І те, що ми на світ цей народились,
І з ним свою розлуку неминучу.

Глостер

Так, правду ти говориш.
(Виходить.)

СЦЕНА 3

Британський табір під Дувром.

Входить як переможець з барабанами і прапорами Едмунд. Лір
і Корделія — бранці. Офіцери, воїни тощо.

Едмунд

Візьміть під варту їх і стережіть
До вироку верховного суда!

Корделія

(До Ліра)

Не першим нам, боровшися за правду,
В лиху біду потрапити довелось.
За тебе, батьку, я душою мучусь:
Коли б не ти — сміялась би я гордо
В лихе обличчя зрадної фортуни.
Скажи, чи нам побачити не слід
Тих сестер — дочок тих...

Лір

Ні, ні, ніколи!

В темницю швидше! Там співати ми будем,
Як ті пташки в неволі! Ти попросиш
Мого благословення — я впаду
Навколошки перед тобою, доню,
Щоб ти мене простила. Будем жити,
Молитися, співати, оповідати
Старі казки, метеликів барвистих
Крізь вікна споглядати, шахраїв
Про всі двірські розпитувати новини,—
Хто в милості, неласки хто зазнав,—
Розгадувати речей таємну суть,
Як мудреці, розвідачі від бога...

Тим часом чвари проминуть людські,
Подібні до припливів і відпливів
При сяйві місяця...

Едмунд

Ведіть їх геть!

Лір

Самі боги, Корделіс моя,
Такі-от жертви святять фіміамом.
Зо мною ти! Хто розлучить нас хоче —
Нехай огонь небесний украде
І викурить, як із нори лисів.
Утри ж бо слъози! Ворогів раніш
Поточать черви, ніж вони примусять
Нас плакати. Ходімо.

Лір і Корделія під вартою виходять.

Едмунд

(до офіцера)

Капітане!

(Дав йому папери.)

Візьми записку цю і йди за ними
В тюрму. Від мене маєш ти посаду;
Ще вищу матимеш, зробивши те,
Що тут написано. Вояці сором
Бути м'якосердим. Не питай, іди,
Скажи лише, чи згоден ти вчинити
Наказане?

Офіцер

Так, згоден я, мілорде.

Едмунд

Іди ж, негайно виконай наказ
І сповісти, коли по всьому буде.
Мерщій, кажу, не гай ані хвилини!

Офіцер

Возити хури і вівсом живитись —
Річ не моя. Та що людина може,
Зроблю як слід.

(Виходить.)

Сурми. Входять Альбані, Гонерілья, Регана, офіцери,
почет.

Альбані

Сер, ви були одважні,
Фортуна вам сприяла. У полон
Забрали ви сьогодні супротивців.
Віддайте ж нам їх, щоб могли вчинити
Ми з ними так, як і мій сан велить,
І власної пильнуючи безпеки.

Едмунд

Мені здається, сер, що я не схибив,
Нікчемного старого короля
Пославши до в'язниці. Вік його,
Високий титул зворушти можуть
Серця підданих, і тоді на нас
Підійметься повстання. Королеву
Теж ув'язнив я, маючи причини.
Ще буде час, віддам я їх на суд,
Ta не тепер. Ми вкриті кров'ю й потом,
За другом друга ридає у тяжні
Хвилини після найславніших битв.
Не місце і не час тут міркувати
Про Ліра та Корделію.

Альбані

Згадайте:

Ви, сер, мені підлеглий, а не брат.

Регана

Дозвольте міркувати нам про це.
Він нашими військами верховодив,
Моєї влади був представником
І сміло може вас назвати братом.

Гонерілья

Не так-бо палко! Годен він на більше,
Ніж ти даруєш ласкою свою.

Регана

Мої від мене маючи права,
Найвищої досяг він верховини.

Гонерілья

Сягне ще вищої, коли назвеш
Його ти мужем.

Регана

Жартома, буває,
Ми кажем правду.

Гонерілья

Ой, гляди, сестрице,
Гляди, чи не більмо на оці в тебе.

Регана

Чогось нездужаю, а то найшла б
Належну відповідь! Мілорде Глостер,
Бери мої війська і полонених,
Мої маетки, статки — все твое.
Перед очима всесвіту зову
Тебе своїм володарем і мужем.

Гонерілья

Ти думаєш його тим ущасливить?

Альбані

Твоєї не питаютися тут згоди.

Едмунд

Твоєї теж, мілорде.

Альбані

Так, ублюдку?

Регана

(до Едмунда)

Звели скоріше бити в барабан
І доведи, що владу я тобі
Свою дала.

Альбані

Стривай! Тебе, Едмунде,
Як зрадника державного беру
Під варту я, а разом — і гадюку
Цю позолочену.

(Показує на Гонерілью.)

Бажання ваше

Не може бути вволене, сестрице,
Бо вийшло б це жоні моїй на шкоду:

Вона заприязнилася з цим паном,
І я як муж вам тес бороню.
Як заміж хочете, то покохайте
Мене,— моя дружина заручилась
Із іншим.

Гонерілья
От комедія!

Альбані

Едмунде,
При зброї ти. Вели в сурму сурмити:
Коли ніхто не з'явиться сюди,
Щоб чесним боєм і судом господнім
Довести чорні злочини твої,—
Ось заклик мій.

(Кидає рукавицю.)
У рот не бравши хліба,
Я виявлю, негіднику тебе!

Регана
Ох, тяжко, тяжко!

Гонерілья
(набік)

Віру в міць отрути
Я стратила б, якби було не так.

Едмунд
Ось відповідь!
(Кидає рукавицю.)
Ганебно бреше той,
Хто зрадником посмів мене назвати!
Хай грас твій сурмач. Я доведу
На поєдинку з іншим чи з тобою,
Що честь моя не має плям.

Альбані
Герольде!

Едмунд
Герольде, гей! Сюди!

Альбані

На власну силу
Лише надійся: вояків усіх,
Кого водив ти в імені моєму,
Я розпустив.

Регана

Я мучусь!.. Трачу сили!..

Альбані

Вона недужа. Заведіть її
В мое шатро.

Регану виводять. Входить герольд.

Альбані

Іди сюди, герольде.
Нехай сурма засурмить. Прочитай
Писання це мені.

Офіцер

Труби, сурмачу!

Сурма.

Герольд

(читає)

«Коли хто із людей значних чи рицарів волить довести
оружною рукою, що Едмунд, гаданий граф Глостер, не
одну вчинив зраду перед вітчизною, нехай той з'явиться
на третю сурму. Супротивник готовий боротись».

Едмунд

Сурми!

Перша сурма.

Герольд

Ще раз!

Друга сурма.

Герольд

Ще раз!

Третя сурма. Здаля чути відповідь сурми.
Входить Едгар, озброєний. Перед ним іде сурма.

Альбани

Спитай його, пощо на звук сурми
З'явився він?

Герольд

Хто ви? Як вас на імення?
Пошо ви прибули на виклик?

Едгар

Знайте, люди:
Ім'я мое загублене — його
Сточила зрада гострими зубами;
Проте стою не нижче родом я
За супротивця.

Герольд

Хто ж ваш супротивець?

Едгар

Хто смів назвати нахабно тут себе
Едмундом, графом Глостером?

Едмунд

Це я.

Що далі?

Едгар

Добувай свого меча,
Коли образив серце я шляхетне,—
Нехай це доведе твоя правиця.
Повинен я,— так честь мені велить,—
Тебе, хоч ти дійшов і слави, й сили,
Назвати зрадником перед богами,
Перед отцем твоїм і перед братом.
Так! Зрадник ти! Продав ти вінценосця
Великого, ти змову лиходійну
Чинив супроти нього. Скажеш — ні?
Я доведу оружною рукою,
Що правда цьому.

Едмунд

Слід би тут було
Ім'я спитати в тебе, та шляхетний
Ти маєш вигляд, і з речей твоїх

Нехибно можна рицаря впізнати.
Було б для мене краще й спокійніше
Відкласти поєдинок, та дарма.
Тобі в лиці я кидаю твої
Обвинувачення. Ти — зрадник лютий!
Нехай отрута клевети твоеї
Тобі поллеться в сердце! Хай цей меч
На цілий вік приспить його лукавство!
Заграйте в сурми!

Сурми. Поєдинок. Едмунд падає.

Альбані

Залишіть його
Живого!

Гонерілья

Глостере! Та де ж омана!
Навіщо проти рицарських законів
Ти з невідомим бився?

Альбані

Занімай,
Бо рота я заткну оцім папером.
Дивіться, сер. Злочинець ви найтяжчий.
Ось певний доказ.

(*До Гонерільї.*)

Нащо виrivати
Із рук листа? Він, бачу, вам відомий.
(*Дав Едмундові листа.*)

Гонерілья

Кому мене судити? Тут моя
І влада, й сила.

Альбані

Знаєш ти цей лист,
Гадюко?

Гонерілья

Марні всі твої питання.

(*Виходить.*)

Альбані

Ідіть за нею: в розпачі вона
Наважитись на щось жахливе здатна.
Один з офіцерів виходить.

Едмунд

Так, я вчинив усе, що кажеш ти,
Вчинив ще більше. Час усе розкриє.
Усе минулося, життю кінець.
Та хто ж бо ти, що переміг мене?
Як з роду ти шляхетного походиш —
Тебе прощаю я.

Едгар

За ласку — ласка!
Едмунде, рівний я тобі по крові,
А може, й вищий, і від цього тільки
Твоя вина подвоїлась. Мене
Зовуть Едгар, отця твого я син.
За грішні втіхи праві небеса
Турботами тяжкими нас карають.
Тебе зачавши в темряві пороку,
Став темним батько наш.

Едмунд

Ти правду кажеш.
Так. Обернулось колесо — і я
Подоланий.

Альбані

Уже з ходи твоєї,
З твоєого стану можна б упізнати,
Що роду ти високого. Іди,
Я обійму тебе. Клянуся, завжди
Любив тебе я і твоєого батька.

Едгар

Я знаю це, вельможний пане.

Альбані

Де ж
Ховався ти? Як ти почув про лихо,
Що сталось батькові?

Е д г а р

Про все я знат,
Ним завжди піклувався я. Мілорде,
Я коротко вам те перекажу —
І хай навіки серце розірветься.
Ох, любе і солодке нам життя!
Ладні терпіти муки ми жахливі,
Щоб тільки смерті наглої втекти.
Тікаючи од вироку страшного,
Зодягся я в лахміття, як безумець,
Личину взяв гідкого жебрака
І так, блукаючи, зустрівся з батьком,
Що мав лише криваві дві обручки,
Де перше два сіяло самоцвіти,—
Поводирем я став йому й просив
За нього хліба, врятував його
Від розпачу. Ніколи — ох, як тяжко! —
Йому я не казав, хто я такий.
Аж тільки нині, перед цим двобоєм
Усе сказав і попросив його
Благословення. Та нещасне серце
Нестерпіло борні між чорним сумом
І радістю' ясною — і розбилось.
Розбилось, усміхаючись.

Е д м у н д

Твої слова

Мене жалем порушили, і, може,
З них вийде ще добро. Та говори,
Ще маєш ти сказати щось.

А л ь б а н і

Коли

Ще тяжчі речі скажеш ти йому —
Не треба. Захлинувся я слізами.

Е д г а р

І так ця повість довга, як сторіччя,
Для того, хто втікає від скорботи,—
Пошо ж було б розтягувати її?
В той час, коли у розпачі я плакав,
З'явився чоловік, що знат мене
Як старця божевільного, бридкого.

Дізnavшись, хто я, він обняв мене
Могутніми руками, і ридання
Його безумні небо потрясли.
Він оповів про себе і про Ліра
Найжалібнішу оповідь на світі.
І бачив я, що струни життєві
Одна по одній рвалися в нещаснім.
Та заклик тут сурми почувсь, і я
Лишив його в печалі смертній.

Альбані

Хто ж він?

Едгар

Вигнанець Кент. Одягнися слугою,
За королем, за ворогом своїм,
Він рушив і служив йому вірніше,
Ніж справжній раб.

Вбігає дворянин з закривавленим ножем.

Дворянин

Рятуйте!

Едгар

Що таке?

Альбані

Мерщій кажи, що сталось?

Едгар

Відкіль у тебе цей кривавий ніж?

Дворянин

Гарячий він, парує ще... З грудей
Його ми вийняли... Вона умерла.

Альбані

Хто вмер, кажи!

Дворянин

Дружина ваша, сер.
Сестру вона, Регану, отруїла
І в тім призналася.

Едмунд

Я слово дав
Обом — і недалеко вже до шлюбу.

Альбані

Несіть сюди їх — чи живих, чи мертвих.
Це суд небесний. Він жахас нас,
Але жалю не виклика.

Дворянин виходить. Входить **Кент.**

Едгар

Ось **Кент.**

Альбані

Так, він. Не час вітати нам його,
Як то годиться.

Кент

Я прийшов сюди
Віддати королеві на добранич.
Де він?

Альбані

Ох, справа ж це найголовніша!
Де Лір і де Корделія, Едмунде?
Вносять тіла Гонерільї і Регани.
Ти бачиш, Кенте?

Кент

Що це, що таке?

Едмунд

Отак Едмунда люблено: сестра
Сестру з любові тої отруїла,
Щоб і собі укоротити віку.

Альбані

Закрийте лиця їм.

Едмунд

Ох, я вмираю...
Супроти вдачі хочу я вчинить
Учинок добрий. Я велів убити

Корделію і короля. Не гайтесь,
Біжіть до замку! Швидше!

Альбані

Летіть на крилах!
О, біжіть!

Едгар

Та куди ж, мілорде,
До кого? Хто дістав наказа? Дайте
Признаку, що скасовано наказ,

Едмунд

Візьми меча моого і занеси
До капітана.

Альбані

Та мерщій, на бога!

Едгар виходить.

Едмунд

Твоя жона і я йому звеліли
Повісити Корделію, а потім
Пустити чутку, нібито сама
Вона на себе наложила руки.

Альбані

Хай небо береже її! Візьміть
І винесіть його.

Едмунда виносять.

Входить Лір з мертвою Корделією на руках. Едгар, офі-
це ри та інші.

Лір

О, горе, горе!
Камінні люди ви, камінні люди!
Коли б у мене стільки язиків
І стільки пар очей — твердінь небесну
Я розвалив би! Так, вона умерла!
Од мертвого живого відрізню я.
Так, мертвa, як земля. Подать свічадо!
Як затуманить поверхню вона
Своїм диханням — я скажу тоді:
Жива.

К е н т

Чи не кінець усьому світу?

Е д г а р

Чи провіщання тóго?

А л ъ б а н і

Смерть і жах!

Л і р

(держить перо біля уст Корделії)

Перо заворушилося! Жива!

Ох! Це за всі страждання нагорода.

К е н т

(падаючи навколошки)

Королю мій!

Л і р

Іди від мене геть!

Е д г а р

Це чесний Кент, ваш друг!

Л і р

Чума на вас,

Убивці чорні! Врятувати її

Я міг — та не втекла вона від смерті.

Корделіє, Корделіє, стривай!

Що? Що ти кажеш? Голос був у неї

М'який та лагідний, такий прекрасний!

Убив раба я, що тебе повісив.

О ф і ц е р

Це правда.

Л і р

Правда! Я колись мечем

Примусив би усіх їх пострибати...

Тепер старий я, в муках стратив сили...

Хто ви, скажіть, бо я недобачаю.

К е н т

Коли фортуна може похвалитись,

Що двох людей па світі і любила,

Й ненавиділа,— ось одна із них.

Лір

Немовби Кент.

Кент

Так, це слуга ваш, Кент! —
Де Кайюс, ваш слуга?

Лір

Умер і згинув.
Він чесний був і збросю як треба
Орудував.

Кент

Це ж я, королю добрий.

Лір

Побачимо.

Кент

Я вас не покидав
Ані на крок в сумній мандрівці вашій.

Лір

Що ж, радий я.

Кент

Хто може там радіти,
Де темрява, жалоба, чорна смерть!
І старші дочки ваші вмерли.

Лір

Так.

Можливо.

Альбані

Він не знає, що говорить.
Даремно ми звертаємося до нього.

Едгар

Це марна річ.

Входить офіцер.

Офіцер

Едмунд умер, мілорде!

Альбані

Що нам до того? Лорди й друзі чесні!
Освідчу вам свій намір. Полегшать
Ми будемо нещасному життя,
Як тільки зможемо. Я віддаю
Йому до рук священний скіпетр.

(До Едгара й Кента.)

Вам повертаєм ваші ми права
І додамо належні нагороди
За послуги. Хвала і шана чесним,
А вороги хай чашу зла доп'ють! —
Дивіться, о!

Лір

Найменшеньку мою
Повішено. Нема, нема життя!
Чому собака, кінь і щур живуть,
А ти не дишеш? Ти довіку вже
Не прийдеш, не воскреснеш, мила доню!
Прошу вас, розстебніть отут мені...
Спасибі, сер. Погляньте лиш на неї...
Погляньте на уста... Ох, подивіться...

(Умирає.)

Едгар

Зомлів... Королю!

Кент

Серце, розірвися!

Едгар

Відкрийте очі,
Мілорде...

Кент

Не тривож його душі,
Дай упокоїтись. То тільки ворог
Хотів би повернути його до муک життя!

Едгар

Умер.

К е н т

І чудо, що терпів так довго
Ці муки він.

А л ъ б а н і

Виносьте всіх мерців.
Скорбота й плач — єдине нам зосталось.

(*До Кента й Едгара.*)

Вам, друзі, владу передам востаннє
І всі про королівство піклування.

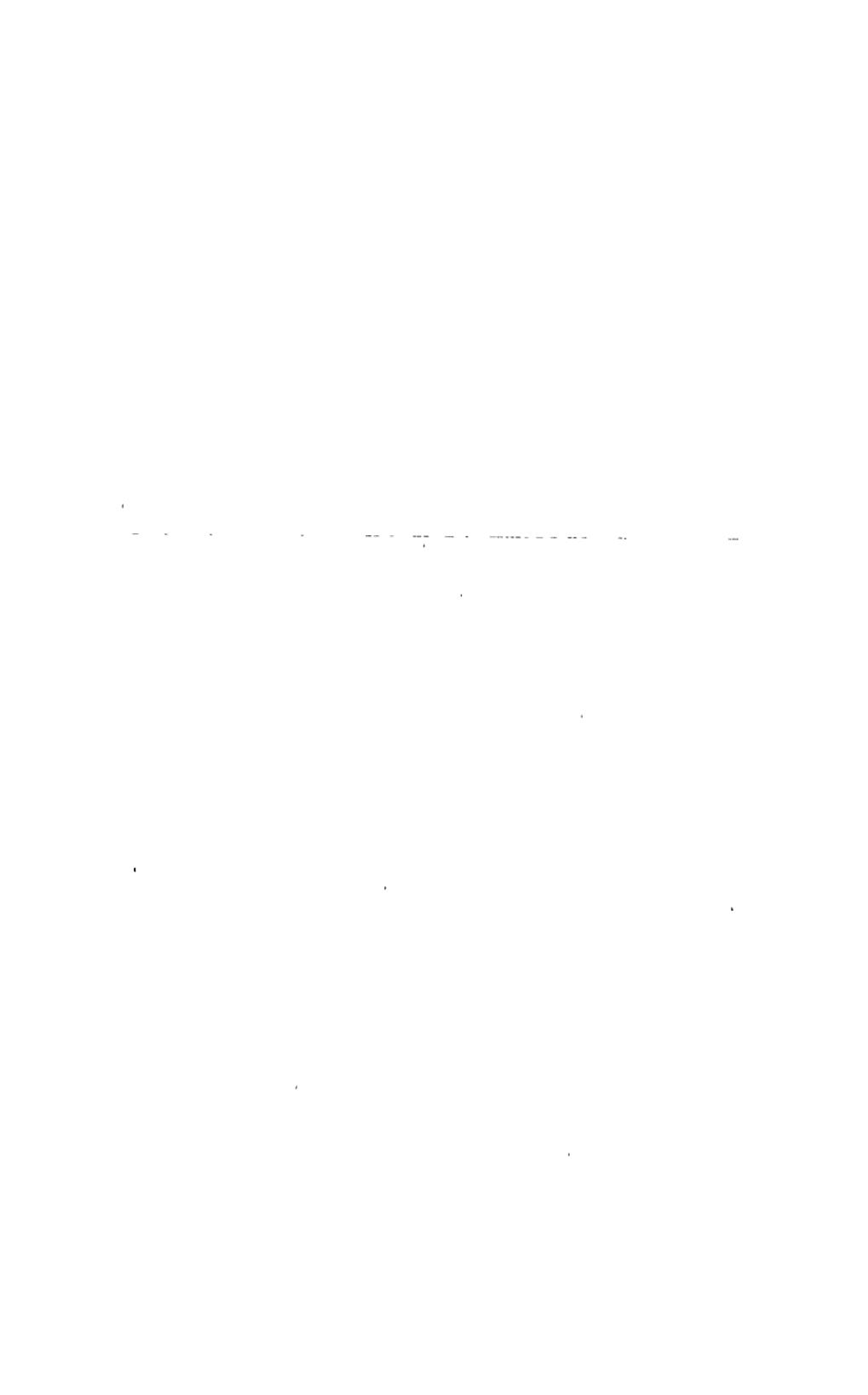
К е н т

Далека путь лежить передо мною.
Велитель мій мене до себе кличе,
І я піду.

Е д г а р

Смирімось ж душою
І волю даймо щирим почуттям.
Нам, молодим, такого не зазнати
І довго — так, як він,— нам не прожить.
Виходять під похоронний марш.

**ПЕРЕКЛАДИ
З ЛІТЕРАТУР
НАРОДІВ
СВІТУ**

Уїльям Шекспір

121-Й СОНЕТ

Вже краще гріх, ніж грішника ім'я,
Коритись ліпше сердю, ніж погрозам.
Зникає радість там, де судія
Не наша совість, а сторонній розум.

Як можуть погляди очей чужих
Спинити кров, що в грудях не холоне?
Хай грішний я,— не більший маю гріх,
Ніж ви, мої наклепники й шпіони.

Вимірюєте ви гріхи мої,
Щораз мене рівняючи з собою,—
Та що, як путь кривий у судії,
А я іду дорогою прямою?

Син брехуна, то й назву заслужив,
Хто в інших завжди бачить брехунів.

Роберт Льюїс Стівенсон

НЕЗВАЖЛИВОМУ ЧИТАЧЕВІ

Як повісті про моряків,
Про острови, пригоди, шквали,
Про тайни схованих скарбів
І мандрівців, що їх шукали,
Про лиходіїв, що зливали
Людською кров'ю чардаки,—
Як до смаку тобі припали,
Юначе, давні ті книжки,

Як Купер, Белентайн старий
Для тебе автори бажані,—
До рук ти сміливо бери
Просте мое оповідання.
Коли ж вітрила в океані
Тебе не надять,— то покинь:
Хай зникне в тьмі пірат останній,
А з ним і я, як марна тінь.

Ганс-Крістіан Андерсен

СОЛДАТ

Глухий барабан. Ми йдемо по полях.
Мета ще далека, ще довгий шлях.
Спочти б... Забути про радощі й смерть.
Ще мент — і серце сповниться вщерть.

Його я в житті лишень любив,
Тепер на страту його привів.
Прийшли ми — і сурми заграли враз.
Чому мені цей жорстокий наказ?

І очі він звів на красний світ,
І сонцю останній шле привіт.
Пов'язка закрила ясний зір...
Хай буде там йому вічний мир!

І дев'ять набоїв у дев'ять рушниць,
І блиснуло дев'ять блискавиць.
Усі не попали: всіх біль розривав...
Я, тільки я... у саме серце я попав!

Луїс Перес Інфанте і Мігель Прієсто

ОБОРОНА МАДРІДА

(Фарс для лялькового театру)

За завісою чути спів «За оборону Мадріда». В одному кутку, в глибині, фортеця Мадрід. У другому — Франко дивиться напружено на площу. Що більше зростає його напруга, то більше росте шия. Голос — як у сороки.

Франко

Мадріде бідний! Ти не знаєш,
Кого ти нині зустрічаєш!
Я Франко, славний я вояк,
Мене хвалить повинен всякий.
Я дивні подвиги вчиняю
І славу заслужив без краю.
Коли б мене ти добре знав,
Мені б до рук себе віддав
І не прийняв би, певне, бою
Зо мною — чуєш ти? — zo мною!!

Грас сурма, з'являється Мола із своїми людьми: священиком, фалангістом, ракетою і мавром.

Франко

(далі)

От військо... Мола на чолі,
Гроза іспанської землі,
Моя надія і підмога...
О, наша буде перемога!

Мола

Вперед, хоробрі командири!
Одвали більше, більше віри!
На ваші подвиги гучні
Народи дивляться земні!
Погляньте: пістолета маю!
Я ним у спину постріляю
Усіх, що будуть утікати,
Натуру заячу являть!

Знов сурма. Прибічники Мола кидаються на Мадрід, ударяючись об стіни, і відскакують. Мола штовхає їх знову в атаку.

М о л а

Ану, в атаку на Мадрід!
Сміліше, курячий ви рід!
(Знову невдача.)

Однаке це не легка справа!

Франко

Зате велика буде слава!

Після третьої атаки Мола і його людей виходить із Мадріда боєць народної міліції, стріляє і вбиває прибічників Мола.

М і л і ц і а н е ц ь

Про славу б менше говорив
Осел найстарший між ослів!

Франко

(до Мола)

О друже мій богоподібний,
Таки в війні талант потрібний,
А я ладен заприсяги,
Що цілковитий дурень ти.
Носи-но голову відчині
Самого дуче Муссоліні —
І буде все тоді як слід,
Ми завоюємо Мадрід.
Надіває Мола голову Муссоліні.

М о л а

Італіє, на допомогу!
Дай нам блискучу перемогу,
Свої нам бомби принеси,
Врятуй, Італіє, спаси,
Дай нам гранати і гармати —
Народ іспанський постріляти!

З'являється червоний доброволець, що збиває італійські літаки. Мола корчиться від сказу. Відходить ревучи. У Мадріді міліціанець співає пісеньку.

М і л і ц і а н е ц ь

Я забрався на ялину,
Щоб поглянути в долину —
Де той Франко — генерал,
Ненаситний, як шакал,

Бронепоїзд поспішає,
Кулеметами жахає...
Раз, два, три, чотири, п'ять —
Іде Франко погулять!

Франко знов підходить до Мола і здіймає з нього голову Муссоліні.

Франко

Ми німцям, славним на весь світ,
У владу віддамо Мадрід —
Адольф прекрасний буде тут
Вершити свій закон і суд.

Надіває Мола голову Гітлера. Чути гавкання і виття собак, з'являються три танки. Чути тяжку ходу, брязкіт ланцюгів.

Мола

О танки, друзі і брати!
Ідіть, щоб знищити, змести
Народ іспанський нам на славу!
В Мадріді п'ю я завтра каву.

Голос із Мадріда

Чи з молоком, чи пі, цікаво!

Гавкання собак наближається. Танки підходять до Мадріда. Виходить їм назустріч Антоніо Коль з ручними бомбами.

Антоніо Коль

Матрос я, Антоніо Колъ!
Ну, зграє фашистська, дозволь
З тобою поміряти силу,
Загнати тебе у могилу!
Нехай іде фашистський звір —
Він нас не подолає, вір!
Ми не відступим перед боем
І рідну землю ми відстоїм!

Кидает бомби — вони разрывают танки. Жахливое гавканье и витты собак. Мола реве и стонет, пытаясь отбить голову Франко. В Мадрид спев.

Спів у Мадріді

Хоробрий Антоніо Колъ,—
Іспанський боець переможний,
Він подвиг великий звершив,
Про нього хай відає кожний!
Іспанські сади і поля
Боронить одвага левина,

І слава народних бійців
Довіку не вмре, не загине!

Ганчірник проходить сценою, збирає уламки танків.

Ганчірник

Ганчірки! Ганчірки! Старі речі! Старі речі!

Франко

(*pідходить до Мола*)

Усе не те, усе не так!
Усе виходить чортзна-як!
Ні Гітлер, ані Муссоліні
Не помогли учора й нині!
Ну, що робить з народом цим?
Не поступається нічим!
Ану, стривай, мій друже й сину,
Твою я справжню голову надіну.

Здіймає Гітлерову голову і надіває Мола голову бика.

Голос із Мадріда

Оце то славна голова!
Виходь, рогатий, із хліва,
Тоді скінчиться наше горе:
Уб'ють тебе тореадори!
Червоним можна подражнити,
Бика дурного розізлить —
А там лишилось діло скоре:
Уб'ють його тореадори!

Франко

Ой лихо, лишенько мені!
Які ж оце слова страшні!

На род

Так — справа дійсно нелегка
У цирку стати за бика.

Притуляється до стіпи. У Мадріді гомін — народ хоче дивитись на бій биків. Два міліціанці дражнять бика.

Перший міліціанець

Ану, бугайчику дурний,
Виходь, виходь сюди мерщій,
Хили свої широкі роги
Серед іспанської дороги!

Другий міліціанець
Тупоголовий пане бик,
Ти міркуватъ не дуже звик,
Тож покажи свою одвагу,
Наткнися, дурню, сам на шпагу!

Народ

От скотина прездорова!
Але ж бик це чи корова?

Дівчина

Я б охоче присягла,
Що він схожий на осла!

Один міліціанець устромляє Мола бандерильї, другий — дражнить його плащем.

Міліціанець перший

От бик! Я ніколи такого
Не бачив брудного!

Міліціанець другий

Німецького пива він певно напився,
Що так розілився!

Торкає бика за роги. Мола підстрибує, дряпав землю, реве.

Народ

Ого, як стрибає й реве!
Усе поколов би живе!
Та смерть йому буде в Мадріді,
Хоч лоба він мав би із міді!

Мола підстрибує, але не зважується нападати.

Голос із Мадріда

Хоч брикай, хоч не брикай,
А настане скоро край!

Другий голос

Стриб та гоп, скік та скок,
А впадеш ти на пісок,
Від напасників Мадріда
Не зостанеться і сліду!

Ревучи, Мола стрибає на Мадрід і ламає роги об його стіни. Осли витягають Мола з арени. Глибока типша. Чути перегук срібних дзвоників. Виходить один із акторів — міліціанець.

Актор *

Мадрід — це Іспанії серце,
Що пульсом вібрує гарячим,
Де нині ми бачимо сотні,
Там тисячі завтра побачим.
Не спи, не дрімай, наш Мадріде!
Як варту для сну ти покинеш,—
Зорю, що сьогодні стрічав ти,
Ніколи вже більш не зустрінеш.

Загрозу війни пам'ятати
Ми завжди, всякчасно повинні,
Бо жерла розкрили гармати
І очі палають звірині.
Літають у небі шуліки,

Щоб мирні оселі напасти,
Дітей і жіноцтво побити,
Багатство і славу украсти.
Мадріде! Пильний безупинно,
Де суне фашистська навала,

Щоб люди не сміли казати,
Що кров твоя кригою стала.
Людей, що боронять отчизну,
Не зборе поріддя вороже.
Хай гість непокликаний прийде,

Але він пройти тут не зможе!
Хто хоче зламати ці двері,
В Іспанії серце заглянуть,—
Хай знає: мадрідці хоробрі
Левами на нього повстануть.

Ми будем свій край боронити
Руками, ногами, зубами,
Щоб силу тупу і жорстоку
Загнать до могильної ями.
Іспанії серце, Мадріде!
Стоїш ти як лев на сторожі;
Ніколи, ніколи не зможуть
Пройти тут загони ворожі!

---

* Заключні вірші — вільний переспів «Оборони Мадріда» Рафаеля Альберті.— M. P.

Вельсо Муччі

МАНДРІВКА В ІТАЛІЮ

Мандрівка в Італію —
Свято!
Чудово напровесні ранній
Побачить Сіцілію, Флоренцію, Рим.
Але виникає у нас бажання
На два дні заглянути в Турін.

А втім, і там цього року
Весна погожа стойть.
Зразу ж за Альпами
Бачити око
Безбрежну блакить.

Навіть музей єгипетських мумій
На весняний скидається луг.
Заглянуть туди бі!
Та в турботі й задумі
Ваш італійський друг.

Є справи!
Внутрізаводські комісії
Обирає завод «Фіат».
Шістдесят тисяч трудящих — не жарти!
Все місто — суцільний плакат.

На кожній стіні, на кожній будові
«ЧІ-ДЖІ-ЕЛ», «УІЛ», «ЧІЗЛ»,
Що означають слова загадкові,
Який в них таїться зміст?

«Профспілки незалежні» —
Щось також для вас нове.
Щоб це зрозуміти

В мірі належній,
Треба знати, чим країна живе.

Ваш друг планував зарання
Той дім показати вам,
Де жив Торквато Тассо.
Правда, після бомбардування
Фасад лиш застався там.

Хотів він вам показати
Еразмівський університет,
Шпиталь, що помер у ньому
Маро, старофранцузький поет,
Турінку свою знайому,
Прекрасну, як ніжний сонет.
Він дав би з містечком знайомість,
Де жив Руссо в давній вік,
Та часу немає. Натомість
Ось вам старий робітник.

У шахтах французьких італієць
Працював одинадцять літ,
Він слово дотепнє сказати вміє
І дивиться ясно на світ.

Ваш друг усміхнеться потай:
Та ж вам, буржуа, в людей
Вірити неохота —
В таких, як оцей.

Так знайте:
В сорок третім році
Громити фашистську орду
Пішов він, готовий бороться
Першим у першім ряду.

Слухайте, слухайте тільки,
І вас не здивує, певне,
Що «незалежна профспілка»,
Дитя підприємців кревне,
Трісне, як зламана гілка.

А «Конфедерація праці»,
Наша дитина, наша любов,

Вийде за правду змагаться
На виборах цих ізнов.

Ми всім говоримо вічі:
Атомну геть вакханалію!
Коли б не серця робітничі —
Не їздити вам би в Італію!

Мандрівка в Італію —
Свято!
Чудова напровесні ранній
Побачити Сіцілію, Флоренцію, Рим!
Та добрe,
Що виникло в вас бажання
Робітничий одвідати Турін,

Умберто Саба

ПЕРЕДМІСТЯ

Із циклу «Смертне серце»

На вулицях міста цього
Зазнав я нового почуття.—
Як mrія честолюбна
Було несподіване бажання
Вийти з самого себе,
Жити життям усіх,
Буть, як усі,
Як люди всіх днів.
Такої великої радості
Ніколи в житті я не мав
І мати, певно, не буду.
Двадцять було мені років,
Я був хворий,
Але порив той честолюбний
Зробив моїми
Вулиці міста нові,
Що виросли там,
Де за солодких дитинства часів
Я бачив лише маленькі
Будиночки,
Що пнулись по голім узгір'ї.
Тепер передмістя там виросло
В гарячковій праці людській,
І там уперше відчув я солодке
І честолюбне бажання
Заглибити своє життя
В тепле життя усіх,
Буть, як усі.
Як люди
Всіх днів,
Віру мати
До всіх,
Слова повторяти,

Вершити діла
Усім зрозумілі,
Ціла, що як хліб і вино,
Як діти й жінки
Стали надбанням усіх,—
Але якийсь куточек
Я залишав для бажання,
Що схоже на промінь
Блакитний,
Бажання самого себе
Споглядати,—
Впиватись високим чуттям,
Що я — це не тільки вже «я»,
А людина
Серед людей.
На лоні похмурих подій.
Народившись,
Маленьке було те бажання —
Зітхання лише.
Та знову його я відчув.
Тепер, коли втрачена молодість,
На вулицях міста,
Які відмінились
Більш, ніж я сам відмінився,
На сосни високих домів,
На людей і на працю людську,
На все опустилася завіса,
Що все закриває докінчене.
Церква ще жовта,
Та зелена трава навколо неї
Поблякла.
В морі, що там унизу,
Лиш один корабель величезний
Стойть, похилившись на якорі;
Форми, барви,
Життя, що солодке й земне
Бажання мое породило —
Все йде до кінця.
Залишившись собою самим,
Я в жорстокому болі своєму
Породив інші форми і барви,
І жде мене смерть.
Не повернуться вже ніколи
В це місто

Чи в інше, схоже на нього,
Дні цвітіння.
Інший хтось проживе
Інше життя,
Пройде крізь муки своєї весни,
І він також, повен надії,
Захоче
Заглибити своє життя
В життя усіх,
Бути, як усі.
І тоді йому з'являться
Люди моєї весни.

Tim Lukreçij Kar

ПРО ПРИРОДУ РЕЧЕЙ

(Уривок)

Ясно довів я, що речі не можуть з нічого родитись,
Також не можуть, поставши, вони у ніщо обертатись;
Щоб ти не піддав міркування ці сумнівам жодним
З тих причин, що початки речей неприступні для ока,
Вислухай те, що скажу, і ти визнаєш сам безперечно,
Що тіла є на світі, яких ми не можемо бачити.
Вітер, по-перше, на морі бичув безжалісно хвилі,
Верже судна велики і хмари тяжкі розганяє
Чи полями летить, кружляючи вихорем бистрим,
Валить дерева міцні, потрясає гірські верховини,
Трощить, гойдаючи, ліс. Так летючи над землею,
Вітер шалено реве і рокоче погрозливо й страшно.
Отже вітри — тіла, лише невидимі для ока.
Море і землю хвилюють вони, у небеснім просторі
Гонять хмари густі, підійнявши вихорем наглим.

Фрідріх Гагедорн

СТАРЕНЬКА

1. В мій добрий час, в мій добрий час
Було життя щасливе в нас! (2)
З дітей дорослі виростали,
Дівчата шлюбу дожидали,
Всі знали чемність раз у раз...
От любий час, от любий час!
Були закохані скромніші,
Пани дружилися пізніше,
Скрізь щира згода в нас велась!
От любий час, от любий час!
2. В мій добрий час, в мій добрий час
Ховати тайни вміли в нас! (2)
Коли юнак із ким любився,
Про це ні кому не хвалився.
Ах, нині всім би розказав!
От час настав, от час настав!
Тепер з колиски немовлята
Уже привчаються кохати,
Світ честь і сором занедбав!
От час настав, от час настав!
3. В мій добрий час, в мій добрий час
В сім'ї порядок був у нас! (2)
Жінкам корились чоловіки,
Скрізь лад од того був великий!
Все це без кривди і образ...
От любий час, от любий час!
Як слід велося у господі:
Муж дбав про діти, ми — про моди.
Вам теж наука б ця здалась!
От любий час, от любий час!

4. В мій добрий час, в мій добрий час
Було єднання вірне в нас... (2),
Тепер як муж з товаришами
Посидить довше за чарками,
Де там, щоб жінці розказав!
От час настав, от час настав!
Як будуть далі ці новини,
То рід людський увесь загине:
Бог нас усіх так покарав!
От час настав, от час настав!

Кристіан Фюрхтеготт Геллерт

ПРО СМЕРТЬ

Мало жити нам дано,
день по дню як свічка тане...
Як нам знать, коли в вікно
смерть непрохана загляне?

Пам'ятай же смерті час:
всіх вона пригорне нас,
всіх вона пригорне нас,
всіх вона пригорне нас!

Йоганн-Вольфганг Гете

ВЕЧІРНЯ ПІСНЯ ХУДОЖНИКА

Ах, сило творча, в глибині
Всевладно озовися,
Щоб барви свіжі та рясні
З-під пальців полилися!

Душа здригнулась лиш моя —
І прагну все обняти.
Тебе, природо, знаю я,
Тож мушу упіймати.

Я вдячний, що із року в рік
Росту я влад природі,
Що радості шумить потік
Там, де було безводдя.

Любов синовню привітай,
О всеплодюща мати!
В мільйонах бризків водограй
Без краю буде грати.

Мені вказала ти путі,
Мій розум окрилила,—
І в цьому вбогому житті
Горить безсмертя сила.

ЗНАВЕЦЬ І ЕНТУЗІАСТ

До дівчини якось я друга повів,
Хотів їйому догодити.
Була вона гарна від ніжок до брів,
А свіжа, як перші квіти!

Сиділа вона при ліжку своїм,
Обпершись на ручку-лілею.
Панок з компліментом доволі сухим
Сів гордо напроти неї.

Задерпти носа, він оглядав
Її то спереду, то збоку.
А в мене мій бідний розум пропав
І геть затьмарилось око.

Одвів мій панок мене до вікна,
Віддав мені дяку ласково
І мовив, що надто худа вона
Й надміру вона смаглява.

Вклонився гречно красуні я
І так помоливсь душою:
«О боже! Ти над усім суддя,
Зглянься ж над цим суддею!»

Тоді в галерею я з ним пішов,
Де людськості дух палає.
У серці в мене заграла кров,
Думки зайнялись безкраї.

«О майстре! майстре! — я заволав,—
Хвала за цю мить священну!
Бажаю тобі, щоб ти узяв
Найвродливішу наречену!»

Аж бачу — панок з-під темних брів
Дивиться поглядом строгим
І реєструє божих синів
Весь час за каталогом.

Натхнення палило всього мене,
Душа вагітніла світами...
Йому ж — те вузьке, а те дрібне,
А те не пасує до рами.

Сховавсь я тоді мерщій в куток,
А груди в огні палали...
Його ж оточив щільний гурток,
Знавцем його всі називали.

ХЛОПЧИК ІЗ БАБАКОМ

1. Мені судилося мандруватъ,
avec que la marmotte,
просить на хліб, під тином спать,
avec que la marmotte,
avec que si, avec que la,
avec que la marmotte,
avec que si, avec que la,
avec que la marmotte.
2. Багато я стрічав панів,
avec que la marmotte,
і кожен з їх красунь любив
avec i т. д.
3. Стрічав і гарних я дівчат
avec i т. д.
Очиці їх отнем горяТЬ
avec i т. д.
4. Подайте ж, дайте, не миніть
avec i т. д.,
бо треба ж нам і їсти й пить
avec i т. д.

НІЧНІ ДУМИ

Жаль мені вас, бідолашні зорі,
Хоч ви в небі сяєте велично,
Світите дорогу мореплавцям
Без віддяки божої й людської:
Невідома вам любов на світі!
Без кінця і краю ви по небу
Ходите дорогою свою.
Вже котру ви подорож зробили
Відтоді, як в любої обіймах
Я і вас, і піvnіч забиваю!

ВІЛЬШАНИЙ КОРОЛЬ

Хто пізно так мчить у час нічний?
To їде батько, з ним син малий.

Чогось боїться і мерзне син —
Малого тулють і гріє він.

«Чому тремтиш ти, мій сину, щомить?»
— Король вільшаний он там стойть!
Він у короні, хвостатий він! —
«То, сину, туман із долин!»

— «Любе дитя, до мене мерщій!
Будемо гратись в оселі моїй,
Квіти прекрасні знайду тобі я,
У золото матуся одягне моя».

— Мій тату, мій тату, яке страшне!
Як надить вільшаний король мене! —
«Годі, маля, заспокойся, маля!
То вітер колишє в гаю гілля!»

— «Хлопчику любий, іди ж до нас!
Дочки мої у танку в цей час,
Дочки мої вийдуть тебе стрічатъ,
Вітати, співати, тебе қолихатъ!»

— Мій тату, мій тату, туди подивись!
Он королівни вільшані зійшлись! —
«Не бійся, мій синку! Повір мені:
То верби сивіють у далині!»

— «Мені, хлопче, люба краса твоя!
З неволі чи з волі візьму тебе я!»
— Мій тату, мій тату, він нас догнав!
Ой, як болюче мене він обняв! —

Батькові страшно, батько спішить,
В руках його хлопчик бідний кричить;
Насилу додому доїхав він,
В руках його мертвий лежав його син.

МИНЬЙОНА

Ти знаєш край, де цитриновий цвіт,
Де помаранчі золоті між віт,
Де віс вітром лагідним блакить,
Де тихий мірт і гордий лавр стойть?

Ти знаєш їх?

Туди, туди
Полинуть би, мій любий, назавжди!

Ти знаєш дім? Колони там стоять,
Кімнати й зал у сяйві майорять,
І шепчуть мармури мені в журбі:
«Дитя! Що заподіяно тобі?»
Ти знаєш їх?

Туди, туди
Полинуть би, мій рідний, назавжди!

Ти знаєш гору в синіх небесах?
Там у тумані мул верстас шлях,
Драконів рід в печері там живе,
І водоспад над скелею реве.
Ти знаєш їх?

Туди, туди
Нам путь лягла, о батьку, назавжди!

ПОСВЯТА

Зайнявся ранок, кроками своїми
Від мене сон легкий він відігнав,
І вийшов я, і тропами гірськими,
Веселій, в далечінь попрямував,
І кожен квіт, поміж травою зrimий,
Мені безмежно серце чарував,
І юний день, росою чисто вмітий,
Усе свіжив, щоб і мене свіжити.

Коли я йшов, у лузі над рікою
Устав туман і далечінь повив,
Він крилами замаяв наді мною
І навкруги мінливо затремтів;
Уже не міг я за густою млою
До наокольних приглядатись див
І, замкнений у непрозірну хмару,
Нового дня уже не бачив чару.

Ta раптом сонце бліснуло несміло,
І запалали промені ясні;
Туману пасма то в яри котило,
To понад ліс несло в височині.

Який я радий був зустріть світило,
Що вдвічі крацим видалось мені!
Боролись довго сили дня і ночі,
І врешті сляво засліпило очі.

Та незабаром їх відкрити знову
Мені душа веліла запальна,
Хоча не раз їх мрежити раптово
Примушувала далеч осяйна,—
І враз, на хмарі випливши чудово,
Моїм очам божественна жона
Явилася з незнапої країни.—
Не бачив я світлішої картини!

«Пізnav мене?» — промовила устами,
Де чиста вірність і любов цвіла.
«Ти пізнаєш? Це ж я тобі бальзами
Не раз на рани життєві лила.
Мене ти знаєш, бо союз між нами
Твоя душа жагуча нам дала.
Хіба ж не я схилялась над тобою,
Як плакав ти дитиною малою?»

«О, так!» — гукнув я і схилив коліна
Благоговійно.— «Я тебе впізнав!
Давала спокій ти мені єдина,
Коли я в муках пристрасті палав;
Коли гірка надходила година,
Чоло мені твій повів освіжав,
Земні найкращі радощі дала ти,
І лиш з тобою можу щастя знати!

Не назову тебе, хоч називаєш
І той, і той святе ім'я твое
І щиро за свою тебе вважаєш,
Хоч мук йому твій образ завдає.
Я друзів мав багато — іх немає,
В тобі єдиній — все життя мое.
На самоті лиш можу щастя пити,
Твої скарби ховати і тайти».

Всміхнулась: «Бачиш, мудро як було
Лиш обережно підіймати покрови!
Буяння юне ще не перейшло,

Дитячої ти ще не зрікся мови,
А вже надлюдське зносиш ти чоло,
Людиною ще стати не готовий!
Чим ти від інших так різнишся дуже?
Спізнай себе, мирись із світом, дружел!»

«Прости,— гукнув я,— помилку мою!
Невже дарма розкрились очі в мене?
В крові веселу волю я таю,
Цінью я твій дар благословенний!
Віднині серце людям віддаю,
Не закопаю свій талант священний!
Так, я на те шукав дороги сам,
Щоб показать її моїм братам!»

Так я казав. Дивилася ласково
Мені в лиці істота неземна,
В її очах я мав читати право,
Що гудить і що схвалює вона.
Одужав я і мислив нелукаво,
І знову дух буяв мій, як весна.
Тож, сповнений жадоби однієї,
Наблизивсь я з довірою до неї.

Простерла руку й почала ловити
Туманну пару, що навкруг текла,
І пара їй давалася схопити,
І вже туманом більше не була.
Я озирнувся, подивом повитий,
Блакить ізнову грала і цвіла.
Та найясніш, проте, вона сіяла
У маєві хисткого покривала.

«Тебе я знаю з хибами твоїми,
Добро я бачу, що в тобі ще спить! —
Сказала так,— я слухав, невситимий,—
«Пора тобі мій заповіт одкрити!
Життя того до щастя завжди йтиме,
Хто зможе дар мій у покорі стріть.
Зіткали сонце й подих світанковий
Для правди рук поезії покрови.

Коли тобі і друзям душно стане,
Кинь у повітря лиш покрови ті,

І легіт вас овіє пожаданий,
Запахнуть ніжно квіти золоті,
І знов вам спокій у серця заглянє,
З труни — до хмар простеляться путі,
Солодкими життя вам будуть хвилі,
І день і ніч вам знову станутъ милі».

До мене ж, друзі! У гурті одному
Тягар нести нам легше життєвий.
Коли знайдем ми на шляху своїому
Пахучий цвіт і овоч золотий;—
Вперед ходім, доляючи утому,
Благословляймо кожен день новий!
Нехай колись по нас заплачуть внуки,—
На радість їм єднаймо міцно руки!

ПІСНЯ КЛЕРХЕН (I)

Із «Егмонт»

Гримлять барабани, і сурма гуде!
Мій милий походом на ворога йде,
Він списом сіяє, війська він єднає...
Як кров вся кипить! Як серце горить!
Хотіла б я зброю і панцир носить,
Хотіла б я зброю і панцир носить!
Пішла б з ним я разом у дальні поля,
Дали б вороного для мене коня!
Ворога вдарим, і ворог тіка!
У світі найкраще життя вояка!
У світі найкраще життя вояка!
Життя вояка! Життя вояка.

* * *

З Цезарем я б не хотів мандруватъ до далеких
britанців,
Флор би мене до корчми легше затяг, далебі,
Бо ненавиджу я більше холодні тумани північні,
Аніж докучливих бліх тут, у південнім краю.
Ще палкіше віднині вас я, шиночки, вітаю,—
Римляни влучно палкі вас остеріями звуть.

З дядечком нині мене молода тут зустріла коханка,
Дурить старого вона, тільки б мене обійнять.
Тут, бач, стіл наш стояв, де німці засіли сімейно,
І примудрилась дочка сісти при нені якраз,
Лаву все посувала і спритно робила це з біса,—
Наполовину лице, шию ж я бачив усю.
Більш лепетала, ніж римлянці гоже, вина наливала,
Глянувши бистро в мій бік, чашу минала вона,
І розплівалось вино по столу, мов калюжка червона,
Пальчик вмочивши, дитя креслило знаки якісь.
Ім'я мое зі своїм сплела вона; повен жадоби,
Стежив за пальчиком я; кинула погляд меткий,
Швидко знак написала — римської цифру п'ятірки,
Штрих перед нею один. Скоро побачив я те,—
Креслити кола взялась, щоб цифри і літери сплутатъ,
Та четвірку в очах я зберігав чарівну.
Мовчки сидів за столом я, кусав розпалені губи,
З пустоців любих отих серце стискала жага.
Так ще довго до ночі! Чотири години чекати!
Сонце, не квапишся ти, свій оглядаючи Рим!
Більшої величини ти ніколи уже не побачиш,
Ніж Горацій тобі в хвилю натхнення прорік.
Нині не гайся, благаю, мерцій одверни своє око
Ти від сімох цих горбів, сповнене ласки й добра,
І скороти для поета божественно-красні години,
Хоч ненаситно маляр ловить їх зором своїм.
Швидше глянь, я молю, на високі фасади будинків,
Мармур колон і стовпів швидше промінням осяй,
Кинься поквапливо в море, щоб завтра побачить

раніше

Te, що сторіччями ти бачиш із волі богів:
Вогік ці узбережжя, укриті густим очеретом,
Ці деревá та кущі, що по верхів'ях ростуть.
Мало тут жител було. Та побачить тобі довелося,
Як здобичник-народ ці береги заселяв.
Все по розбої він тяг до цього майбутнього міста;
Інші місця чи й були поглядів варти твоїх!
Бачило — виник тут світ, потім світ той упав,

як руїна,

Виник з руїни новий, може, величніший світ!
Тільки б довше дивитись на нього, що ти осяваеш,
Тільки б Парка мені довгу нитку вила! —
Часе жаданий! Проте я чекаю тебе нетерпляче!..

Щастя! Ти вже продзвенів? Ні. Та вже вибило
три.

Так ви, музи кохані, мені скоротили години,
Поки з любою я стрінусь в солодкій пітьмі.
Будьте ж здорові! Спішу я, вас не боявшись образить,
Ви-бо, хоч горді, любов звикли як слід шанувати.

* * *

Радісно як відчувати від класичного ґрунту
натхнення!
Давній і нинішній світ чую дедалі ясніш.
Слухаю мудрих порад я, древніх творіння гортаяю,—
Звикла до того рука, захват — новий щоразу.
Ночі ж ціліснікі я з Амуром по-іншому бавлюсь;
Вдвоє вченості менш, вдвічі щасливіший я.
Та хіба я не вчусь, грудей студіюючи форму
І на стегна стрункі руку свою кладучи?
Мармур тоді розумію; міркую й рівняю,
Око зірке відчува, бачить чутлива рука.
Як і візьме кохана із дня моого певну годину,
То дарує за те любі години нічлі.
Ми не цілуємося тільки, буває й розмова поважна;
Сон її зможе міцний,— я віддаюся думкам.
Інколи навіть в обіймах її віршувати візьмуся
І на спині її давній гекзаметра лік
Пальцями я відбиваю; спить вона в мlostі солодкій,
Груди проймає мені подих її чарівний.
А тим часом Амур розпалює знову лампаду
І споминає ті дні, як триумвірам служив.

ПЕРЕМІНА

Лежу я в потоці на чистім камінні
І хвилі руками ловлю перемінні,
Що пестять намучені груди мені.
З них кожна обійме мене голубливо
І котиться далі грайливо, зрадливо:
Так міняться любощів радісні дні.

Проте засмутився ти цеї хвилини,
Що так проминає життя бистроплинне,
Що зради на всьому незмінна печать!

Вернися ж, минуле, омріяне, любе!
Цілуюш так солодко другу ти в губи,
Як першу навряд чи ти міг цілувати!

ПАЖ І МЛИНАРКА

П а ж

Куди, куди?
Млинарко, важди!
Як звати тебе?

М л и н а р к а

Лізою звати.

П а ж

Куди ж, куди
З граблями в руках?

М л и н а р к а

На луку мій шлях
Із рідпої хати.

П а ж

І йдеш ти сама?

М л и н а р к а

Біди в тім нема!
Треба сіно громадить.
А в зеленім саду
Спілі груші знайду,
Сmak їх кожного надить.

П а ж

Є ю альтанка в садку?

М л и н а р к а

Є в кожнім кутку
З того боку і з того.

П а ж

Вдвоях з тобою підем,
Там спочинок знайдем

Серед півдня жаркого!
Там, де віття схилилось рясне...

М л и н а р к а
Ці казки мені нашо?

П а ж
Обіймеш ти піжно мене...

М л и н а р к а
Нізащо!
Млинарку біда цілуватъ:
Сліди буде кожному знать.
Одежа ця темна на вас
У любощів час
Може білою стати.
Тож не треба жалю,
Хочу так я і житъ, і сконати,
Я мірошника щиро люблю,—
От млинарку кому цілувати!

ПРИРОДА І МИСТЕЦТВО

Не в розбраті мистецтво і природа,
Як дехто мислить: путь у них одна.
Мене обох їх надить глибина,
І поміж ними — обопільна згода.

За чесний труд — висока нагорода!
Працюй уперто, хай мета ясна
Діла твої освітлює до дна,
І полум'ям пойме тебе свобода.

Так повсякчасно з творчістю бува:
Даремно рветься буйна голова
Довершеності досягти самої.

Як хочеш до великого дійти,
Обмеж себе; лише в законі ти
Здобудеш волю, радість — у спокої.

Гаугвіц П.

ПОКОРА

Згасай, згасай, огню!
Красу твою шукать дарма!
Життя нема, і сил нема горіти...
Що ж? Мусиш геть летіти!
Так, ти мусиш геть летіти!

О, як ти радісно світив,
День той минув, і ти змертвів...
Як буйний вітер стихне,
Остання іскра зникне...
Де? Де? Хто найде?
Згасай, огню! Згасай, згасай, згасай, огню!
Красу твою шукать дарма!
Життя нема і сил нема горіти...
Що ж? Мусиш геть летіти!
Згасай, згасай, згасай, огню!

Людвіг Уланд

КОВАЛЬ

Мій любий коваль
Гуде молотками,
Дзвенить над хатами,
Ковадло співає,
В просторі лунає,
Як чистий кришталь.

При горпі своїм
Мій милив працює,
Кує і гартує,
І радісно бачить,
Як іскорки скачутъ
І в'ються над ним!

Вільгельм Мюллер

ЛІРНИК

Лірник одинокий
Стойть при вікні,
Квокою рукою
Грає він пісні.

Босий, на морозі
З холоду тримтить.
Мисочка порожня
Біля ніг стойть.

Що байдужим людям
Цей нещасний дід?
Лиш гарчать собаки
З-під усіх воріт.

Хай усе минає,
Хай проходить день,—
Тільки він і знає,
Що своїх пісень.

Ти, старий диваку,
І мене візьми,—
І удвох заграєм
Людям пісню ми!

Кристіан Фрідріх Шубарт

ФОРЕЛЬ

Де в'ється річка чиста серед пісків та скель,
плескалася сріблистя обачная форель.
Стояв я над водою, задумано стояв,
і з радістю ясною за нею слідкував.

Та от ловець жорстокий на берег надійшов,
в очах у нього спокій, холодна в нього кров.
Даремно хижі зори напружував рибак:
форель в воді прозорій не підманить ніяк!

Та знають рибок звичку рибалки всі:
ловець змутив прозору річку, всьому настав
кінець!
Схопив свою він удку: тріпоче, тріпоче рибка там!
Я дивлюсь у смутку, немов попався сам!

Маттіас Клавдіус

СМЕРТЬ І ДІВЧИНА

Пожалься, одвернися!
Лице твое страшне...
Ще юная...
Розвійся, покинь, не руш мене!
Ти руку дай,
дівчатко чарівне!
Я друг, не маю я карати...
Будь як дитя!
Не бійсь мене —
схились в мої обійми спати!

Генріх Гейне

ГРЕНАДЕРИ

Удвох із полону, з Росії
Старі гренадери брели.
Поникли вони в безнадії,
Як в землю німецьку дійшли.

Як вісті такі пережити!
Французи здалися ворогам,
Все військо велике розбите,
В полоні володар їх сам.

Заплакали браві солдати,
Ті речі почувши сумні.
Сказав один: «Тяжко як, брате!
Всі рани мої як в огні!»

А другий промовив: «Зустріти
Ладен би я смерть у цю мить,
Та жінка у мене і діти —
Ну, як їм без мене прожить?»

«Що жінка, що діти! Не буде
І з ними спокою вже нам!
Хай жебратъ ідуть поміж люди,—
В полоні володар наш сам!

Коли я помру,— мое тіло
З собою, мій друже, візьми,
Щоб там у французьку могилу
Між рідними ліг я людьми.

Мій орден вояцький годиться
На серце покласти мені:
Хай будуть і шпага, й рушниця
Зо мною в холодній труні.

Лежатиму я, мов на чати
У землю послали мене...
І раптом почую гармати
І коней іржання гучне.

То він проїздить біля гробу
У сяйві, у громі гармат...
Тоді, імператоре, з гробу
Устане твій вірний солдат!»

ДВІЙНИК

Ніч проплива.
На вулиці спокій.
Кохана жила за отим вікном.
Її давно взяв світ широкий,
але той самий залишився дом.
І хтось там стоїть,
і дивиться вгору,
і руки ломить в одчаю німім.
Мені страшно!
Пізнав я цю потвору:
її обличчя здається моїм!
Проклятий блазню! Зловісна потворо!
З очей моїх ти зникни пріч!
Нащо цей спомин в тиху пору
про давній сон, про давню ніч!

ПРОЛОГ

Це він, казковий давній ліс!
Як пахнуть липи розквітлі!
Незнані чари я ловлю
У місячному світлі.

Я йду вперед — у вишні
Лунають дивні звуки:
То соловейко — про любов
І про любовні муки.

Любовні муки, і любов,
І сміх, і слези в співі.

Дзвенить він так сумно і радісно так,
Що сни пригадав я щасливі.

Вперед я йшов — і постеріг
Полявину широку.
Стрімчастий замок між дерев
Одкривсь моєму оку.

Зачинені вікна, навкруги
Лягло мовчання хмуре,
Немовби тихо влетіла смерть
У ці безлюдні мури.

Лежав супроти брами сфинкс,
Мов суміш проміння і ночі.
Він тілом, лапами — як лев,
А груди й вид — жіночі.

Прекрасна жінка! Зір блідий
Полум'янів жагою,
Уста всміхалися німі
Усмішкою чудною.

А соловей дзвенить, дзвенить.
Немає серцю впину!
І я в поцілунку до сфинкса припав,
Хоч знов я, що загину.

Камінні перса ожили,
Обличчя запалало,
Уста мармуріві пристрасть мою
З жадобою впивали.

Всю душу випили б мені,
Шаліючи в нестямі! —
І раптом у тіло вп'явся лев
Безжалісними пазурами.

О, муки солодкі і радісний біль,
Страждання, як щастя, безкрас!
Палкі поцілунки горять на губах,
А тіло — у кігтях конає.

Співав соловей: «О, дивний сфинкс!
Кохання! Чому ти одвіку

Вплітаєш серця смертельний біль
В дари свої без ліку!

О дивний сфинксе! Розв'яжи
Оце питання прокляте!
Багато тисяч літ його
Не міг я розгадати!»

МОЙ МАТЕРІ Б. ГЕЙНЕ
З ДОМУ ФОН ГЕЛЬДЕРН

Я звик високо голову держати,
Бо маю честь і мужність без догани;
Хай сам король мені у вічі гляне,—
Не опущу я їх, кохана мати.

Але тобі наважуся сказати:
Хоч дух у мене гордий, нездоланий,
Та біля тебе непокора тане,
Бо звик тебе, святу, я шанувати.

Моя душа подолана твоєю
Високою, прекрасною душою,
І в небеса я лину разом з нею.

І каюсь я за вчинки, що смутили
Твое високе серце, серце міле,
Що так мене усе життя любило!

* * *

От до мене прилетів
Милив спів чудовий...
О, лети, весняний спів,
Над степи й діброви!

Прилети ж ти, спів, туди,
Де квітки зростають,
І троянду там знайди...
Я її вітаю!

ПОЕТ ФІРДОУСІ

1

Золоті і срібні люди!
Як томан жебрак згадає,
То на думці має срібло,
Срібні має лише томани;

Та стають в устах у шаха
Всі томани золотими,
Він приймає і дарує
Золоті лише томани.

Добрі люди так міркують,
Фірдусі так само думав,
Автор славної поеми,
Що зоветься «Шахнаме».

Героїчну цю поему
Він створив з величчя шаха,
Що платити по томану
Обіцяв за кожен вірш.

От уже сімнадцять весен
І цвіли, і в'яли рози,
Соловей пісні співав їм
І змовкав разів сімнадцять —

А поет сидів тим часом
Біля кросен дум високих,
День і ніч він ткав дбайливо
Килим пишної поеми —

Килим той, куди вплітав він
Чарівницькою рукою
Краю рідного легенди,
Вінценосців Фарсістану,

Людом славлених героїв,
Вчинки рицарські, пригоди,
Рідних демонів та чари
У вінку з казкових квітів —

Все живе, усе квітуче,
Все квітуче і яскраве,
Все освітлене чудовно
Сяйвом дивного Ірану,

Тим божественним промінням,
Що, як храм огню останній,
Муфтіям на зло й корану,
У поета в серці сяє.

Як поему він кінчив,
Де рядків аж двісті тисяч,
То послав рукопис шаху,
Добродійнику своєму.

Це було якраз у бані,
В бані гасненській це сталося,—
Там його застали саме
Шаха чорні посланці.

Кожен ніс мішок із грішми,
І поетові під ноги
Ті мішки вони поклали
Як за творчість нагороду.

Розв'язав поет мішки ті,
Поспішаючи, щоб швидше
Очі золотом потішить,—
Та побачив, оставцій,

Що у них не щире золото,
А бліді томани срібні,
Рівно двічі по сто тисяч —
І він гірко засміявся.

Сміючися гірко, гроші
Розділив поет натрос:
Дві частини він одсыпав
Посланцям од шаха чорним,

Кожен з них дістав від нього
У дарунок рівну пайку,
Третю башникові дав він
За труди його — на чай.

Взяв тоді дорожній посох,
І покинув він столицю,
І за брамою міською
Обтрусив з сандалій порох.

2

«Коли б він, як то бува,
Лиш підвів мене брехнею,—
Помирився б я із нею:
Річ, звичайно, світова!

Але як його простить,
Що, підступний та обачний,
Слово він сказав двозначне,
Щоб поета одурить!

Вроди мав він пишний дар,
Красен з виду і з постави,
На землі достоїн слави,
Природжений володар.

Ніби сонце, він світив
Нам огненними очима,
Гордий діями своїми,—
І мене він одурив».

3

Шах Магомет поїв усмак,
Добре на серці, радісно так.

В саду, при фонтані, що ніжно дзюрчить,
На пурпурі пишнім володар сидить.

Оточений слугами він своїми,
Любимець Ансарі стоїть між ними.

Із ваз мармурових квітки рясні
Здіймаються вгору, як огні.

Мов одаліски — пальми стрункі,
Віяла в них тріпочуття легкі.

Сплять кипариси, і мрії чудесні
Їх у країни підносять небесні.

Аж раптом від звуків сад ожив,
Під супровід лютні лунає спів.

Чари предивні були в словах!
«Хто склав цю пісню?» — мовив шах.

Ансарі, до кого було запитання,
Сказав: «Фірдусі це, владарю, писання».

«Що? Фірдусі? — гукнув Магомет.—
А як живе там великий поет?»

Ансарі відказує: «В злиднях він,
У божестві, царю, живе сам-один;

До міста Туса вернувшись назад,
Він обробляє маленький сад».

Шах Магомет помовчав з хвилину,
Потім промовив: «Ансарі, мій сину,

Мчися мерщій до стаєнь моїх,
Виведи сотню мулів із них,

З ними нав'юч і верблюдів півсотні
Всім, що на втіху людині скорботній:

Хай там буде одежа святкова,
Хатне начиння і кістка слонова,

Сандал та ебен, золоті окраси,
Різного посуду добре запаси,

Келихи, дзбані оздобні й барвисті,
І леопардові шкури плямисті,

І килими, і тканини багряні,
Що виробляють в моєму Ірані,

Зброю бліскучу, попони додай,
Сідла цяп'ковані з краю в край,

Та не забудь і про різні напої,
Глечики, повні їжі тонкої,

Ласощі різni, торти з мигдалю
Та поклади без усякого жалю.

Дванадцять арабських візьми жеребців,
Бистрих, як вітер південних степів.

Дюжину також невільників чорних,
Звиклих до праці, у службі моторних.

З цими скарбами, Аксарі, в дорогу
Маєш ти рушить з величчя моєго.

Хай ці дарунки дістане усі
Великий іранський поет Фірдусі».

Виконав точно Аксарі наказ,
Мулів, верблюдов нав'ючивши врає

Різноманітних дарунків вагою,
Цілій провінції рівних ціною.

Три дні минуло, заграла зоря,—
Столицю покинув любимець царя,

Стяг вожака він червоний розвив
І караван у дорогу повів.

Восьмого дня в безупинному русі
Мандрівники опинилися в Тусі.

В західну браму, під крик городян,
З шумом і гуком ввійшов караван.

Ріг заливавсь, барабани гриміли,
Спів тріумфальний лунав, що є сили.

З уст подорожніх лунала хвала,
Слава гучна: «Ля ілля іль алла!»

Брамою східною в ту ж хвилину
Люди печальні несли домовину:

То Фірдусі проводжали в ту путь,
Звідки нікого вже не вернуть.

Ти — ніби свіжа квітка,
І чиста, і ясна.
Дивлюсь — і тихий смуток
У серці вирина.

І я поклав би руки
На білий сніг чола:
Зостанься вік такою,
Якою розцвіла.

Ці яблука так передчасно спілі,
І передчасна в серці тишина,
І рівнії берези пожовтіли,
І літо промина.

Недавно солов'ї в заквітчаній долині
Сміялись вохко, славили любов...
Нема недавнього. А те, що нині —
Чи прийде знов?

ФРЕСКО-СОНЕТИ ХРИСТИЯНОВІ З[ЕТЕ]

Я фіміаму не каджу колоді
Золоченій, всередині — пустій;
Не простягну руки людині тій,
Що обкрадає все святе, як злодій.

Повінній не уклонюся вроді,
Що безсоромність — мов окраса їй;
Кумир в кареті їде золотій,
Та запрягти мене у неї годі.

Я добре знаю: гордий дуб загине,
Але хисткої не зламати тростини,
Що хилить вітер, буря нагина.

Але скажи, на що здалась вона?
За паличку чепурунові стати
Чи порох із одежі вибивати.

Подайте маску — замаскуюсь нині
Під бідаря, щоб пишна та сволота,
Яку скрашають шовк і позолота,
Мене в своїй не числила родині.

Манер і слів дай простих, як людині,
Що їй зрідні обшарпана голота,
Бо почуття і розум неохота
Салонній віддавать балаканині.

Танцюю на німецькім маскараді
З баронами, ченцями, королями,
Не всім знайомий, друг із блазнюками.

Мечем картонним зарубати б раді
Мене панці ці — ба! Лиш маску скину,
Весь набрід розбіжиться за хвилину.

Я плакав би, та сил уже нема;
У височінь хотів би я злетіти,—
Немає сил; мов до землі прибитий,
Живу між гадів, світ мені — тюрма.

Кохати я хотів би, та дарма!
Я mrію подихом солодким жити,
Істоту милу ніжністю повити,—
Немає сил, на серце впала тьма.

Я чую, як із серця витікає
Гаряча кров, знемога охопила
Мене всього, і дух мій тихо лине

У царство снів та непрозорих тіней.
Болять, дрижать душі моєї крила,
І мла мене таємно огортає.

Не вміли чесно й пристойно бритти
Свого вінценосця вбити.
Карл, їх король, усю ніч не спав,
Коли в Уайтхоллі страти ждав.
Народ під вікном співав без турбот,
І шумно збивали ешафот.

Французи також не знають шани.
В фіакрі простому, без окраси,
Луї повезли вони, грубіяни,
На лобне місце, не давши коляси,
Яка, по давньому етикету,
Годилась би в подорож ту Капету.

Ще гірше Марії-Антуанетті
У бідці було, а не в кареті;
Ні шамбеланів, ані статс-дам,—
Її санкюлот супроводив там.
Вдова Капетова на ту образу
Габсбурзьку губку підтисла зразу.

Французи й бритти, як це відомо,
Не мають серця; лиш німцю одному
Сердечність дано з часів одвічних
Навіть при актах терористичних;
Віддать готовий завжди він
Його величності уклін.

В придворній кареті шестеро коней,
Що мають чорні султани й попони,
Траурні віжки й батіг у жалобі,
Кучер в сліозах, як при батьковім гробі,—
Так будуть німці монарха вітати,
Щоб вірнопіддано голову зняти.

* * *

Непцирими устами цілували,
Вино давали пити виноградне,
Уливши в нього плин отрути зрадний,—
Це кревні й родичі мені вчиняли.

Лежу в постелі — схудлий, нездужалий,
Я висох весь, у муках безпорадний,
Украв життя мое їх рій нещадний,—
Це кревні й родичі мені вчиняли.

Християнин я — це книжки церковні
Посвідчують,— тому в покорі повній
Все ім прощу, як брату брат прощає.

Та як би радо перед самим сконом
Ударив вас я огняним прокльоном!
Хай бог вас прокляне і покарає!

* * *

Був день мій світлий, ніч моя ясна.
Народ вітав мене щоразу щиро,
Коли я в руки брав покірну ліру,
І пісня розливалась огняна.

Цвіте ще літо, хоч уже весна
Минула. Урожай на повну міру
Зібрає я в житницю, та в щастя віру
Утрачено, бо жде мене труна.

Замовклі струни оживить несила,
Розбито келих із напоєм чистим,
З якого пив я спраглими устами.

О боже мій! Яка страшна могила!
О боже мій! З цим світом променистим
Розстatisя, з любов'ю і з піснями!

Карл Лібкнехт

ПІСНЯ НЕПОХИТНОСТІ

Хай ворог нас ламає,
Йому нас не зігнуть.
Ще день не відпалає,
Як знов підем ми в путь.

З поразки знов до бою,
В ряди вояцькі знов!
Одвагою міцною
Кипить у жилах кров.

Ви полум'я згасили,
Та іскра ще живе,
Огонь нової сили
Б'є в небо світове.

Туман на небокраї,
Далеко ще мета,
Та знаємо, що сяє
Нам зірка золота.

І стане все з нічого,
Новий прилине час.
Ми вірим в перемогу,
Ми сміємось з вас!

Немов об скелі піна,
Розіб'ється ваш лад.
Прийдешнього країна —
Немов квітучий сад.

Незламна мудра сила,
Що нас веде у бій,

Нам не страшна могила,
Сам чорт нам не страшний!

Нехай у тьмі сучасне,
Ясний ми знаєм шлях,
І майбуття прекрасне
Горить у нас в серцях!

Я ПЛИВ ДОДОМУ...

(Норвезька народна пісня)

1. Я плив додому,
Я знат, що мила назустріч вийде раненько...
Аж бачу:
Оле із Корамуне із нею в парі любенько...
Тоді покинув я рідне море,
Тоді пішов я далеко в гори,
А він услід кричав:
«Го-го! Нам тісно вдвох тут на морі!»

2. Я плив в затони, де риба грає...
Засяло сонце на сході...
Аж бачу: Оле із Корамуне
пливе за мною, як злодій!
Тоді в нього я метнув гарпуна:
впав мертвий Оле із Корамуне!
А я услід кричав: «Го-го! Нам тісно вдвох на
морі!»

Міхаїл Емінеску

КОЛИ НІМЮТЬ, ГАСНУЧИ, ДУМКИ...

Коли німють, гаснучи, думки,
А пісня ширить крила благородні,
Тебе я кличу. Чи у млі холодній
Мене почуєш ти віддалеки?

Чи світлі очі, вогняні зірки,
Осяють ночі темної безодню?
Ти встала, знов надходиш ти сьогодні
І знов до мене линеш крізь віки.

Зійди нечутно, тихою ходою,
З усмішкою схилися наді мною,
Твого кохання серцем прагну я.

Моїх очей твої торкнутуся вії,
І я застигну в трепеті надії...
Утрачена, божественна моя!

НАДВОРІ ОСІНЬ...

Надворі осінь — вітрове виття,
Та дощ тяжкий, та хмари темнокрилі,—
А ти листи читаеш пожовтілі
І все своє пригадуєш життя.

Так ти втішаєшся, немов дитя,
І гості в час такий тобі не милі.
У весняну ж відлигу та в безсиллі
Дрімаєш, мріючи про забуття.

І я сиджу задумливо в фотелі,
Казки Докії згадую веселі *,

* Дні баби Докії — перші дні березня, дні мокрого снігу, відлиги.— M. P.

Навколо — імли запона димова.
Аж раптом чую сукні шелест ніжний
І крок легкий, як вітер перебіжний,
Мені хтось очі тихо закрива.

РОКИ ПРОЙШЛИ, БАГАТО ЛІТ МИНЕ...

Роки пройшли, багато літ мине,
Та мить священна зустрічі з тобою
Щоденно постає передо мною,
Створіння яснооке, чарівне.

Вернись! До співу знов поклич мене,
Заглянь у вічі з ласкою німою,
Осяй промінням чистого спокою,
Збуди мое натхнення мовчазне!

Сама не знаєш ти, яку глибоку
Приносиш радість ти моєму оку,
Немов зоря вечірня золота!

Коли я бачу усміх твій ласкавий,
Зникає й тінь страждання із уяви.
Душа щаслива крила розгорта.

ТЕБЕ В МОВЧАННІ ПОТАЙ Я ЛЮБИВ...

Тебе в мовчанні потай я любив,
Бажаючи тобі цим догодити,
Бо погляд твій, для вічності відкритий,
Був повен вбивчих любострасних слів.

Тепер не зупинить потоку слів,
Несила більше муку цю терпіти.
Я прагну на вогні твоїм згоріти,
Навіки душу я з твоєю злив.

Уста мої опалені жагою,
Страждаю я, засліплений тобою,—
Ти ж бачиш це, білявко чарівна!

Мене свіжить легке твое дихання,
Уяву пестить посмішка ясна...
Прийди, прийди! Розвій мої страждання!

ЛІТА МИНАЮТЬ

Літа минають, як раніше,
Чимало їх пройшло, однак
Вона чарує ще сильніше,
Не знаю чим, не знаю як.

Лиш тільки стрілись наші очі,
Спалила поглядом одним.
О ні, не чари то жіночі!..
Привабила — не знаю чим.

Промовити слово — я щасливий,
Мовчти — мені приємно й так,
Хоч в неї голос — переливи.
Зворушує — не знаю як.

Скорившись чарам незвичайним,
Я став сумним і мовчазним.
Збагнути її принади тайну
Не знаю як, не знаю чим.

Назим Хікмет

ПІСНЯ ТИХ, ЩО П'ЮТЬ СОНЦЕ

Ця пісня —
Пісня людей,
Що п'ють Сонце
Зі жбанів із глини.
Це — волосся кошлате,
Що полум'ям диким паде
На шиї й на спини.
Це — шерсть настовбурчена гончих собак.
Що звіріною мчаться тропою,
Це — смерч божевільний
На гарячих лобах
Мідноногих, босих героїв.
Ділив я з героями далеч доріг,
Волосся я сонячним світлом обвив,
По мосту, що до сонця провадить, ступав,
Сурмив я у месницький грізний ріг,
Я Сонце із жбана округлого пив,
З героями пісню співав.

I

У землі наше серце
Розмах взяло,
Швидкість — у вітру, вагу — у припливу.
Наше стріннення сонне
Легко б могло
Зрушить щелепи білі
Левам рудогривим.
Нам відкрито
Радість найвищу в світі.
Перед нами тремтить
Осідланий вітер.
Орли ширяють під небесами,
Рвуть темні скелі,
Ламають ялини й дуби.

Вершники голі
З огняними руками
Коней здіймають
На діби.
Напад на Сонце!
Напад на Сонце!
Ми захопимо Сонце!
Захопимо Сонце!

II

В нашім поході
Не треба таких,
Що тужать за родом своїм,
Що сковано руки і ноги у них
Думками про теплий дім.

Не візьмемо тих ми в бій,
Хто на Сонце лякливо сердиться,
Хто живе в шкаралузі тісній
Свого самотнього серця.

А в цій гарячій руді,
Яку плавить Сонце для нас,
Палають серця молоді
У бурхливий цей час.

Той з нами
В бою і в труді,
Хто серце своє віддає
Опій клекотливій руді,
Яку Сонце плавить для нас.
Напад на Сонце!
Напад на Сонце!
Ми захопимо Сонце!
Захопимо Сонце!

III

Наші предки —
Залізо, вода і вогонь.
Наші дружини
Годують Сонцем дітей.
Наші бороди пахнуть землею,
А з наших долонь
Віс потом, з якого зело проросте.
Наша радість густа

І насичена кров'ю,
Заливає вона береги,
Наче першої порив жаги
В юнака узголов'ї.
Закидаючи сходи до зір,
Ідучи по костях
Наших друзів упалих,
Ми до Сонця мчимося, як вир,
Як у світі небачений спалах.

Хто поліг, той поліг в боротьбі,
Сонце буде для них могилою.
Іх одвага громить
У зазивній трубі,
Мов бичачі здригаючись жили.
Напад на Сонце!
Напад на Сонце!
Ми захопимо Сонце!
Захопимо Сонце!

IV

Димляться криваві виногrona,
Цегляні димарі важучі,
Обертаючись, грізно ревуть.
Гучно кричить вожак загону,
Той, за яким ідуть.
Голос нашого вожака,
Що громить у пустельній імлі,
Заморожув очі
Голодним вовкам,
Пригинає траву до землі.
Накажи нам умерти
За гордий наш стяг!
Не страшні нам ні битви, ні кари.
Ми п'ємо в твоїм голосі
Сонце й життя,
Ми всевладним охоплені чаром.
На туманній завісі
Пожежами палених днів,
В бурній лаві світил,
Повні сил і жаги до нестями,
Мчаться люди,
Женутъ огнегривих своїх скакунів,

Роздираючи небо
Списами.

Напад на Сонце!
Напад на Сонце!
Ми захопимо Сонце!
Захопимо Сонце!

V

Земля вся мідна,
Небо все мідне,
Всесвіт — один огняний водограй!

Пісню тих, що п'ють Сонце, співай!
Співай...

СНІГ ПАДАЄ ВНОЧІ

Не слухатъ голоси з далеких берегів
і не плести рядки із мислехъ несказанныхъ,
і не шукати витопченихъ римъ,
барвистихъ слівъ, звукосолучень ніжнихъ!
Сьогодні ввечері я, слава богу, вищий
за всі оті дурниці.

Сьогодні ввечері я — вуличний співакъ,
мій голос простий і немудрий.

Тобі, незнаний, він співає пісню,
що ти і не почуешъ.

Ти — край воріт Мадріда,
чужинців армія перед тобою,
та армія, яка вбиває все,
що є прекрасного у насъ:
надію, вільність, рідний край, дітей.
Сніг падає вночі...

Ти ноги промочив, і мерзнутъ ноги.
А сніг іде.

В той час, як я з тобою говорю,
от саме в цю хвилину,
ворожа куля може вбитъ тебе,
і вже не буде більш для тебе снігу,
не буде більше вітру.

А сніг іде...

А ти сказав «но пассаран»
перед воротами Мадріда.

Ти жив, звичайно, і раніше.

Ким був ти? Де вродився? Що робив?
Із шахт Астурії, можливо, ти прийшов,
і під скривавленим бинтом на лобі, може,
та рана, що на Півночі дістав ти;
можливо, ти послав останню кулю
з гвинтівки вірної в той саме час,
як підпалили «юнкерси» Більбао.
А то, можливо, наймитом ти був
десь у маєтку там якогось графа
Фернандо Валескero Кортолон;
чи фруктами іспанськими в Мадріді
ти із лотка на площі торгував.
А може, і не мав ти ремесла,
студентом був — філософом, юристом,
і гусениці танків італійських
твої книжки з землею замісили.
Не віриш ти, можливо, в бога,
а може бути, і носив па грудях
мініатюрний хрестик на шнурку.
Хто ти? Як звешся? Скільки маєш років?
Тебе не бачив я і не побачу.
Нагадує твое обличчя, може,
обличчя тих, що Колчака розбили,
або ж на тих воно обличчя схоже,
хто в битвах за Туреччину поліг,
чи рисами ти — Робесп'єр достоту.
Не знаєш ти мене й не будеш знати —
лежать між нами гори і моря,
та ще оде мое безсилля кляте,
та клятий невтручання комітет.
Не можу я прийти, а тобою стати поруч,
не можу і послать тобі патрони,
і хліб, і пару шерстяних шкарпеток.
А знаю я, що край воріт Мадріда
стоїш ти непорушно, й ноги мерзнуть,
як голі дві дитинки.
Ще знаю я: величність і краса,
все те, що дано тільки раз людині,
все те, чого я в тузі жду гіркій,—
палає все в очах у вартового,
у вартового край воріт Мадріда.
І знаю — вчора, і сьогодні, й завтра
одно у серці в мене почуття:
люблю тебе всім серцем.

ПРИМІТКИ

До одипадцятого тому Зібрання творів М. Т. Рильського ввійшли переклади п'єс класика англійської літератури У. Шекспіра «Дванадцята ніч, або Як вам подобається» і «Король Лір», а також творів іспанських, італійських, пімечьких, норвезьких, румунських та інших зарубіжних поетів.

Матеріал укладено як за алфавітно-тематичним (твори письменників певної країни), так і за хронологічним (в межах кожної літератури) принципами.

Більшість перекладів М. Т. Рильського друкувалася у поетичних збірках зарубіжних письменників, в окремих виданнях та періодичні. За цими джерелами переклади і подаються в томі.

Тексти супроводжуються історико-літературним коментарем. Примітки М. Т. Рильського даються у підрядкових виносках з ремаркою «*M. P.*», переклади іноземних текстів і виразів — у підрядкових виносках з ремаркою «*Ред.*» і позначаються зірочками.

ПЕРЕКЛАДИ З АНГЛІЙСЬКОЇ ДРАМАТИУРГІЇ

Уїльям Шекспір

Шекспір Уїльям (1564—1616) — великий англійський поет і драматург.

Глибоко демократичне у своїй основі мистецтво У. Шекспіра яскраво відобразило важливі соціальні зрушення у феодальному англійському суспільстві свого часу, трагічну долю народних мас, занепад аристократії й посилення деспотизму пеобмеженої монархії. Разом з тим у творчості У. Шекспіра, насамперед у його комедіях і трагедіях, відбились і підйом духовної культури, що звільнілась від напування церкви, і грандіозний розквіт індивідуальності. Все це обумовило широту картини життя, створеної У. Шекспіром в світлі ідей гуманізму, глибокий реалізм відтворення епохи, що стала, по суті, прологом Англійської буржуазної революції XVII ст.

ДВАНАДЦЯТА НІЧ, АБО ЯК ВАМ ПОДОБАЄТЬСЯ

Назва в оригіналі: «Twelfth night; or What you will».

Це остання з комедій Шекспіра. Написана в 1600—1601 рр. В перекладі М. Рильського вперше надруковано уривок з третьої дії у «Літературній газеті», 1939, 23 квітня. Повний текст — у кн.: *Шекспір У. Вибрані твори*. В 2-х т. К., 1950, т. 1, с. 129—233.

12 аркушів автографа перекладу зберігаються у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР (далі ІЛ), ф. 137, № 776.

Подастесь за вид.: *Шекспір Уельям*. В 3-х т. К., 1984, т. 2, с. 169—318.

Б е л ч — англ. *belch* — відрижка.

Е г ч і к — дещо змінене самим М. Т. Рильським ім'я сера Ендрю Егючика. Такої ж вільної інтерпретації перекладачем залишили імена Корнелла та Олбеті з «Короля Ліра» (у перекладі М. Т. Рильського відповідно — Корнваль та Альбані).

М а л ь в о л і о — ім'я Мальволіо утворено від італійських слів *mala voglia* — лиха доля, зловмисність.

Ф е с т — ім'я, яке дістася блазень у п'єсі У. Шекспіра в перекладі М. Т. Рильського та в російських перекладах. Утворене воно штучно, очевидно, від англійського слова *festal* — святковий, веселий.

І л л і р і я — східний берег Адріатичного моря. Тут — уявна країна.

...І тропи три — печінку, сердець мозок... — Тут згадується доктрина Платона, за якою названі органи є посіями духовної діяльності людини — пристрасті, думки й сили волі.

Е л і з і у м — Слісейські поля — міфічна обитель доблесних душ.

Як А р і о н па спипі у дельфіпа... — Друкарська помилка (*«Arion»* замість *«Orion»*), допущена ще у виданнях мовою оригіналу, була повторена і в перекладах, зокрема зробленому М. Т. Рильським. Дотримуючись точності, це ім'я залишено без зміни. Оріон — у грецькій міфології велет, уставлений мисливець-красень, що володів також чудовим голосом. За античним міфом, дельфіп, зачарований співом Оріона, врятував його під час корабельної катастрофи, винісши па своїй спині па берег.

Представ мене йому ти як кастрат... Співати я умію... — Бінухи високо цінувались як виконавці діскантових партій.

Що ж, будьте бінухом, а я пімим... — В турецьких гаремах поряд з бінухами були й пімі служники.

В і о л а да гамба — старовинний струнний смичковий музичний інструмент, прототип віолончелі.

О рицарю, тобі бракує келиха капарського... — Міцше вино з Канарських островів дуже цінувалось в Англії.

Хіба вони можуть укритись порохом, як портрет місіс Молл? — *Micis Molle* — відома лондонська куртизанка часів Шекспіра.

Г а л ь я р д а, г а л о п, д ж и г а — назви популярних у XV—XVII ст. танців.

Т е л е ц ь? Що знаменує груди й серце? — Згідно з тогочасних астрономічних уявлень, небесні світила впливали на окремі частини людського тіла.

Д і а на — у римській міфології богиня рослинності, родючості.

К в і на п а л — вигадане ім'я.

М е р к у р і й — у римській міфології бог торгівлі, покровитель купців і мандрівників.

Ю п і т е р — у римській міфології бог неба, денного світла, блискавки, цар богів.

...як стовп біля дверей шерифа...— Біля входу в приміщення, де засідав шериф, вкопували два стовпи і ставили лаву між ними, на якій сиділи прохачі або заарештовані, чекаючи своєї черги.

М е с с а л і н — вигадане місто, можливо, острів.

Х і ба ж наше життя не складається з чотирьох елементів? — Стародавні філософи вважали, що світ складається з чотирьох стихій (або «елементів»): землі, води, повітря і вогню.

П і г р о г р о м і т у с, **в а п і а н і**, **к в е б у с ь к а** лінія — вигадані імена і пазви.

М і р м і д о п ц і — у грецькій міфології ахейське плем'я у Фесалії (центральна Греція), яке очолював під час походу на Трою Ахілл.

П у р и т а н і — прихильники кальвізму в Англії та Шотландії в XVI—XVII ст. В інтересах буржуазії виступали проти абсолютизму і англійської церкви.

П е н т е з і л е я — цариця міфічного воювничого племені жіноч-амазонок.

Слово, бачите, стали продажими, як іх згальбили закопами.— Натяк па указ 1600 р., який вводив в театр цензуру обмеження.

Я охоче зіграв би роль добродія Пандара Фрігійського, папе, щоб поєднати Крессіду з цим Троїлом.— Троїл — молодший син троянського царя Пріама. Крессіда — дочка логедарного грецького жреця Калхаса, участника походу греків па Трою. Пандар — дядько Крессіди. У. Шекспір написав драму «Троїл і Крессіда» за середньовічним лицарським романом «Любов Троїла й Крессіди».

Бачу, ти вміло же б разши.— Крессіду, як оповідається в англійських баладах XVI ст., боги за зрадливість прирекли доживати віку в злиднях.

Була б миліша за музику сфер.— За стародавніми уявленнями, світ складався з кількох вкладених одна в одну рухомих кришталевих сфер з закріпленими в них зірками. Обертаючись, ці сфери пібито породжували гармонійні звуки, доступні лише для слуху «обралих».

...що до того, як Ной став мореплавцем — тобто до «всесвітнього потопу», про який розповідається в Біблії, коли Ной побудував свій ковчег.

У ерське ліжко...— Один корчмар з міста Уера для придужування відвідувачів поставив у своєму готелі ліжко, в якому могло поміститися одразу двадцять чотири чоловіки.

...а ж на обличчі його утворюється більше ліппій, піж на новій карті з обома Індіями.— Географічна карта з уперше написаними на пій обома Індіями (азіатською й американською Вест-Індією), що була надрукована в Англії.

Л а т и н с ь к и й почерк.— Так називалась прийнята заокруглена форма літер у протилежність гостроконечному готичному письму.

С к р у п у л — стара одиниця аптекарської ваги, що дорівнює 20 грапам (1,244 г).

Василіск — казкова тварина з жаб'ячим тулубом, хвостом змії й головою півня, яка нібито вбивала одним поглядом.

Він рицар, висвячений дотиком непощербленої рапіри... — Тобто не на полі битви, а в залі королівського палацу.

Лета — в грецькій міфології підземна ріка забуття.

...Старий працький священик... — Мабуть, персонаж з якоїсь давньої легенди або анекdotу.

...блукаєш в ній, мов єгиптяни у тьмі. — Натяк на біблейське сказання про те, що за величиною божим в покару за гріхи єгиптян на їх землі три дні не світило сонце («єгипетська тьма»).

Що гадає Піфагор про дику птицю? — Натяк на вчення Піфагора про переселення душ з людських тіл у тіла тварин і павпакі.

Дзвони святого Бенедикта... — Тобто дзвоночи в церкві святого Бенедикта, в одному з лондонських храмів часів Шекспіра. Вся ця тирада блазня — пародія на середньовічні міркування про містичне значення різних чисел.

І чорним, як Вулканове обличчя... — За римською міфологією, Вулкан — бог полум'я, яке руйнує й очищає.

Чому б мені... Не вбити, як єгипетський пірат, того, що я люблю? — В романі давньогрецького письменника III ст. Геліодора «Ефіопіка», виданому в англійському перекладі в 1569 році, є розповідь про те, як розбійник Фіамід, бачачи свою пемпиччу загибелю і не бажаючи, щоб його чарівна полопянка Харіклія пережила його, вирішив її вбити.

Вельзевул — за християнськими уявленнями, головний злай дух, володар пекла.

КОРОЛЬ ЛІР

Назва в оригіналі: «King Lear».

Трагедія написана в 1605 р. В перекладі М. Т. Рильського вперше надрукована друга сцена з третьої дії у журні «Радянське літературозвітство», 1939, № 6, с. 4—7. Повний текст опублікований у кн.: Шекспір Вільям. Король Лір. К., 1941, 240 с.

Подається за вид.: Шекспір Уїльям. В 3-х т. К., 1964, т. 3, с. 2—210.

Бургундське молоко й вино французьке... — Бургундія, історична область у східній Франції, крім вина, славилась також своїм молочним господарством.

Присягають святого сонця сяйвом золотим... — Древні британці обожнювали сонце, присягалися пим.

Геката — у грецькій міфології богиня чаклунства, володарка привидів, нічних страхітливих спів. Інколи її зображували з трьома головами: кобилячою, лев'ячою і собачою.

І дикий скіф, чи той, хто пожирає своїх дітей... — Давньогрецький історик Геродот (V ст. до н. е.) розповідає у своїй «Історії» про звичай древніх скіфів з'їдати своїх старих батьків, а не дітей.

Не зважуйся ставати між драконом і лютістю його — тобто із об'єктом його гніву.

Бургундця кличте! — Мається на увазі герцог Бургундський, один із претендентів на руку дочки Ліра Корделії.

Щоб це ствердити, ось вам і корона — діліть її.— В тексті сонет, зменшувальне від crown — корона. Критики звернули увагу на те, що Лір віддає дочкам лише малу, тобто герцогську корону, і висловлювали припущення, що велику корону як емблему суверенної влади він вирішив зберегти для себе. Був висловлений також здогад, що цю малу корону Лір спершу мав намір віддати Корделії, щоб виділити її з-поміж сестер, і в цьому полягав його таємний задум.

Аполлон — у грецькій міфології бог світла, сонця, лікування, покровитель мистецтва й муз.

Юпітер — у римській міфології головний бог. Його вважали богом неба, світла, дощу і грому.

Оті затемпепя сопля й місяця, що були нездавно, пе віщують нам добра.— Глостер, як і багато хто з його сучасників, вбачав зв'язок між небесними явищами і подіями в людському житті, зокрема суспільству.

...я народився під Великою Ведмедицею,— з цього виходить, що я жорстокий і хтикий.— Едмунд глувуз з тих, що вважали, пібто людський характер визначається залежно від дати пароджепія, яка умовно співвідносилась із певними сузір'ями — Великої Ведмедиці, Дракона тощо.

Чи давно записався ти в астрологи? — Тобто заразовувш себе до тих, хто проповідує вчення про таємничий вплив небесних світил на людські долі, хто схильний до містики.

...як Том із Бедлама.— Прізвисько, яке часто давали божевільним; Бедлам — дім для божевільних в Лондоні шекспірських часів.

...ле їм риби.— Це означає: бути вірним, чесним, па противу католикам-«напістам», які їли рибу в піст.

Коли б я мав монополію па дурощі...— При Якові I роздача торгових монополій приватним компаніям і окремим особам (особливо з числа придворних) досягла розмірів, які викликали загальне незадоволення і неодноразові протести з боку парламенту.

Глостер — у дапому разі йдеться про місто.

Я розішлю портрет по всій країні, в усі кінці; щоб дати змогу людям його відізнати.— За часів Шекспіра такий спосіб розшуку злочинців уже мав місце.

Хрещеник Ліра...— Один з типових апохронізмів У. Шекспіра. Як відомо, дія у трагедії про короля Ліра відбувається за часів язичества, до введення християнства, коли й з'явився обряд хрещення.

Коли б ти трапився мені в Ліпсберійській загороді...— Географічної назви Ліпсберія не існувало. Можливо, що цей іронічний вираз означав рот (порівняймо англ. lip — губа). В такому випадку всю фразу треба розуміти так: «Коли б ти мені потрапив до зубів». «Ось я тебе спіймаю на зубок».

Мабуть, тебе пошив кравець — тобто ти зобов'язаний схожістю з людиною тільки плаття, зшитому кравцем.

Сарумська рівнина — місцевість в Англії часів Шекспіра, що славилася розведенням гусей.

Камелот — замок казкового короля Артура.

...чия могутність непоборна, немов проміння вогненосця Феба.— Феб (сяючий, променистий) — одне з імен Аполлона. В даному випадку, Кент, роздротований випадами

на свою адресу герцога Кориваля за прямоту своєї мови, починає пародіювати напищений стиль з його античними словами й обрамами.

...Лякс нікчемний...— У грецькій міфології один із двох братів — учасників Троянської війни, так званий «менший Аякс», відомий своєю нахабною вдачею, розпусник, врешті покараний на смерть Посейдоном. В даному випадку, Кент хоче сказати, що немає таких підлоптиків і боягузів, які не вважали б справжніх героїв нікчемними у порівнянні з собою.

Я зустрічав таких бідак бездомних, що, виючи, втикають колючки та двязи у свої криваві руки — і так тиляються...— Серед божевільних, що бродили в ті часи по дорогах Англії, харчуєчись подачками, було чимало симулянтів, що умисне нівечили своє тіло.

Терлігуд — очевидно, одне із прізвиськ, таких, як «Том із Бедлама».

Юнона — у римській міфології богиня шлюбу і материнства.

...а ти зазнав стільки лиха через своїх дочок, що й за рік не перекажеш.— В оригіналі гра слів: *dolour* (скорбота, печаль) і *dollar* (доллар).

Ми віддамо тебе в школу до комашні...— Ця типирада блазня — відповідь на перше запитання Кента. Зміст її іронічний: «Якщо ти не знаєш, чого король прибув з малим почтом, ти не знаєш й інших простих істин». Слуги Ліра знали, коли можна було пожитись від свого господаря.

Дувр — портове місто у південно-східній частині Англії.

...свячена вода...— Йдеться про придворні лестощі.

Альбіон (*кельт.*) — давня назва Британських островів.

Мерлін — чарівник і пророк часів легендарного короля Артура, який, за деякими припущеннями, жив наприкінці V і на початку VI ст. н. е. За іншими твердженнями (наприклад, англійського хроніста XVI ст. Холіншеда Р.), Мерлін жив не в V—VI, а в IX ст.

Хто хоч маленький розум має...— Ця строфа — варіант пісеньки, яку співає Фест-блазень і якою завершується «Дванадцята ніч». Рефрін «Хоч ллеться дощ...» — в оригіналі той же.

...п'ять здібностей розуму! — Тобто пам'ять, уява, фантазія, добрий глузд і судження.

...Пілікок сидів на горбі Пілікока.— Слова із пісеньки. Едгар, що удає з себе божевільного, умисне вживав слова без логічного зв'язку.

Дофін, хлопчику мій, тсс! Нехай він мине нас! — Дофін (від стар. франц. *dolphin*, нов. франц. *dauphin*) — старший син французького короля. Слова із однієї середньовічної пісеньки про французького короля і його спадкоємця, яка, мабуть, нагадувала Едгарові його власну долю.

Флібертіджібет — ім'я одного із злих духів в англійських народних повір'ях епохи Шекспіра.

Святий проходив Вітолльд дорогою глухою...— Рядки з вірша про святого Вітолльда, що, за релігійними уявленнями, вважався захисником від марень, які насилала на людей нечиста сила.

Порозмовляти хочу з тим фіванцем...— тобто жителем міста Фіви в античній Греції. Нижче Лір називає Едгара «афінець мій», «філософ» тощо, очевидно, порівнюючи «бідного Тома» — Едгара з давньогрецькими стойками чи киніаками, які вчили зневажати житейські зручності.

Роланд до вежі темної підходить...— З французького героїчного епосу «Пісня про Роланда» запозичене лише ім'я героя, але мова йде про героя шотландської балади, яку називав Едгар.

Фратеретто — ім'я одного з чортенят.

...Нерон вудить рибу в озері Мороку.— Гадають, що ця загадка про римського імператора I ст. н.е. Нерона, матеревбивцю, підказана Шекспіру великим французьким письменником Франсуа Рабле (1483—1553). Англійський переклад його роману «Гаргантюа і Пантагрюель» вийшов у світ в 1592 р; див. «Гаргантюа і Пантагрюель», кн. II, розділ 30, де Епістемон розповідає про те, як він проводив час у царстві Мороку великих грипшиків світу цього. Але у Рабле Нерон граб на флейті, а на вудочку ловить (і не риб, а жаб) імператор Троян.

«Через річку, Бетсі, плини!» — В оригіналі: come o'eg the bourn (bourn — струмок). Виконуючи цей уривок з старовинної англійської балади, Едгар і блазень, очевидно, зображували глядачів у середньовічному суді, які, як було прийнято в ту епоху, зищаються пад злочиницею.

Хоп дапс — ім'я одного з бісів.

Гей, пастушку...— уривок з старовинної англійської балади.

Ви скажете, може, що це перське вбрання...— тобто східне розкішне вбрація.

А я ляжу спати опівдні.— Ці слова блазня — природна відповідь на зауваження Ліра «Ми повечерясмо врапці» — сприймаються як жорстокий в даній ситуації жарт. Проте деякі коментатори вбачають у цій рецліці блазня й інший, прихований зміст. Справа в тому, що це — останий його слова, отже в них — натяк, що він скоро зникне зі сцени.

Я прядив добуду, білків з яєць, щоб до очей прикладти скривавленіх.— Старовинний засіб, що застосовувався з метою вгамування кровотечі й загоювання ран.

Як брат мій...— тобто герцог Корнуаль.

Була б утіха пам, якби могли тиранову мишкувати волю, життя втерявши.— Тобто краще вкоротити собі віку, ніж стати рабом тирана.

...тебе від смерті, батьку! — Едгар не викрив себе, кажучи Глостеру «батьку», оскільки це загальноприйнята форма звертання до старої людини.

Цей капелюш...— Ці слова, які переривають «проповідь» Ліра і звертають його думки на інше, коментатори пояснюють тим, що Лір, ставши в позу проповідника, тримав перед собою капелюш. Але можливе і інше пояснення: в своєму маячному стані Лір раптом помічає повстяний Едгарів капелюш і далі говорить, вказуючи на нього.

Ні, паночку...— Тут і в двох подальших рецліках Едгар, удаючи з себе простого селянина, в оригіналі говорить сомерсетським паріччям.

ПЕРЕКЛАДИ З ЛІТЕРАТУР НАРОДІВ СВІТУ

з англійською

Уїльям Шекспір

121-й сонет. Назва в оригіналі: «*Tis better to be vile than vile esteem'd...*». Вперше надруковано у кн.: Ющенко О. Безсмертники. Кн. 2. К., 1978, с. 60.

Подається за першодруком.

Твір належить до першої тематичної групи сонетів У. Шекспіра, в якій ще переважають ренесансні мотиви лірики поета. Поетична майстерність, драматизм, психологічні спостереження, філософські роздуми — все це втілено в 14 рядках сонета.

Роберт Льюїс Стівенсон

Стівенсон Роберт Льюїс (1850—1894) — англійський письменник, шотландець за походженням. Автор ряду історичних і пригодницьких романів, оповідань і віршів. У своїх творах проводив думку про невідповідність за умов капіталізму мрій і дійсності, протиставляв світові чистогану, фальші екзотику й романтику пригод.

Незважливому читачеві. Вперше надруковано у кн.: Стівенсон Р. Острів скарбів. К., 1929, с. 4.

Подається за першодруком.

з датською

Ганс-Кристіан Андерсен

Андерсен Ганс-Кристіан (1805—1875) — видатний датський письменник, автор романів і збірників новел. Всесвітньовідомий завдяки своїм казкам.

Солдат. Назва в оригіналі: «*Den Soldaten*». Вперше надруковано в журн. «Музика», 1925, № 9—10, с. 376.

Подається за першодруком.

з іспанською

Луїс Перес Инфанте, Мігель Прієто

Інфантес Луїс Перес, Прієто Мігель — маловідомі іспанські поети, твори яких друкувалися в іспанській прогресивній періодиці періоду Іспанської республіки. Дати народження або можливої смерті невідомі.

Оборона Мадридіа. (*Фарс для лялькового театру*). Вперше надруковано окремим виданням: *Інфанте Л. П. і Прієто М. Оборона Мадридіа. (Фарс для лялькового театру)*. К., 1939. До п'єси увійшов також вірш прогресивного іспанського поета-комуніста Рафаеля Альберті (нар. 1902 р.) «Оборона Мадридіа» у вільному перекладі М. Т. Рильського.

Автограф перекладу зберігається в ІЛ, ф. 137, № 780.

Подається за першодруком.

Франко Франсіско (1892—1975) — диктатор Іспанії, що прийшов до влади внаслідок фашистського заколоту 1936 р. та італо-німецької інтервенції 1936—1939 рр. проти Іспанської республіки.

Мола — один із головних фашистських генералів Франко.

...із своїми людьми: священиком, фалангістом, ракете і мавром.— Тобто з представниками основних контрреволюційних сил, що брали участь в заколоті проти Іспанської революції.

Муссоліні Беніто (1883—1945) — фашистський диктатор Італії в 1922—1943 рр. Підтримував фашистський заколот генерала Франко в Іспанії.

Тассо Торквато (1544—1595) — італійський поет, представник Ренесансу в ранній поезії й маньєризму та барокко — у пізнішій творчості.

Маро Клеман (1496—1544) — французький поет, представник раннього Відродження у Франції. У своїх творах висміював мораль феодального суспільства, католицької церкви, писав вірші також громадянського і любовного характеру.

Руссо Жан Жак (1712—1778) — французький філософ-просвітитель, письменник, педагог і композитор. У своїх працях гостро критикував феодально-абсолютистський лад, закликав до боротьби проти деспотизму, але дотримувався уточненої теорії розподілу приватної власності.

З ІТАЛІЙСЬКОЮ

Вельсо Муччі

Муччі Вельсо (1911—1964) — прогресивний італійський поет, прозаїк і літературний критик. У своїх працях, передусім літературознавчих, дотримувався марксистських поглядів. Співробітничав у «Контемпоранео» — органі Італійської комуністичної партії.

Ряд творів В. Муччі перекладено російською мовою.

Мандрівка в Італію. Вперше надруковано у «Літературній газеті», 1958, 30 вересня.

Чотири аркуші чорнового автографа перекладу, датованого 25.IX 1958, зберігаються в ІЛ, ф. 137, № 780.

Подастися за першодруком.

Умберто Саба

Саба Умберто (1883—1957) — італійський поет, автор багатьох поетичних збірників, що з 1921 р. об'єднуються під назвою «Канционер» («Пісеннік»). У творах пізнього часу відбився вплив руху Опору, що виявилось у викритті війни, нацизму, поетизації мирної праці тощо.

Передмістя. Із циклу «Смертне серце». Вперше надруковано у «Літературній газеті», 1958, 24 червня.

У Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва УРСР зберігаються чотири аркуші чорнового перекладу, що мають заголовок: «Із циклу «Смертне серце». Передмістя». У тексті є неістотні різночтитання.

Подастися за першодруком.

З ЛАТИНСЬКОГО

Тіт Лукрецій Кар

Лукрецій (Тіт Лукрецій Кар; 99—55 рр. до н. е.) — давньоримський філософ-матеріаліст, атеїст, поет. У творі «Про природу

речей» у поетичній формі дав систематичний виклад античного атомістичного матеріалізму. Філософія Лукреція відіграла значну роль у пропаганді матеріалістичного розуміння природи.

Про природу речей. (Уривок). Назва в оригіналі: «De gегum natura». Це переклад 265—280 рядків відомого твору Тіта Лукреція Кара, що починаються в оригіналі словами: «Nec persectari primordia singula すeaesue...». Переклад даного уривка не був надрукований. Чорновий автограф його з правками, зробленими рукою М. Т. Рильського, зберігається в ІЛ в окремому зошиті, на с. 2—3.

Виходячи з дат (до і після цього тексту), переклад зроблено М. Т. Рильським між 17 січня і 28 лютого 1946 р.

Автограф перекладу зберігається в ІЛ, ф. 137, № 780.

Подається за цим автографом.

З НІМЕЦЬКОЮ

Фрідріх Гагедорн

Гагедорн Фрідріх (1708—1754) — німецький поет-лірик.

Старенька. Назва в оригіналі: «Die Alte». Вперше надруковано у нотах: *Моцарт В. Старенька. X.*, 1928, с. 2—3.

Подається за першодруком.

Крістіан Фюрхтеготт Геллерт

Геллерт Крістіан Фюрхтеготт (1715—1769) — німецький письменник-просвітитель. В окремих творах висміював дворянську пиху, псевдовченість, трактуючи питання моралі в дусі поміркованого бургсрського просвітительства.

Про смерть. Назва в оригіналі: «Vom Tode». Вперше надруковано у нотах: *Бетховен. Збірка пісень. Вип. 1. К.*, 1927, с. 13—14. У післямові до видання є примітка: «Слова належать Християнно-ві Фюрхтеготтові Геллерту, знаменитому німецькому поетові-моралістові (1769)».

Подається за першодруком.

Йоганн-Вольфганг Гете

Гете Йоганн-Вольфганг (1749—1832) — великий німецький поет і мислитель, один з основоположників нової німецької літератури.

Вечірня пісня художника. Назва в оригіналі: «Künstlers Abendlied». Вперше надруковано у кн.: *Гете Й.-В. Лірика. К.*, 1949, с. 39—40.

Подається за першодруком.

Знавець і ентузіаст. Назва в оригіналі: «Kenner und Enthusiast». Вперше надруковано у кн.: *Гете Й.-В. Лірика*, с. 37—38.

Подається за першодруком.

Хлончик із бабаком. Назва в оригіналі: «Marmotte». Вперше надруковано у нотах: *Бетховен. Збірка пісень. Вип. 1. К.*, 1927, с. 9—10.

Подається за першодруком.

Це пісенька з ранньої п'еси Й.-В. Гете «Ярмарок у Плундерсвейлерні» (*Das Jahrmarktsfest zu Plundersweilern*). Між алего-

ричними персонажами в цьому сатиричному творі виступає й Marmotte — хлопчик із бабаком. За п'есою Гете, хлопчик співає свою пісню і публіка кидася йому дрібні гроші. Французький приспів «avec que si, avec que la marmotte» — приспів без змісту, який неможливо перекласти. У примітках до твору в згаданому виданні з цього приводу сказано: «На випадок, коли б хто побажав співати цю пісню без французького приспіву, подаємо текст того ж М. Рильського:

Мені судилося мандрувати
в малим моїм звірятком,
просить на хліб, під типом спать
в малим моїм звірятком.
І тут я з пим, і там я з ним,
в малим моїм звірятком (2) і т. д.»

Нічні думи. Назва в оригіналі: «Nachtgedanken». Вперше надруковано у кн.: *Гете Й.-В. Лірика*, с. 58.

Машинопис перекладу зберігається в ІЛ, ф. 137, № 215.
Подається за першодруком.

Вільшаний король. Назва в оригіналі: «Erlkönig». Вперше надруковано у кн.: *Гете Й.-В. Лірика*, с. 59—60.

Подається за вид.: *Рильський Максим*. Твори. В 10-ти т. К., 1961, т. 6, с. 441—442.

Порівняно з першодруком у тексті є пеістотні зміни.

Міньйона. Назва в оригіналі: «Mignon». Вперше надруковано у нотах: *Бетховен*. Збірка пісень. Вип. 2. К., 1927, с. 11—15. Оскільки в оригіналі існує кілька текстів під такою ж назвою, паводимо перший рядок твору, перекладеного М. Рильським: «Kennst du das Land, wo die Zitronen blühn...». В образі Міньйони — загадкової і дивовижкої дівчинки, що супроводжує трушу німецьких акторів, втілюється туга Й.-В. Гете за естетичним ідеалом.

Подається за вид.: *Гете Й.-В. Лірика*, с. 66.

У виданні 1927 р. вірш називався «Міньйон» і розпочинався так:

Знав ти той край, де цитриновий цвіт...

‘Закінчувався вірш рядками:

Туди! Туди, у давній шлях, нас, батечку, пусті!
Туди нас пусті.

Посвята. Назва в оригіналі: «Zueignung». Вперше надруковано у кн.: *Гете Й.-В. Лірика*, с. 61—65. Оскільки існує кілька текстів Гете під такою ж назвою, подаємо перший рядок оригіналу, перекладеного М. Рильським: «Der Morgen kam...». Твір присвячувався виходу однієї з поетичних збірок Й.-В. Гете і містив виклад поглядів поета на мистецтво, властивих веймарському періодові його творчості.

Подається за першодруком.

Шісня Клерхея (І). *Із «Ег蒙та».* Назва в оригіналі: «Die Trommel getüftet». Вперше надруковано у нотах: *Бетховен*. Збірка пісень. Вип. 2. К., 1927, с. 7—10. У пісні, написаній, як драма загалом, в роки «бурі і натиску», змальовано образ простої дівчини, що намагається підняти народ на повстання.

Подається за першодруком.

«З Цезарем я б не хотів мандруватъ...». Із «Римських елегій». Назва в оригіналі: «Cäsarn war' ich nie wohl zu fernen Britannen gefolget...». Вперше надруковано у кн.: Гете Й.-В. Лірика, с. 74—76.

Подастесь за першодруком.

Юлій Цезар Гай (102 чи 100—44 рр. до н. е.) — древньоримський державний і політичний діяч, полководець, письменник.

Гораций (Квінт Гораций Флакк; 65—8 рр. до н. е.) — римський поет, автор ряду творів, зокрема од, в яких звеличував могутність Риму часів імператора Августа, при дворі якого жив.

«Радісно як відчуваюсь...». Із «Римських елегій». Назва в оригіналі: «Frohempfind' ich nun auf klassischem Boden begeistert...». Вперше надруковано у кн.: Гете Й.-В. Лірика, с. 72—73.

Подастесь за першодруком.

Парка — у римській міфології одна з трьох богинь долі, що прядуть і обрізують нитку життя.

Амур — у римській міфології божество кохання, крилатий сміливий стрілець. Відповідає грецькому Ероту.

Переміна. Назва в оригіналі: «Wechsel». Вперше надруковано у кн.: Гете Й.-В. Лірика, с. 28.

Подастесь за першодруком.

Паж і млинарка. Назва в оригіналі: «Der Edelknabe und die Mühlenerin». Вперше надруковано у кн.: Гете Й.-В. Лірика, с. 93—94.

Подастесь за першодруком.

Природа і мистецтво. Назва в оригіналі: «Natur und Kunst». Вперше надруковано у кн.: Гете Й.-В. Лірика, с. 100.

Подастесь за першодруком.

П. Гаугвіц

Гаугвіц П. — прусський державний діяч і письменник Крістіан-Август Гаугвіц (1752—1832).

Покора. Назва в оригіналі: «Resignation». Вперше надруковано у нотах: *Бетховен*. Збірка пісень. Вищ. 2. К., 1927, с. 28—29.

Подастесь за першодруком.

Людвіг Уланд

Уланд Людвіг (1787—1862) — німецький поет, драматург, науковець і громадський діяч. Представник пімецького романтизму. Великий вплив на творчість Л. Уланда справили фольклорні поетичні твори. Багато його віршів покладено па музику, зокрема німецьких композиторів XIX ст.

Коваль. Назва в оригіналі: «Der Schmied». Вперше надруковано у журн. «Музика», 1925, № 9-10, с. 376.

Подастесь за першодруком.

Вільгельм Мюллер

Мюллер Вільгельм (1794—1827) — німецький поет романтичного напряму. Творчість В. Мюллера зазнала значного впливу поезії бродячих німецьких середньовічних поетів-співців мінезингерів, яку він сам збирав і видавав. Автор кількох збірників віршів, що відзначалися близькістю до народного пісенного фольклору, простотою звучання. Деякі з них, покладені па музику компо-

зитором Ф. Шубертом, зажили широкої популярності в Німеччині та за її межами.

Лірник. Назва в оригіналі: «Der Leermann». Вперше надруковано у журн. «Музика», 1925, № 9-10, с. 376.

Подається за першодруком.

Kriſtian Friderix Šubart

Шубарт Крістіан Фрідріх (1739—1791) — німецький письменник і публіцист, засновник «Німецької хроніки» — друкованого органу, в якому пропагував ідеї «бурі і натиску». За публікації статей визнав політичних переслідувань і ув'язнення. Твори Шубарта, особливо поетичні, здебільшого політичного характеру.

Форель. Назва в оригіналі: «Die Forelle». Вперше надруковано у кн.: Шуберт Ф. Форель. Х., 1928, с. 3—7.

Подається за першодруком.

Mattiac Klaudiusc

Клавдіус Маттіас (1740—1815) — німецький поет романтичного напрямку. На початку свого творчого шляху активно збирав і друкував у тогочасній періодиці фольклорну прозу, зокрема іронічно-сатиричну. Автор кількох збірок поетичних творів, один з яких, «Смерть і дівчина», був покладений па музику Ф. Шубертом.

Смерть і дівчина. Назва в оригіналі: «Der Zeermann». Вперше надруковано у кн.: Шуберт Ф. Смерть і дівчина. Х., 1928, с. 9—11.

Подається за першодруком.

Genrich Geyne

Гейне Генріх (1797—1856) — великий німецький поет, революційний демократ.

Гренадери. Назва в оригіналі: «Die Grenadiere». Вперше надруковано у кн.: Гейне Г. Вибрані твори. В 2-х т. К., 1956, т. 1, с. 74—75.

Автограф перекладу, датований 1955 р., зберігається в ІЛ, ф. 137, № 787.

Подається за першодруком.

Удвох із полону з Росії — тобто після розгрому наполеонівської армії у Росії 1812 р. У вірші відбилося захоплення Гейне Наполеоном Бонапартом, якого поет в юнацькі роки вважав «візволителем народів», носієм найрадикальніших ідей Французької буржуазної революції кінця XVIII ст.

Двійник. Назва в оригіналі: «Der Doppelgänger». Вперше надруковано у нотах: Шуберт Ф. Двійник. Х., 1928, с. 3—5.

Подається за першодруком.

Пролог. Назва в оригіналі: «Vorrede zur dritten Auflage...». Вперше надруковано у кн.: Гейне Г. Вибрані поезії. К., 1946, с. 5—7. «Пролог» — спеціально написаний поетом до третього видання «Книги пісень», куди увійшла вся віршова спадщина Гейне першого періоду його творчості.

Подається за вид.: Рильський Максим. Твори. В 10-ти т., т. 6, с. 444—446.

Порівняно з першодруком у тексті наявні незначні зміни.

Моїй матері Б. Гейне з дому фон Гельдерн. Назва в оригіналі: «*Ach meine Mutter, B. Heine, geborne von Geldern*». Вперше надруковано у кн.: *Гейне Г. Вибрані поезії*. К., 1955, с. 53.

Подається за першодруком.

«От до мене прилетів...». Назва в оригіналі: «*Nor ich das Ziehen Klingen...*». Це вільний переспів сорокового вірша Гейне з циклу «Ліричне інтермеццо» (*«Lyrisches Intermezzo»*, 40). Вперше надруковано у кн.: *Рильський М. На білих островах. Лірика*. К., 1910, с. 9.

Подається за першодруком.

Поет Фірдоусі. Назва в оригіналі: «*Der Dichter Firdusi*». Уривок з вірша вперше надруковано у газ. «*Вісті*», 1934, 2 листопада. Починався він рядками:

Шах Магомет під'їв як слід...

А закінчувався так:

Друзі поета, зажурені всі,
На кладовище несуть Фірдовсі.

Вказані рядки пізніше були змінені внаслідок редактування, а саме — починався цей уривок словами:

Шах Магомет пойв усмак...

Закінчувався такими рядками:

То Фірдусі проводжали в ту путь,
Звідки нікого вже не вернуть.

Подається за вид.: *Гейне Г. Вибрані твори. В 2-х т., т. 1, с. 246—252.*

Фірдоусі (960—1030) — великий іранський поет, автор монументальної поеми «Шах-Наме» (*«Книга царів»*), присвяченої історії Ірану. Гейне використовує древню легенду, згідно з якою Фірдоусі, розгніваний обманом шаха, що замість золота заплатив йому сріблом, написав зло сатиру на нього і за це потрапив у немилість.

«Ти — ніби свіжа квітка...». Назва в оригіналі: «*Du bist wie eine Blüme...*». Вперше надруковано у кн.: *Рильський М. Під осінніми зорями. Лірики книжка друга. 1910—1918*. К., 1918, с. 16.

Подається за першодруком.

Фреско-сонети Християнові З[ете]. Назва в оригіналі: «*Fresco-Sonette an Christian S.*». Вперше надруковано твори з цього циклу у кн.: *Гейне Г. Вибрані поезії*, с. 53—54.

Подається за першодруком.

Фреско-сонети — сонети монументального стилю.

Християн Зете — шкільній товариш Гейне, один із його друзів.

«Я фіміаму не каджу колоді...». Назва в оригіналі: «*Ich tanz nicht mit, ich räuchre nicht den Klötzen...*». Це перший сонет із дев'яти, вміщених у циклі, присвяченому Х. Зете. Вперше надруковано у кн.: *Гейне Г. Вибрані поезії*, с. 53—54. Чорновий автограф перекладу зберігається в ІЛ, ф. 137, № 782.

Подається за першодруком.

«Подайте маску — замаскуюсь нині...». Назва в оригіналі: «*Gib her die Larv, ich will mich jetzt maskieren...*». Другий сонет з

цього циклу. Вперше надруковано у кн.: *Гейне Г. Вибрани*/поезії, с. 54—55. У відділі рукописів ІЛ зберігається чорновий автограф перекладу (ф. 137, № 782), перший рядок якого має таку редакцію:

Личину дайте — замаскуюсь нині...

Подається за першодруком.

«Я плакав би, та сил уже нема...». Назва в оригіналі: «Ich möchte weinen, doch ich kann es nicht...».

Дев'ятий сонет з циклу, присвяченого Х. Зете. Вперше надруковано у кн.: *Гейне Г. Вибрани* твори. В 2-х т., т. 1, с. 67.

Чорновий автограф перекладу зберігається в ІЛ, ф. 137, № 782.
Подається за першодруком.

1649—1793—???. Назва в оригіналі: «1649—1793—???». Вперше надруковано у кн.: *Гейне Г. Вибрани* поезії, с. 182—183. Зберігається автограф перекладу, датований 19.IX 1953 (ІЛ, ф. 137, № 783).

Подається за першодруком.

У айтхолл — замок у Лондоні, де 1649 р. за революційним вироком був страчений король Карл I.

Луї Капет — Людовік XVI, французький король, страчений згідно з революційним вироком 1793 р.

«Неширими устами цілавали...». Назва в оригіналі: «Sie küsst mich mit ihren falschen Lippen...». Вперше надруковано у кн.: *Гейне Г. Вибрани* поезії. К., 1946, с. 264. Даний вірш з циклу «Ламентації» (*Lamentationen*) павіяній тривало суперечкою за спадщину між Гейне і його родичами, що почалася після смерті поетового дядька Соломона Гейне в грудні 1844 р.

Подається за вид.: *Гейне Г. Вибрани* твори. В 2-х т., т. 1, с. 308—309.

Лазар — біблійний герой.

«Був день май світлий, піч моя яспа...». Назва в оригіналі: «Mein Tag war heiter, glücklich Nacht...». Вперше надруковано у кн.: *Гейне Г. Вибрани* твори. В 2-х т., т. 1, с. 344. Один з останніх віршів Гейне. Надрукований після смерті поета.

Подається за першодруком.

Карл Лібкнехт

Лібкнехт Карл (1871—1919) — діяч німецького і міжнародного робітничого руху, один із засновників Німецької комуністичної партії.

Пісня непохитності. Назва в оригіналі: «Besiegt — nicht überwunden». Вперше надруковано у вид.: *Новиков А.* Пісня непохитності. Для хору з фортеп'яно. У нотах: До фестивалю молоді. К., 1958, с. 9—11.

Автограф перекладу зберігається у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва УРСР (ф. 46, оп. 1, спр. 38, арк. 2). Чорновий автограф зберігається в ІЛ, ф. 137, № 784.

Подається за першодруком.

З НОРВЕЗЬКОЮ

Я плив додому... (*Норвезька народна пісня*). Назва в оригіналі: «Eg rodde meg ut raa seiagrunnen...». Вперше надруковано у кн.: *Лобачов Г.* Я плив додому. Х., 1928, с. 2—3.

Подається за першодруком.

з РУМУНСЬКОЮ
Mихаїл Емінеску

Е м і н е с к у Михаїл (1850—1889) — видатний румунський і молдавський поет. Творчість М. Емінеску завершує розвиток романтичного напрямку в румунській літературі, паралельно з яким утверджувався критичний реалізм.

Коли німіють, гаснучи, думки... Назва в оригіналі: «Cînd însuși glasul gîndurilor tace...». Вперше надруковано у кн.: *Емінеску М. Поезії*. К., 1952, с. 94.

Подається за першодруком.

Надворі осінь... Назва в оригіналі: «Afară-î toamnă, frunză-împrăștiată...». Вперше надруковано у кн.: *Емінеску М. Поезії*, с. 94. Автограф зберігається в ІЛ, ф. 137, № 849.

Подається за першодруком.

Роки пройшли, багато літ мине... Назва в оригіналі: «Sunt ani la mijloc și — ncâmulți vor trece...». Вперше надруковано у кн.: *Емінеску М. Поезії*, с. 95.

Подається за першодруком.

Тебе в мовчанні потай я любив... Назва в оригіналі: «Jubind în taină am păstrat trăcere...». Вперше надруковано у кн.: *Емінеску М. Поезії*, с. 97.

Подається за першодруком.

Літа минають. Назва в оригіналі: «Trecut — au anii ca nori lungi pe șesuri...». Вперше надруковано у кн.: *Емінеску Михаїла. Поезії*. К., 1974, с. 216.

Подається за першодруком.

з ТУРЕЦЬКОЮ

Назим Хікмет

Х і к м е т Назим (1902—1963) — видатний турецький письменник і громадський діяч. Член Комуністичної партії Туреччини.

Пісня тих, що п'ють сонце. Вперше надруковано у кн.: *Хікмет Н. Вибране*. К., 1954, с. 43—46.

Сім аркушів чорнового автографа зберігаються в ІЛ, ф. 137, № 866.

Подається за першодруком.

Снігпадає вночі. Вперше надруковано як уривок з поеми під назвовою «Снігпадає вночі» у кн.: *Хікмет Назим. Вибране*. К., 1951, с. 147—149. У кн.: *Хікмет Н. Вибране*. К., 1954, с. 118—119, цей уривок надруковано під назвовою «Біля воріт Мадріда».

Два аркуші чорнового автографа зберігаються в ІЛ, ф. 137, № 867.

Подається за першодруком.

А стурія — історична область в Північній Іспанії. В 1937—1948 рр. — один з основних центрів антифашистського партизанського руху.

Б і л ь б а о — місто в Північній Іспанії. В 1936—1939 рр. — столиця баскського автономного району її опорний пункт республіканської Півночі.

Р о б е с'єр Максімільєн Марі Ізідор (1758—1794) — діяч Великої Французької революції.

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

1. Максим Рильський. 1956. Фронтиспіс	
2. Максим Рильський і Назим Хікмет. 1954	96— 97
3. Максим Рильський і Борис Тен. 1960	96— 97
4. Обкладинка видання комедії У. Шекспіра «Дванадцята ніч, або Як вам подобається». 1958	112—113
5. Обкладинка видання трагедії У. Шекспіра «Король Лір». 1958	112—113
6. Обкладинка видання казки Й.-В. Гете «Вільшаний король». 1959	112—113
7. Автограф Максима Рильського. Переклад сонета Г. Гейне «Фреско-сонети Християнові З[ете]» . . .	112—113

ЗМІСТ

ПЕРЕКЛАДИ З АНГЛІЙСЬКОЇ ДРАМАТИРГІЇ

Уільям Шекспір

Дванадцята ніч, або Як вам подобається	7	324 ¹
Король Лір	113	327

ПЕРЕКЛАДИ З ЛІТЕРАТУР НАРОДІВ СВІТУ

з Англійської

Уільям Шекспір

121-й сонет	263	331
-----------------------	-----	-----

Роберт Льюїс Стівенсон

Незаважливому читачеві	264	331
----------------------------------	-----	-----

з датської

Ганс-Крістіан Андерсен

Солдат :	265	331
--------------------	-----	-----

з іспанської

Луїс Перес Інфанте і Мігель Прієто

Оборона Мадріда. (Фарс для лялькового театру) . . .	266	331
---	-----	-----

з італійської

Вельсо Муччі

Мандрівка в Італію	272	332
------------------------------	-----	-----

Умберто Саба

Передмістя. Із циклу «Смертне серце»	275	332
--	-----	-----

¹ Перша цифра — сторінка тексту; друга — сторінка приміток.

З ЛАТИНСЬКОГО

Тіт Лукрецій Кар

Про природу речей. (<i>Уривок</i>)	278	333
--	-----	-----

З НІМЕЦЬКОГО

Фрідріх Гагедорн

Старенька	279	333
---------------------	-----	-----

Крістіан Фюрхтеготт Геллерт

Про смерть	281	333
----------------------	-----	-----

Йоганн-Вольфганг Гете

Вечірня пісня художника	282	333
Знавець і ентузіаст	282	333
Хлопчик із бабаком	284	333
Нічні думи	284	334
Вільшаний король	284	334
Міньйона	285	334
Посвята	286	334
Пісня Клерхен (І). Із «Егмонт»	289	334
«З Цезарем я б не хотів мандруватъ...»	289	335
«Радісно як відчуваТЬ...»	291	335
Переміна	291	335
Паж і млинарка	292	335
Природа і мистецтво	293	335

П. Гаугвіц

Покора	294	335
------------------	-----	-----

Людвіг Уланд

Коваль	295	335
------------------	-----	-----

Вільгельм Мюллер

Лірник	296	336
------------------	-----	-----

Крістіан Фрідріх Шубарт

Форель	297	336
------------------	-----	-----

Маттіас Клавдіус

Смерть і дівчина	298	336
----------------------------	-----	-----

Генріх Гейне

Гренадери	299	336
Двійник	300	336
Пролог	300	336
Моїй матері Б. Гейне з дому фон Гельдерн	302	337
«От до мене прилетів...»	302	337
Поет Фірдоусі	303	337
«Ти — ніби свіжа квітка...»	308	337
Фреско-сонети Християнові З[ете]	308	337
«Я фіміаму не каджу колоді...»	308	337
«Подайте маску — замаскуюсь пині...»	309	337
«Я плакав би, та сил уже нема...»	309	338
1849—1793 — ???	310	338
«Непцірими устами цілували...»	310	338
«Був день мій світлий, ніч моя ясна...»	311	338

Карл Лібкнехт

Пісня непохитності	312	338
------------------------------	-----	-----

з НОРВЕЗЬКОЮ

Я плив додому... (<i>Норвезька пародія пісні</i>)	314	338
---	-----	-----

з РУМУНСЬКОЮ

Михаїл Емінеску

Коли німіють, гаснучи, думки...	315	339
Надворі осінь...	315	339
Роки пройшли, багато літ мине...	316	339
Тебе в мовчанні потай я любив...	316	339
Літа минають	317	339

з ТУРЕЦЬКОЮ

Назим Хікмет

Пісня тих, що п'ють сонце	318	339
Сніг падає вночі	321	339
Примітки	323	
Список ілюстрацій	340	

Академия наук Украинской ССР
Институт литературы им. Т. Г. Шевченко

*

МАКСИМ РЫЛЬСКИЙ

Собрание сочинений в двадцати томах

Художественные произведения

Тома 1—11

ТОМ ОДИННАДЦАТЫЙ
ПОЭТИЧЕСКИЕ ПЕРЕВОДЫ

*

Составители и авторы примечаний
ВИКТОР АНАСТАСЬЕВИЧ БУРБЕЛА
СВЕТЛНАНА ПАВЛОВНА ШМАГЛИЙ

(На украинском языке)

Киев, издательство «Наукова думка»

*Затверджено до друку вченого радою
Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР*

Редактор *Н. М. Максименко*
Художній редактор *Р. К. Паходюк*
Оформлення художника *Б. Й. Бродського*
Технічний редактор *Б. М. Кричевська*
Коректори *Ю. І. Бойко,*
I. В. Кривошеїна

Інформ. бланк № 7286.

Здано до набору 29.01.85. Підп. до друку 21.05.85.

Формат 84×108 $\frac{1}{2}$. Папір друк. № 1.

Звич. нова гарн. Вис. друк. Фіз. друк. арк. 10,75+3 вкл.
Ум. друк. арк. 18,38. Ум. фарбо-відб. 18,38. Обл.-вид. арк. 13,97.
Тираж 14 500 пр. Зам. 5—216.
Ціна 1 крб. 80 к.

Видавництво «Наукова думка».
252601 Київ 4, вул. Рєпіна, 3.

Віддруковано з матриць Головного підприємства
республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига».
252057. Київ, вул. Довженка, 3
на Київський книжковий друкарні наукової книги.
252004 Київ 4, вул. Рєпіна, 4. Зам. 5-697.

